

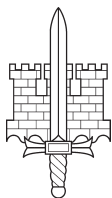
Maanpuolustuskorkeakoulu

Vihollisen taktikasta ja omista vastatoimenpiteistä

Koonnut everstiluutnantti Valter Nordgren

Suomalaisen sotataidon klassikot

Maanpuolustuskorkeakoulu

Vihollisen taktiikasta ja omista vastatoimenpiteistä

koonnut everstiluutnantti Valter Nordgren

Suomalaisen sotataidon klassikot

©Maanpuolustuskorkeakoulu ja tekijät

Kannen kuva:

Everstiluutnantti Valter Nordgren jakaa kunniamerkkejä Joutsenossa 22. heinäkuuta 1941. SA-Kuva

Kuvat:

Puolustusvoimat

Toimittaneet: Mikko Karjalainen ja Hannu Ahtinen

Taitto:

Kalevantuli/Matti Vartiala

ISBN 978-951-25-3055-7 (print)

ISBN 978-951-25-3056-4 (pdf)

Painopaikka:

Juvenes print

Tampere 2018

Sisällys

RIKU SUIKKANEN

Lukijalle	1
------------------------	----------

MIKKO KARJALAINEN

”Kaikin puolin kyvykäs upseeri” – eversti, mannerheim-ristin ritari

Valter Nordgren.....	4
-----------------------------	----------

HANNU LIIMATTA

Päämajan taktillinen toimisto talvisodan taistelukokemusten välittäjänä	21
--	-----------

ERIK STENSTRÖM

Y. A. Järvinen ja Valter Nordgren – erään sukupolven ajatuksia taktiikasta.....	42
--	-----------

VALTER NORDGREN (KOONNUT KEVÄÄLLÄ 1941)

Vihollisen taktiikasta ja omista vastatoimenpiteistä.....	57
--	-----------

I luku Hyökkäystaistelu	60
--------------------------------------	-----------

A. Panssarijoukot.....	60
------------------------	----

1. Lähestyminen	60
-----------------------	----

2. Hyökkäyksen valmistelu ja ryhmittyminen hyökkäykseen.....	61
--	----

3. Hyökkäyksen suoritus	61
-------------------------------	----

B. Jalkaväki.....	65
-------------------	----

1. Lähestyminen	65
-----------------------	----

2. Kosketuksenotto ja ryhmittyminen hyökkäykseen	66
--	----

3. Hyökkäyksen suoritus	67
-------------------------------	----

Kevyiden joukkojen toiminta.....	71
----------------------------------	----

Ilmamaihinlaskut.....	71
-----------------------	----

C. Tykistö	72
------------------	----

1. Lähestyminen	72
-----------------------	----

2. Hyökkäyksen valmistelu	72
---------------------------------	----

3. Hyökkäyksen suoritus	78
-------------------------------	----

II luku Puolustustaistelu	80
--	-----------

A. Panssarijoukot	80
-------------------------	----

B. Jalkaväki.....	80
-------------------	----

C. Tykistö	83
------------------	----

III luku Johtopäätöksiä.....	85
A. Yleistä	85
B. Puolustustaistelu asemasodan olosuhteissa	85
1. Puolustusasemat.....	85
a. Päävastarinta-asema	85
b. Etuvartioasemat	91
2. Taistelu etuvartioasemissa	92
3. Taistelu päävastarinta-asemassa.....	92
a. Taistelu pääpuolustuslinjalla	92
b. Taistelu päävastarinta-aseman sisällä	95
c. Vastaiskut ja -hyökkäykset.....	96
C. Puolustustaistelu liikuntasodan olosuhteissa	97
1. Yleistä	97
2. Etuvartioasemat ja taistelu etuvartioiden toiminta	98
3. Päävastarinta-aseman järjestely ja taistelun suoritus	98
D. Hyökkäystaistelu asemasodan olosuhteissa	99
1. Lähestyminen	99
2. Hyökkäyksen valmistelu ja ryhmittäminen hyökkäykseen.....	99
3. Hyökkäyksen suoritus	100
E. Hyökkäystaistelu liikuntasodan olosuhteissa	101
1. Lähestyminen	101
2. Hyökkäyksen valmistelu ja ryhmittäminen hyökkäykseen.....	102
3. Hyökkäyksen suoritus	103

Lukijalle

Talvisodan aikana itsenäisen Suomen puolustusvoimat joutuivat todelliseen tulikokeeseen. Neuvostoliiton aloittama hyökkäys onnistuttiin pysäyttämään kansakunnan voimavarat äärimmilleen ponnistaen. Aselevon astuessa voimaan 13. maaliskuuta 1940 oli Suomen armeija edelleen puolustuskykyinen, joskin kestäkykynsä äärirajoilla.

Jo sodan aikana Päämajan taktillinen toimisto oli kerännyt sodan kokemuksia ja jakanut niitä taisteleville joukoille ohjeina ja oppaina. Sodan jälkeen kokemusten keräystyötä jatkettiin, sillä puolustuskyvyn kehittämistä piti jatkaa varauduttaessa Neuvostoliiton mahdolliseen uuteen hyökkäykseen.

Everstiluutnantti (eversti) Valter Nordgrenin virkatyönä keväällä 1941 laatima aikaisemmin julkaisematon 66-sivuinen teksti ”Vihollisen taktiikasta ja omista vastatoimenpiteistä” muodostaa perustan Suomalaisen sotataidon klassikot-sarjan seitsemännelle osalle. Edellisissä osissa on tarkasteltu puolustusjärjestelmän osatekijöiden muodostumista maalla, merellä ja ilmassa: Richard Lorentzin käsikirjoitus kuvasi suomalaista ilmasotataidon kehitystä. Jouko Pirhosen diplomityö taas arvioi suomalaisen merisotataidon erityispiirteitä. T. V. Viljasen tutkimuksessa kuvattiin suurhyökkäyksen torjuntaan liittyviä haasteita. Paavo Junttilan diplomityössä arvioitiin taistelutehon laskemiseen vaikuttaneita tekijöitä jatkosodassa. Paavo Ilmolan erillistutkimuksessa käsiteltiin sissisotaa, sen edellytyksiä ja sodankäynnin suuntaviivoja. Olavi Johannes Lehden tutkielmasa keskiössä oli Panssarintorjunta ja sen tulevaisuus sodan jälkeisinä vuosikymmeninä.

Nordgrenin teksti on yksi ensimmäisistä talvisodan taktillisia kokemuksia käsittelevistä koonnoksista. Nordgrenin tekstiä täydentävät kirjan alussa olevat kolme erillisartikkelia. Apulaisprofessori Mikko Karjalainen valottaa Valter Nordgrenin henkilökuvaa. Eversti evp Hannu Liimatta, jonka sotatieteiden väitöskirja on tätä kirjoitettaessa juuri tarkastettu, maalaa kuvan päämajan taktillisesta toimistosta, jossa sotakokemusten keräämistä toteutettiin. Kapteeni, SM Erik Stenström puolestaan arvioi Valter Nordgrenin ja Y.A. Järvisen henkilöiden kautta taktiikan kehitystyötä 1930-luvulta talvisotaan.

Tämän julkaisun valmistumisesta on ilo kiittää useita henkilöitä. Nordgrenin laatiman tekstin litterointi sähköiseen muotoon oli valtava työ. Kiitos tästä kuuluu majuri evp Hannu Ahtiselle. Hannu Liimatta ja Erik Stenström ansaitsevat kiitokset Nordgrenin tekstille syvyyttä antavien kylkiartikkeleiden laatimisesta. Mikko Karjalainen on kirjoitus- ja toimitustyöllään mahdollistanut tutkimuksen toimittamisen kirjaksi.

Kirjan kannen suunnittelusta kiitokset ansaitsee Maanpuolustuskorkeakoulun julkaisupääällikkö Aki Aunala. Kirjan ulkoasusta ja taitosta vastannut Matti Vartiala ansaitsee kiitokset ammattitaidolla ja joustavasti toteutetusta työstä.

Erityiskiitos kuuluu Maanpuolustuskorkeakoulun tukisäätiölle, joka on rahoittanut teoksen taitto- ja painokulut. Kyseessä on merkittävä kädenojennus suomalaisen sotataidon historian tunnetuksi tekemiselle. Ilman säätiön merkittävää panostusta tämäkin aikakautensa klassikkoteksti olisi voinut jäädä pääosin arkistojen kätköihin.

Toivotan lukijoille antoisia hetkiä Sotataidon klassikko-teoksen parissa.

Helsingissä 23.10.2018

Maanpuolustuskorkeakoulun Sotataidon laitoksen johtaja

Eversti Riku Suikkanen

SA-KUVA

Everstiluutnantti Valter Nordgren jakaa kunniamerkkejä Joutsenossa 22. heinäkuuta 1941.

Mikko Karjalainen¹

"Kaikin puolin kyvykäs upseeri" – eversti, Mannerheim-ristin ritari Valter Nordgren

Valter Nordgren ylennettiin jatkosodan aikana everstiksi ja rintamukseen kiinnitettiin toisen luokan Mannerheim-risti. Sotatöissä hänen kykynsä oli siis tunnustettu. Talvisodan Nordgren oli taistellut kirjoituspöydän takana päämajassa. Millainen oli Nordgrenin upseerinpolku talvisodan päämajan taktillisen toimiston päälliköksi, sotakokemuksen kerääjäksi ja jatkosodan menestyneeksi rintamakomentajaksi?

John Valter Voldemar Nordgren syntyi 29. lokakuuta 1899 Viipurissa ja aloitti palveluksensa itsenäisen Suomen puolustusvoimissa vapaaehtoisena huhtikuussa 1918. Nordgrenin ja hänen ikätoveriensä joukosta kasvoivat ne suomalaiset vastuunkantajat, jotka parisenkymmentä vuotta myöhemmin johtivat joukkoja ja taistelivat talvi- jatko- ja lapin sodan taistelukentillä. Nordgren astui valkoisen armeijan riveihin hetkellä, jolloin vuoden 1918 sota oli kääntymässä päätökseen. Itsenäisen Suomen puolustusvoimat oli synnytetty vasta muutamaa kuukautta aikaisemmin, joten Nordgrenin sotilasura alkoi ja kehittyi rinnan puolustusvoimien kehityksen kanssa.

Nordgrenin suomalaiskansallinen sielunmaisema kumpusi perhetaustasta, sillä hänen isänsä John Nordgren toimi vuodesta 1909 Viipurin hovioikeudessa hovioikeudenneuvoksena. John Nordgren oli poliittisista syistä vangittuna Pietarissa vuosina 1912–1913², joten Valter-pojan hakeutuminen sotilasuralle näyttäytyy tässäkin suhteessa loogisena. Kodinperintönä seurasi myös kiinnostus itsensä kehittämiseen. Syksyllä 1918 Nordgren läpäisi Pohjoismaiden historian ja filosofian yliopistotutkinnon ja syksyllä 1926 upseerintyön ohessa siviili-, rikos- ja prosessioikeuden valmistavan tutkinnon. Ylemmän oikeustutkinnon tutkielman hän suoritti hyväksytysti vuonna 1928.³

Nordgrenin ensimmäinen rupeama puolustusvoimien palveluksessa päättyi jo 8. heinäkuuta 1918, kun hänet vapautettiin asepalveluksesta kahden kuukauden ja 26 päivän

1 Kirjoittaja (s. 1976) on filosofian tohtori. Toimii Maanpuolustuskorkeakoululla sotahistorian apulaisprofessorina. Väärtellyt Helsingin yliopistossa vuonna 2009 tutkimuksella "Ajatuksista operaatioiksi – Suomen armeijan hyökkäysoperaatioiden suunnittelu jatkosodassa".

2 Helsingin yliopisto: yliopistomatrikkeli, <https://ylioppilasmatrikkeli.helsinki.fi/1853-1899/henkilo.php?id=22290>. Luettu 27.8.2018.

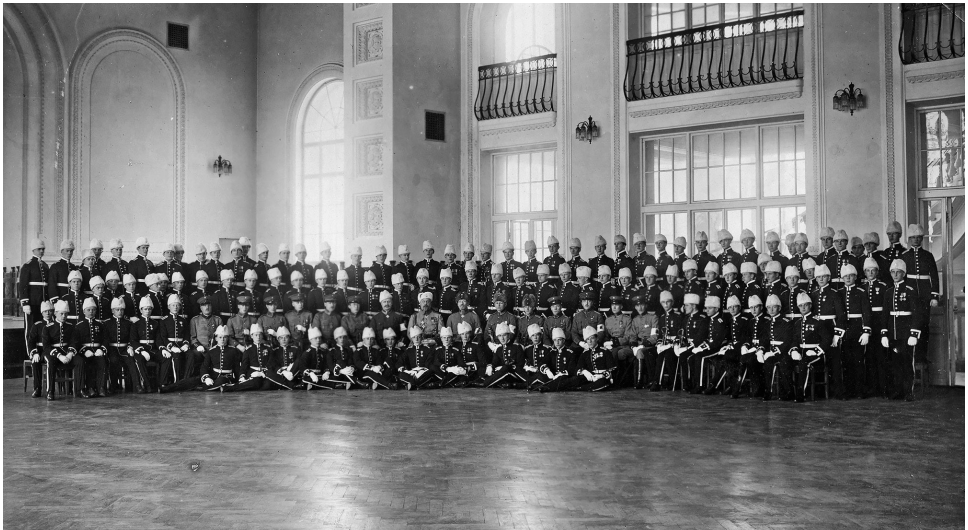
3 Valter Nordgrenin nimikirja N:o 42661. KA.

palveluksen jälkeen. Vastikään rauhantilaan siirtyneen armeijan joukkojen tila ei ollut kesällä 1918 kehuttava. Muun muassa ruuan niukkuus oli aiheuttanut miehistön keskuudessa valituksia. Tilannetta kuvaa se, että ylipäällikkö, kenraalimajuri Karl Wilkama myönsi 10. heinäkuuta antamassaan päiväkäskyssä ongelmien todenperäisyyden.⁴ Wilkama oli nimetty tehtävään kenraali Mannerheimin jälkeen. Mannerheim oli jättänyt ylipäällikkyyden 31. toukokuuta ajautuessaan ristiriitoihin senaatin ja senaatin puheenjohtajan, Pehr Evind Svinhufvudin kanssa.

Itsenäisen Suomen Kadettikoulun 1. vuosikurssille

Mitä ilmeisimmin kevään 1918 sotakokemukset tai muonitusongelmat eivät vähentäneet Nordgrenin maanpuolustusintoa, sillä syksyn siviiliopintojen jälkeen hän aloitti helmikuussa 1919 opinnot Kadettikoulussa. Opinnot Helsingissä, Arkadiankadun ja Nervanderinkadun kulmassa tuolloin sijainneen itsenäisen Suomen kadettikoulun ensimmäisellä vuosikurssilla kestivät reilun vuoden. Maaliskuun lopussa 1920 Nordgren määrättiin vänrikkinä Suomen Valkoiseen kaartiin nuoremmaksi upseeriksi. Kadettikoulusta valmistumisen myötä perusta sotilasuralle oli valettu.

Kantakorttitietojen mukaan Nordgren aloitti opinnot Kadettikoulussa 6. helmikuuta 1919. Tämä tarkoittanee sitä, että hänet valittiin kurssille täydennysmenettelyn kautta, sillä kurssi oli varsinaisesti alkanut jo 25. tammikuuta. Ensimmäisen kadettikurssin noin

1. ja 2. kadettikurssi paraatipuvuissa 31.maaliskuuta 1920. Ensimmäinen kurssi vasemmalla.

4 Suomen sotajoukkojen ylipäällikön päiväkäsky N:o 82. 10.7.1918. Päiväkäskykokoelma. KA; Leimu, Pekka: Pennalismii ja initiaatio suomalaisessa sotilaselämässä. Helsinki 1985, 149.

SOTAMUSEO

1. kadettikurssin kadetit opiskelemassa Suomen Kadettikoulussa Arkadiankadulla 16. maaliskuuta 1920.

60 oppilaasta lähes kaikki olivat osallistuneet Nordgrenin tavoin edellistalven sotaan. Nordgren oli kuitenkin siinä mielessä poikkeus, että toisin kuin suurimmalla osalla oppilaista, hänellä ei ollut takanaan upseerikoulutusta Haminan Jalkaväen taistelukoulun Fahnenjunker-kursseilta, Markovillan upseerikokelaskurssilta tai Lappeenrannan tykistö­koulusta. Ensimmäisen kadettikurssin kouluttajista keskeisimmissä tehtävissä toimineet olivat itsenäisyyttä edeltäneen ajan Haminan kadettikoulun tai venäläisen kadettikoulun käyneitä. Lukumääräisesti enemmistönä olivat kuitenkin jääkärikoulutuksen läpikäyneet kouluttajat.⁵

Suomen puolustusvoimia kehitettiin 1920-luvun aikana käytännössä tyhjistä. Sotien jälkeen kirjoitetuissa muistelmissaan Mannerheim antaa 1920-luvun yhteiskunnallisesta kehityksestä hyvin kriittisen kuvan. Parlamentaarisesti heikot vähemmistöhallitukset eivät pystyneet harjoittamaan tarpeeksi määrätietoista politiikkaa, vaan tiheästi vaihtuvien hallitusten oli pakko turvautua sovittelutaktiikkaan ja tilapäisiin kompromisseihin.⁶ Maanpuolustuksen osalta tämä tarkoitti sitä, ettei varoja kehittämistyöhön riittänyt siten, kun sotilaat asian kokivat.

⁵ Leimu, 115–121.

⁶ G. Mannerheim. Muistelmat. Ensimmäinen osa. Suomentanut Lauri Hakulinen. Helsinki 1951, 466–468.

SOTAMUSEO

Suomen Valkoisen kaartin komppania valmiina varustarkastukseen vuonna 1926.

Nuorempana upseerina Suomen Valkoisessa kaartissa Nordgren ei varmastikaan havainnut kuin pieniä häivähdyksiä puolustuslaitoksen kokonaisehityksestä. Komppani-
anpäällikön tehtävät vuosina 1922–1926 ja 1931 sekä välissä muutaman vuoden työrupeama suojeluskuntajärjestössä Etelä-Uudenmaan suojeluskuntapiirissä aluepäällikkönä ja 1. sotilasohjaajana laajensivat nuoren upseerin osaamista ja maailmankuvaa merkittävästi. Jo pelkästään hyppäys puolustuslaitoksesta Suojeluskuntajärjestön puolelle oli tuohon aikaan merkittävä rajanylitys. Suojeluskuntajärjestön asema oli 1920-luvulla hyvin itsenäinen verrattuna varsinaiseen puolustuslaitokseen.

Armeijan ja Suojeluskuntajärjestön syvä kahtiajakoa kosketti myös Nordgrenia, sillä Yleisesikunta ei puoltanut Nordgrenin tammikuussa 1926 tekemää anomusta suojeluskuntajärjestöön siirtymisestä. Pelkästään taloudellisten syiden pohjalta tapahtunutta siirtoa ei hyväksytty. Tosin Nordgrenille annettiin mahdollisuus siirtyä reserviin, josta henkilökohtainen siirtyminen suojeluskuntien palvelukseen olisi ollut mahdollista.⁷

Hidasteista huolimatta siirto tapahtui 18. maaliskuuta 1926 alkaen. Siirron yksityiskohdista ei ole tarkempaa tietoa, mutta paluu puolustuslaitoksen palvelukseen viisi vuotta myöhemmin tapahtui sen sijaan jouhevasti. Suomen Valkoisen kaartin komentaja nimittäin ilmoitti 17. helmikuuta 1931, ettei hänellä ollut mitään sitä vastaan, että kapteeni Nordgren astuisi anomuksensa mukaisesti takaisin puolustuslaitoksen ja nimenomaan

7 Ks. Yleisesikunta, osasto 4:n kirje XIa/39. 29.1.1926. Jääkäriprikaatin esikunnalle. Valter Nordgrenin nimikirja N:o 42661, liite. KA.

Suomen Valkoisen kaartin palvelukseen. Siirto vaati toki muodollisen hyväksynnän, sillä edellispäivänä Nordgren oli tehnyt Tasavallan presidentille anomuksen siirrosta suojeluskuntajärjestöstä armeijaan.⁸

Suomen Valkoisen kaartin upseerivahvuudessa Nordgren viipyi vain muutaman kuukauden, kunnes sotilasuran seuraava vaihe Sotakorkeakoulun oppilaana alkoi syyskuussa 1931. Samaan aikaan puolustuslaitoksen ylimmän johdon järjestelyissä tapahtui muutoksia, sillä kesäkuussa 1931 piti juuri nimetty Puolustusneuvosto Mannerheimin johdolla ensimmäisen kokouksensa. Puolustusneuvoston puheenjohtajuuden myötä Mannerheim palasi kiinteästi puolustuslaitoksen kehittämistyöhön. Puolustusneuvoston vastuulla oli tehdä esityksiä asioista, jotka koskivat puolustusvalmiuden ylläpitoa ja kehittämistä.⁹

Sotakorkeakoulun oppilaana Nordgren sai kuvan ylimmän johdon uusista järjestelyistä ja kaksi vuotta kestäneiden sotakorkeakouluopintojen läpäiseminen oli nuorelle upseerille ylipäänsä ammatillisesti merkittävä loikka. Kurssi lukitsi Nordgrenin yhä jämäkämmin upseerinuralle, sillä hän sitoutui palvelemaan kurssin päättymisen jälkeen puolustuslaitoksen palveluksessa vähintään kaksi kertaa niin pitkään kuin kurssi kesti.¹⁰

Nordgren laati Sotakorkeakoulussa diplomityön ”Viivytysoperaatio ja sen taktillinen suoritus meikäläisissä olosuhteissa”. Tutkielman sivuilta huokuivat älykkään kirjoittajan punnitut, jopa yllättävän kypsät pohdinnat. Nordgren asetteli tutkimustehtävänsä perustellusti aikaisempaan kansainväliseen kehitykseen. Nordgren oli tutkimustaan varten jopa ”silmäillyt” ranskalaisia, venäläisiä ja saksalaisia ohjesääntöjä. Laaja kansainvälinen lähdemateriaali kuvasi hyvin tekijän laajaa ymmärrystä tutkimuksen kumulatiivisuudesta.¹¹

Nordgrenin oppilasaikana taktiikan opettajana toimi everstilutnantti Valo Nihtilä, joka niin aikalaisten kuin ennen kaikkea myöhempien sotilas- ja tutkijasukupolvien silmissä on nähty suomalaisen taktiikan ja operaatiotaidon alalla vaikuttaneiden joukossa priimukseksi vertaistensa joukossa. Taktillisista kysymyksistä kiinnostunut Nordgren sai näin taktiikan ja operaatiotaidon korkealaatuisinta opetusta Suomessa. On huomionarvoista, että Kadettikoulussa vuosina 1919–1920 keskeisin oppi oli tullut Haminan ja venäläisen kadettikoulun kasvateilta, reilua kymmentä vuotta myöhemmin keskeisin opetus tuli Nihtilää lukuun ottamatta jääkäritaustaisilta opettajilta¹².

Nordgrenin aloittaessa sotakorkeakouluopinnot olivat aloittavan ja sitä edeltävän kurssin oppilasmäärät huolestuttavan pieniä. Yleisesikuntaupseeritarve oli puolustuslai-

8 Suomen valkoisen kaartin komentajan todistus 17.2.1931. Nordgrenin nimikirja N:o 42661, liite. KA.

9 Selén, Kari: C. G. E. Mannerheim ja hänen puolustusneuvostonsa. Keuruu 1980, 20–21.

10 Valter Nordgrenin sitoumus 2.10.1931. Nordgrenin nimikirja N:o 42661, liite. KA.

11 Ks. Nordgren, Valter: Viivytysoperaatio ja sen taktillinen suoritus meikäläisissä olosuhteissa”. Diplomityö SKK 1-181.

12 Sotakorkeakoulusta Maanpuolustuskorkeakouluksi. Seitsemän vuosikymmentä 1924–1994. Toim. Pekka Kurenmaa. Jyväskylä 1994, 26.

toksessa valmistuvien määrää suurempi. Yhtenä syynä vähäisiin oppilasmääriin oli se, että kaksivuotinen kurssi oli Nordgrenin kaltaisille perheellisille upseereille taloudellisesti raskas. Upseeriliiton kannanotto vuonna 1936 kertoi tilanteen vaikeuden: "Ei mitään taloudellisia etuja, päinvastoin sotakorkeakoulussa oloaika merkitsee aina taloudellista tappiota."¹³

"Jos haluat rauhaa, valmistaudu sotaan"

Euroopan horisonttiin ilmestyi 1930-luvun myötä synkkiä myrskypilviä, joiden myötä suomalaiset heräsivät toden teolla otsikon mukaiseen antiikin sotataidollisen ajatukseen. Suomen sotilasjohto seurasi ulkovaltojen tapahtumia mahdollisimman tarkasti ja jälkikäteen tarkastellen käännekohtaksi muodostui helmikuu 1933. Tällöin Suomen Neuvostoliiton sotilasasiamies, everstiluutnantti Aladár Paasonen lähetti Moskovasta Suomeen laajan katsauksen Neuvostoliiton panssariaseen kehityksestä. Muistion ydin oli seuraava: Mahdollisessa sotatapauksessa puna-armeijan panssarijoukkojen hyökkäys Karjalan kannaksella olisi enemmän kuin todennäköistä.¹⁴

SOTAMUSEO

Sotakorkeakoulun opiskelijoita Säkkijärvellä vuonna 1931.

13 Upseeristomme. Asetettavat vaatimukset ja taloudellinen asema. Suomen Upseeriliiton julkaisu. Mikkeli 1936, 61; Sotakorkeakoulusta Maanpuolustuskorkeakouluksi. Seitsemän vuosikymmentä 1924–1994, 24.

14 Tynkkynen, Vesa: David vastaan Goljat, 157–158. Teoksessa Tuleva sota. Ennustamisen sietämätön vaikeus. Keuruu 2017.

Suomen sotilasjohdon olemassa olevia uhka-arvioita järkyttänyt tieto valui mahdollisesti Nordgrenille ja muille sotakorkeakoulun opiskelijoille kevään 1933 aikana. Nordgrenin diplomityön tekstistä tosin käy ilmi, että hänellä ei tutkimusta viimeistellessään ollut muistion tietoja käytössään. Nihtilä tämän tiedon oli tuolloin jo saanut, mutta Nordgren käsitteli tutkimustyössään vihollisen hyökkäysmahdollisuuksia motomekanisoi-
tujen joukkojen sijaan yhä edelleen ratsuväkijoukkojen näkökulmasta.

Nordgrenin seuraavassa palveluspaikassa, joka monen muun juuri Sotakorkeakoulusta valmistuneen upseerin tavoin löytyi divisioonan esikunnasta, uudet uhka-arviot sen sijaan nousivat varmuudella esiin. Nordgren palveli Sotakorkeakoulun jälkeen kesästä 1933 vuoden 1936 loppuun saakka 2. Divisioonan esikunnassa, Viipurissa.

Nordgren ja muut esikunnan upseerit seurasivat lähietäisyydeltä Karjalan kannaksella maalisi- ja elo-syyskuussa 1934 suoritettuja panssarivaunukokeiluja. Yleisesikunnan päällikkö, kenraalimajuri Karl Lennart Oesch oli joulukuussa 1933 käskennyt 2. divisioonan komentaja, kenraalimajuri Harald Öhquistia toteuttamaan panssarivaunujen ajokokeilut. Kokeilut olivat seurausta Paasosen muistion aiheuttamasta epävarmuudesta, pystyisikö puna-armeija todella tekemään laajamittaisen hyökkäyksen moto-mekanisoiduilla joukoilla Karjalan kannaksella. Kokeiluiden tulokset olivat mykistäviä. Panssarivaunujen havaittiin monissa paikoissa pystyvän etenemään myös tiestön ulkopuolella.¹⁵

Samoihin aikoihin Nordgren saavutti myös henkilökohtaista menestystä, sillä hänet ylennettiin itsenäisyyspäivänä 1933 majuriksi. Vajaata vuotta myöhemmin, lokakuussa 1934 hänelle myönnettiin yleisesikuntaupseerin arvo. Tuolloin oli käytäntönä, että joukko-osaston piti tehdä ehdotus, jotta kurssin suorittaneelle upseerille myönnettäisiin yleisesikuntaupseerin arvo. 2. Divisioonan ehdotuksessa Nordgrenia arvioitiin kauniin sanoin: "Suorittanut tehtävänsä kiitettävästi. Luonteenominaisuuksiltaan ye-upseeriksi erittäin sopiva".¹⁶

Yleisesikuntamajuri Valter Nordgren siirtyi 2. Divisioonan esikunnasta Yleisesikunnan koulutustoimistoon toimistoupseeriksi syyskuussa 1936. Nordgrenin siirtoajankoh-
ta aiheutti hieman kitkaa, sillä 2. divisioonan komentaja, eversti Woldemar Hägglund yritti pitkittää siirron toteutumista vuoden 1936 loppuun. Tällä hän pyrki varmistamaan, että Nordgrenin seuraaja olisi rivissä jo ennen edeltäjän poistumista rivistä. Perustelut olivat ymmärrettäviä, joskin vetoaminen Nordgrenin lasten koulunkäynnin vaikeut-
miseen, mikäli siirto tapahtuisi lukukauden keskellä, näytti hieman teennäiseltä. Toki Nordgrenin ja hänen vaimonsa Kerstinin perhe oli tuossa vaiheessa jo viisihenkinen. Kolmesta lapsesta kaksi vanhinta olivat jo kansakouluiässä, nuorimmaisen ollessa vas-

15 Lintunen, Aleksi: Panssarihälytys – Hyökkäysvaunukokeiluosaston ajokokeet Karjalan kannaksella 1934, passim. Pro gradu -tutkielma. Maanpuolustuskorkeakoulu 2015.

16 Valter Nordgrenin nimikirja N:o 42661 liitteinen. KA.

ta nelivuotias. Siirtyminen Viipurista Helsinkiin ei ollut aivan yksinkertainen liikekannallepanoharjoitus.¹⁷

Siirto toteutui 1. joulukuuta 1936 alkaen. Yleisesikunnan Koulutustoimistossa Nordgren syvenyi taktilliseen kehitystyöhön koko puolustuslaitoksen näkökulmasta. Yleisesikunnassa oli tuohon aikaan käytäntönä, että toimistopäälliköt ja toimistoupseerit laativat normaalin virkатыönsä ohella tutkielmia omiin toimialoihinsa liittyen. Nordgrenin vastuulle tuli heti ensimmäisenä talvikautena laatia tutkielma aiheesta "Taktillinen tutkimustyö ja rauhanajan koulutus; niiden keskinäinen suhde". Tutkielman piti olla valmiina seuraavan vuoden huhtikuun alkuun mennessä.¹⁸

Kuin tulevia sotia ennakoiden Nordgren kirjoitti tutkielmassaan: "Sotakokemuksiin perustuva tutkimustyö on arvokkain, sillä vain sota paljastaa ne taktiikan heikkoudet, joita ei rauhan aikana kyetä täysin asiallisesti arvostelemaan...". Samalla Nordgren esitti hyvin rohkeaa kritiikkiä koulutustoimiston työtä kohtaan. Toimistossa ei ollut tarpeeksi aikaa luovaa tutkimustyötä varten, vaikka esimerkiksi joukkojen marssi ja taistelu metsämaastossa sekä taistelu moto-mekanisoituja joukkoja vastaan olisi vaatinut tutkimustyötä. Nordgren konkretisoi puolustuslaitoksen haasteita nostamalla ensiksi esiin rykmentin etenemisen metsämaastossa ja toiseksi pohtimalla sitä, että oivallettiinko ulkovaltojen taktiikan jäljittelemisen olevan hedelmätöntä.¹⁹

Nordgren pohti tutkielmassaan oman toimiston lisäksi myös koko Yleisesikunnan toteuttamaa tutkimustyötä. Analyysi oli, että tutkimustyö oli hajautunut eri toimijoille, eikä sitä toteutettu tehokkaimmalla mahdollisella tavalla. Keskiöön Nordgren nosti Neuvostoliiton toiminnan seuraamisen ja analysoinnin. Tilastotoimisto välitti tietoja Neuvostoliitosta muille toimistoille, mutta ongelmaksi muodostui tietojen tilaamisen ja hyödyntämisen hajanaisuus.

Tutkielmaa laatiessaan Nordgren oli 38-vuotias yleisesikuntamajuri, joka oli palvellut Yleisesikunnan koulutusosastolla vasta muutaman kuukauden. Tätä taustaa vasten hänen tekstinsä oli todella kriittiseen, joskin erinomaisen analyttisen sävyyn laadittu. Muutaman kuukauden kokemuksella Nordgren pystyi ilmiselvästi tarkastelemaan yleisesikunnan toimintaa sangen raikkain, ulkopuolisin ajatuksin. Teksti oli punnittua, mutta tutkielman saaman vastaanoton voi olettaa olleen voimakasta ja jopa arvostelevaa.

Nordgren oli ilmiselvästi innostunut tutkimusteemastaan, sillä saman vuoden aikana hän julkaisi Sotilas aikakauslehdessä kymmensivuisen artikkelin otsikolla: "Mietteitä up-

17 Kenraalimajuri Hägglundin kirje Armeijakunnan komentajalle 12.9.1936. N:o 364/I/204. Valter Nordgrenin nimikirja N:o 42661, liite. KA.

18 Majuri Nordgrenin kirje Yleisesikunnan päällikölle 19.10.1936. Valter Nordgrenin nimikirja N:o 42661, liite. KA; Yleisesikunnan päällikön kirje n:o 50/VII. henk. 7.11.1936. T 17646/9. KA.

19 Väinö Nordgrenin tutkielma "Taktillinen tutkimustyö ja rauhanajan koulutus, niiden keskinäinen suhde" T 17646/9 ja T 18001/I. KA.

seerikoulutuksesta joukko-osastoissamme". Vuoden 1938 aikana seurasi jatkoa, kun samassa lehdessä ilmestyi artikkeli otsikolla: "Taktiikan opetuksesta". Nordgren halusi ilmiselvästi ottaa teemaan kantaa myös julkisessa keskustelussa.

Nordgren kehitti kielitaitoaan tarmokkaasti. Esimerkiksi kevätlukukaudella 1937 hän otti Helsingin suomalaisen normaalilyseon englanninkielen opettajalta keskustelutunteja sekä suoritti käännöstehtäviä suomesta englanniksi.²⁰ Englannin ja kotimaisten kielten lisäksi Nordgren puhui myös saksaa, joten edellytykset kansainvälisten vaikutteiden hyödyntämiseen olivat olemassa. Nordgren myös hyödynsi kielitaitoaan, sillä esimerkiksi Sotakorkeakoulun diplomityössä hän käytti suomen-, ruotsin- ja saksankielisiä lähteitä.

Nordgren pystyi hiomaan kielitaitoaan myös käytännössä, sillä hänet komennettiin syyskuussa 1937 Puolaan seuraamaan puolentoista viikon ajaksi Puolan armeijan sotaharjoituksia. Tehtävän merkittävyttä ja varmasti myös henkilökohtaista kiinnostavuutta lisäsi se, että Nordgren toimi matkalla yleisesikunnan päällikön, kenraaliluutnantti Oeschin adjutanttina. Henkilökohtainen palkinto matkasta tuli kuukausi kotiinpaluun jälkeen, kun Nordgrenille myönnettiin Puolan valtiollinen kunniamerkki, Polonia Restituta ritarikunnan 4. luokan ritarimerkki.²¹

Syksyllä 1939 Suomen sotilaspoliittinen tilanne kiristyi. Puolustusvoimien valmiutta kohotettiin, mutta samanaikaisesti tulevan vuoden rauhanajan suunnitelmien laatiminen jatkui. Syyskuun puolivälissä Nordgren sai määräyksen toimia oman virkansa ohella taktiikan apuopettajana Sotakorkeakoulussa lukuvuonna 1939–1940. Nordgrenin taktilliset kyvyt oli noteerattu korkealle, sillä Sotakorkeakoulun opettajakuntaan ei 1930-luvulla määrätty upseeria, jonka ei olisi katsottu edustaneen toimialan ehdotonta huippuosaamista. Niin Nordgren kuin toiseksi apuopettajaksi määrätty kapteeni T.V. Viljanen olivat läpäisseet tiukan valintaseulan.²²

Nordgren osallistui Sotakorkeakoulussa myös opiskelijoiden diplomitöiden arvosteluun. Kesäkuussa 1939 hän arvioi kapteeni, myöhemmin jalkaväenkenraali Sakari Simeliuksen diplomityön. Korkeatasoiseksi arvioimansa työn arvostelutekstiä lukiessa nousee selvästi esiin Nordgrenin ajatukset tutkimuksen tavoitteisiin ja vaikuttavuuteen liittyen: "Työ kokonaisuutena arvosteltuna täyttää korkeallekin asetettavat vaatimukset ja antaa paljon positiivisia vaikutteita".²³ Nordgrenin pohdinta siitä, että tutkielman pitäisi vaikuttaa lukijan ajatuksiin, eikä vain kertoa suoraan miten kyseinen asia on tapahtunut, oli hyvin moderni.

20 Jäljennös todistuksesta 21.9.1937. Nordgrenin nimikirjan N:o 42661, liite. KA.

21 Valter Nordgrenin nimikirja N:o 42661. KA.

22 Puolustusministeriön kirje n:o 9514/2753. 15.9.1939. T 17648/10. KA.

23 Nordgrenin laatima arvostelu Sakari Simeliuksen diplomityöstä "Venäläinen taktiikka sovellettuna suomalaiseseen maastoon ja olosuhteisiin. SKK 1:298. 1939. Digitaaliarkisto. KA.

PUOLUSTUSMINISTERIÖ
HELSINKI.
syys - 15 p:nä 19 39.
Kl.l. 9574/2753
N:o

Koskee: SK:n apuopettajien määräämistä.
Liittyy: SK:n kirj. P 530/2a/ 39/6.9.39.

Kl 2753 / 39 / 122A

Viitaten yllämerkittyyn kirjeeseen tiedoitetaan, että majurit V. Nordgren ja T. V. Viljanen on määrätty o.v.o. yleisen taktiikan apuopettajiksi Sotakorkeakouluun lukuvuodeksi 1939 - 40.

Käsiteltä:

Koulutusosaston päällikkö:
Eversti Henk. E. A. TAVOLA.

Yl. koulutusosaston päällikkö:
Everstiluutnantti V. J. Oinonen

Nordgren määrättiin 15. syyskuuta 1939 taktiikan apuopettajaksi Sotakorkeakouluun.
T 17648/10. KA.

Talvisota kirjoituspöydän takaa

Nordgrenin henkilökohtaisista tunnoista talvisodan ajalta on hyvin vähän kirjallisia jään- teitä. Olettaen, että hänen ajatuksensa eivät poikenneet yleisesikuntaupseereiden yleisis- tä ajatuksista, hän ei nauttinut päämajassa työskentelystä verrattuna rintamatehtäviin. Päämajassa työnteko oli sotatilasta huolimatta pääosin normaalia esikunta- ja toimis- totyötä. Yleiskuva sotatoimista oli päämajassa palvelevalla varmasti sotatoimiyhtymissä palvelleita laajempi, mutta työ ei monien aikalaiskuvausten mukaan rauhanomaisuudes- ta ja turvallisuudestaan huolimatta tuottanut juurikaan tyydytystä, kun samaan aikaan upseeritoverit johtivat taistelevia joukkoja rintamilla.

Nordgren toimi lokakuun 10. päivästä 1939 alkaen, jolloin koulutusosasto siirtyi sodanajan päämajan kokoonpanoon, taktillisen toimiston toimistoupseerina vuoden 1939 loppuun saakka. Tammikuun alusta 1940 sodan päättymiseen saakka hän toimi taktillisen toimiston päällikön viransijaisena, siirtyen 27. maaliskuuta Maavoimien esikuntaan.

Talvisodan alettua taktillinen toimisto siirtyi muun päämajan mukana Helsingistä Mikkelin seudulle joulukuun alkupäivinä 1939. Taktillisen toimiston väki työskenteli ja majoittui Otavan kansanopistolla noin 12 kilometriä Mikkelistä Lahden suuntaan. Vihollinen pommitti Mikkeliä 5. tammikuuta 1940 raskaasti. Päämajan toimintoja hajasijoitettiin laajemmalle alueelle, jolloin toimisto siirtyi Annilan kartanoon Mikkelin liepeille.²⁴

Ilmapommituksia lukuun ottamatta työskentely päämajassa oli hyvin rauhanomaista. Rintamatapahtumien omakohtaisuus jäi uupumaan, mutta sotakokemusten osalta Nordgren sai Mikkeliissä hyvän kokonaiskuvan. Suurimman osan vihollisen sotakokemuksista taktillinen toimisto sai päämajan tiedusteluosaston kautta sotavankitietojen ja sotasaa-
liina saatujen vihollisen asiakirjojen avulla. Tietoja täydennettiin omakohtaisilla rintama-
vierailuilla.²⁵

Mitä ilmeisimmin tiedustelutoimisto lähetti koulutusosastolle vain niiden sotavankien kuulustelupöytäkirjat, joissa nähtiin olevan yleisempää informaatiota. Sama käytäntö koski myös viholliselta sotasaa-
liiksi saatuja ja suomeksi käännettyjä asiakirjoja. Käytännössä kaikista edellä mainituista taktilliseen toimistoon saapuneista papereista löytyy Nordgrenin ”puumerkki”, joten hänellä on ollut hyvä käsitys kuulustelutietojen sisällöstä.²⁶

Päämajaan toimitettiin myös viholliselta sotasaa-
liiksi saatuja asiapapereita, joista ei saatu suoraan hyötyä omalle sodankäynnille. Tammikuun lopussa 1940 Nordgrenin pöydälle tuli jäljennös käännetystä puna-armeijan asiakirjasta, joka oli otsikoitu ”Sotilaan muistilista taistelussa Valkosuomalaisia rosvoja vastaan 1940”. Muistilistan ensimmäinen ohje oli olla uskollinen Leninin ja Stalinin suurelle asialle taistelussa sosialismin ja suomalaisen veljeskansan vapauttamisen puolesta. Suurin osa neljästäkymmenestäkolmesta ohjeesta oli sen sijaan hyvin konkreettiseen muotoon puettuja. Kuten kymmenes ohje, joka kansankomissaari Kliment Vorosilovia siteeraten kuului: ”Käytä lapiota yhtä taitavasti kuin lusikkaa syödessä”.²⁷ Ei ole viitteitä, että Nordgren olisi katsonut tämän vihollis-

24 Päiväämätön ja allekirjoittamattomat tekstit otsikoilla ”Koulutusosaston sijoituspaikat” ja ”PM:n koulutusosaston henkilöstö suomalais-venäläisen sodan aikana”. T 17649/7. KA.

25 Kertomus Päämajan taktillisen toimiston (Koul. 2) toiminnasta YH:n ja sodan aikana 1939–1940. T 17649/7. KA.

26 Ks. esim. Päämajan Tiedusteluosaston Tied. pvk. 7.1.1940. ja Päämajan tiedusteluosaston Vnk. pvk. N:o 349. saapunut koulutusosastoon 12.2.1940. T 17649/11. KA.

27 Sotilaan muistilista taistelussa Valkosuomalaisia rosvoja vastaan 1940. Jäljennös Kään. asiak. N:o 887. Saapunut koulutusosastolle 30.1.40. T 17649/11. KA.

lisen "taktillisen" ohjeen niin merkittäväksi, että se olisi pitänyt jakaa tiedoksi kaikkiin sotatoimiyhtymiin.

Rintamilta tulleiden tietojen lisäksi Nordgrenin ja hänen kollegojensa käytössä oli muun muassa ulkomaaosaston laatimat tiedonannot ulkomailta saaduista kokemuksista. Esimerkiksi joulunvälipäivinä Nordgren sai pöydälleen saksalaisen asiantuntijan muutamaa kuukautta aikaisemmin laatiman laajan arvion Saksan–Puolan sodasta.²⁸ Mikkelisä Nordgren oli tiedonsaannin osalta aitiopaikalla.

Samaan aikaan, vuoden 1939 viimeisinä päivinä Mikkelisä oli käynnissä sissipäällikkökurssi, jolle Nordgren piti kaksi karttatarhoitusta sissitoimintaan liittyen. Oppilaita tällä ensimmäisellä kyseistä laatua olevalla kurssilla oli noin 50. Taustaltaan oppilaat olivat aktiivi- ja reservinvenrikkejä, reserviupseerikokelaita ja aliupseereita. Nordgrenin pitämien karttatarhoitusten lisäksi kurssiin kuului muun muassa viestinsieppausta, hävitys- ja tiedusteluharjoituksia sekä viestitoiminnan harjoittelua.²⁹ Näin Nordgren pystyi edes hiukan hyödyntämään taktillisia kykyjään käytännön työssä myös talvisodan aikana.

Talvisodan kokemuksia

Nordgren kirjoitti koulutusosaston päällikölle reilu kuukausi talvisodan päättymisen jälkeen, että taktillisen toimiston toiminnasta ja tulevaisuudentarpeista olisi tarpeen laatia oma kertomus. Toimiston julkaisutoiminnasta, joka käsitti pelkästään sodan ajalta kymmenittäin eri julkaisuja, oli laadittu yhteenveto, jonka Nordgren sai kommentoitavaksi. Everstiluutnantiksi huhtikuun alussa 1940 ylennetty Nordgren oli jo tällöin siirtynyt päämajasta maavoimien esikuntaan.³⁰

Joko omasta kiinnostuksestaan tai esimiestensä käskystä Nordgren tarttui työhön itse. Kertomus taktillisen toimiston sodanajan toiminnasta valmistui 9. toukokuuta 1940. Nordgrenin raportti oli hyvin analyttinen. Hän kylvi kritiikin siemenen älykkäästi vertaamalla venäläisten ja suomalaisten sodanajan toimintaa taktillisten kysymysten käsittelyssä. Nordgren näki, että venäläiset tuottivat rintamajoukoilleen toimintaohjeita, jotka oli laadittu saatujen kokemusten pohjalta ja sisälsivät ajankohtaisia neuvoja joukkojen taktillista toimintaa varten.

Suomalaisilla sen sijaan oli Nordgrenin mukaan vielä kehitettävää. Taktillisen toimiston tehtävissä pääpaino oli joukkojen koulutusta edistävällä toiminnalla. Taktillisten ohjeiden antaminen joukoille oli toissijainen tehtävä. Nordgrenin yhteenveto oli: "... ei pitäisi sitoa taktiikkaa koulutukseen, vaan koulutuksen tulisi mukautua taktiikan vaa-

28 Päämajan Jaosto II. Ulkomaaosaston kirje N:o 1138/Ulk. sal. 27.12.1939. Perus 19/2. KA.

29 Sissipäällikkökurssin ohjelma 27.–30.12.1939. T 17649/1. ja Kertomus Päämajan yl. koulustoitomiston toiminnasta suomalais-venäläisen sodan aikana 1939–1940. T 17649/7. KA.

30 Maavoimien esikunnan kirje n:o 188/XIV/25/40 sal. 29.4.1940. T 12084/5. ja T 17649/7. KA.

timuksiin...”. Nordgrenin toinen iso havainto oli se, että taktillisten kysymysten tutkimiseen ja eteenpäin viemiseen tarvittaisiin sodan aikana noin 8–9 yleisesikuntaupseeria, joista kaksi työskentelisi päämajassa ja loput alemmissa esikunnissa.³¹

Taktillisen toimiston ja samalla majuri Nordgrenin työ Ylimääräisten harjoitusten ja talvisodan aikana koski suurelta osin tekeillä olleiden ohjesääntöjen ja oppaiden toimitamista valmiiksi. Käytännössä tekstejä supistettiin ja lyhenneltiin sodan tarpeita vastaaviksi. Sodan syttyessä suuri osa aikaisemmin ilmestyneestä sotilaskirjallisuudesta poistettiin julkisesta myynnistä, joten sodankäynnin kannalta oleellisten tekstien toimitaminen jäi taktillisen toimiston harteille.³²

Puolustusvoimien ylimmällä johdolla oli talvisodan jälkeisinä kuukausina aito halu suitsia edellistalvisen sodan kokemuksista käytävää julkista keskustelua. Perusajatus tässä ”itsesensuurissa” oli se, ettei julkisuudessa ryhdyttäisi yksityiskohtaisesti selvittämään sodassa tehtyjä havaintoja, omassa tai vihollisen taktiikassa tehtyjä virheitä tai sodan käyntitapoja. Yleisesikunnan päällikkö, kenraaliluutnantti Erik Heinrichs muistutti marraskuussa 1940 kaikkia komentajia sotakokemusten asianmukaisesta käsittelystä. Heinrichsin mukaan sotamuistelmien lisäksi julkisuuteen oli tullut eri alojen sotakokemuksia käsitteleviä teoksia, artikkeleita ja haastatteluja. Tekstien laatijoiden joukossa oli sodassa vakinaisessa palveluksessa palvelleita upseereita.³³

Heinrichsin viesti oli älykkääseen muotoon laadittu, sillä hän ei suinkaan kieltänyt sotakokemusten julkaisemista yksikantaan, vaan laaditut tekstit piti lähettää pääesikunnan ulkomaanosastolle ennakkotarkastukseen. Heinrichsin käskyn kokonaisjakelu oli lähes 500 kappaletta, joten tieto meni läpi syrjäisimpäänkin korpivaruskuntaan.

Lopuksi

Keväällä 1941 everstiluutnantti Nordgren toimi 4. Prikaatin ensimmäisen pataljoonan komentajana. Kyseisen tehtävän ohessa syntyi 66-sivuinen koonnos ”Vihollisen taktiikasta ja omista vastatoimenpiteistä”.

Jatkosota syttyi 25. kesäkuuta 1941. Nordgren määrättiin liikekannallepanossa muodostetun Jalkaväkirykmentti 4:n komentajaksi. Nordgrenin johdolla rykmentti osallistui Kannaksen valtaamiseen ja myöhemmin syyskuusta lähtien etenemiseen kohti Karhumäkeä. Nordgren sai henkilökohtaisen tunnustuksen hyökkäysvaiheen ansioistaan seu-

31 Kertomus Päämajan taktillisen toimiston (Koul. 2) toiminnasta YH:n ja sodan aikana 1939–1940. T 17649/7. KA.

32 Ks. Päämajan Koulutusosaston Taktillisen toimiston Julkaisutoiminta 18.10.1939–30.4.1940. T 17649/7. KA.

33 Puolustusvoimain pääesikunnan komento-osaston kirje N:o 3969/Kom.2./sal. 8.11.1940. T 17649/14. KA.

raavana keväänä, kun ylipäällikkö Mannerheim nimitti Nordgrenin Vapaudenristin 2. luokan Mannerheim-ristin ritariksi (nro 60) päivämäärällä 15. toukokuuta 1942³⁴.

Sodanajan kunniamerkkiperustelut sisälsivät joskus korulauseita. Nordgrenin tapauksessa perusteluille oli kuitenkin katetta niin henkilökohtaisen urhoollisuuden kuin johtajana onnistumisen osalta. Perusteluissa mainittiin nimenomaan Karhumäen valtauksen yhteydessä suoritettut operaatiot. Niin ikään tunnustettiin Nordgren vastuuvalmiiksi ja erilaisia taktillisia menettelytapoja taitavasti soveltavaksi upseeriksi. Rauhanajan palvelus huomioiden viimeksi mainitun ominaisuuden olemassa oloa ei tarvitse epäillä. Kuin varmemmaksi vakuudeksi, huhtikuussa 1944 Nordgrenille myönnettiin 1. luokan Vapaudenristi.

Eversti Valter Nordgrenin lähes kolmikymmenvuotinen palvelus Suomen puolustuslaitoksen palveluksessa päättyi kesällä 1946. Nordgrenin erokirje Tasavallan presidentille oli karu ja lyhyt: "Anon eroa puolustuslaitoksen everstin virasta siirrolla reserviin päivämäärällä 15.7.1946 oikeudella käyttää sotilasvirkapukua. Eron syy: siirtyminen siviilivirkaan". Siviilitehtävät Suomen kartonkiyhdistyksessä, Hiilentuonti OY:ssa ja vuodesta 1950 alkaen Tikkurilan väritehtaan johtajana pitivät kuitenkin Nordgrenin kiireisenä myös sotilasuran jälkeen.³⁵

Nordgrenin sotilaallisen kyvykkyyden erinomaisuutta kuvaa hyvin se, että 1950-luvun lopulla – reilun vuosikymmenen reservissä olon jälkeen – Sotakorkeakoulun johtaja, kenraalimajuri Ali Koskimaa kirjoitti Nordgrenista: "erittäin sopiva ak:n [armeijakunnan] komentajaksi. Iästään huolimatta erittäin käyttökelpoinen korkeisiinkin komentajatehtäviin." Koskimaan lausuntoa voi perustellusti ihmetellä. Eikö aktiiviupseerien joukosta löytynyt riittävästi upseereita ylimpiin sodan ajan tehtäviin?³⁶

Ilmeisesti everstilutnantti Ruben Laguksen yli kolme vuosikymmentä aikaisemmin Nordgrenista laatima arviointi: "Lahjakas. Kaikin puolin erittäin kyvykäs upseeri...", piti todellakin paikkansa. Kuin vakuudeksi Laguksen arvostelun oikeellisuudelle, kriittisyydestään tunnettu kenraalimajuri Öhquist totesi samassa yhteydessä: "Yhdyn suurin piirtein ev.luutn. Laguksen antamaan arvosteluun". Öhquistin sanomana kyseinen lause oli kiistaton arvostuksenosoitus Nordgrenin loistavia sotilaskykyjä kohtaan.

34 Valter Nordgrenia koskevat tiedot Mannerheim-ristin ritarit sivustolla. <http://www.mannerheim-ristinritarit.fi/ritarit?xmid=106>. Sivustolla käyty 5.9.2018.

35 Eversti V. Nordgrenin eroanomus 15.6.1946. Nordgrenin nimikirjan N:o 42661, liite. KA.

36 2. Divisioonan esikuntapäällikkö, everstilutnantti Ruben Laguksen henkilöarvostelu Valter Nordgrenista 2.4.1936. Nordgrenin nimikirjan N:o 42661, liite. KA; Kenraalimajuri Ali Koskimaan laatima sopivuusarvostelu. Päiväämätön. Ajoitettavissa vuosiin 1957–1959, jolloin Koskimaa toimi Sotakorkeakoulun johtajana. Nordgrenin nimikirjan N:o 42661, liite. KA.

Hannu Liimatta¹

Päämajan taktillinen toimisto talvisodan taistelukokemusten välittäjänä

Kun talvisota alkoi 30. marraskuuta 1939, piti eri puolilla pitkää itärintamaa tehdyt havainnot puna-armeijan taisteluperiaatteista ja omien torjuntatoimien onnistumisesta saada välitettyä mahdollisimman nopeasti kaikille taistelujoukoille.

Uusia ohjesääntöjä ei sodan riehussa ollut aikaa kirjoitella, joten ohjeiden jakamiseen oli kehitettävä näppärämpi menetelmä. Päämajassa ryhdyttiin laatimaan erilaisia tiilapäisohjeita, joiden avulla sotakokemukset ja muut tärkeät tiedot saatiin koottua ja välitettyä nopeasti sekä rintama- että kotijoukkojen käyttöön. Majuri Valter Nordgrenilla oli keskeinen asema näiden julkaisujen aikaansaamisessa.

Yksittäisen upseerin nostamisessa ”muiden yläpuolelle” on aina omat vaaransa, sillä esikuntien ja toimistojen työskentely on tyypillisesti tiimityötä, johon jokainen organisaation jäsen tuo oman panoksensa. Kuten jäljempänä ilmenee, Nordgren palveli talvisodan Päämajassa varsin merkittävässä tehtävässä taktillisen toimiston päällikkönä. Sodan jälkeen hän kirjoitti tässä teoksessa esiteltävän tekstin, joka oli ehkä merkittävin laaja koonnos talvisodan taisteluista saaduista taktisista kokemuksista.

Päämajaan perustetaan taktillinen toimisto

Kuten tunnetaan, käsky talvisodan Päämajan perustamisesta annettiin 22. syyskuuta 1939. Virallisesti puolustusministeri Juho Niukkanen määräsi Päämajan aloittamaan toimintansa 18. lokakuuta. Päämaja siirtyi Helsingistä Mikkeliin joulukuun alussa.²

Talvisotaa edeltäneinä rauhan vuosina jalkaväen koulutus- ja kehittämistehtävät olivat olleet jalkaväen tarkastajan ja hänen pienen toimistonsa vastuulla. Ensimmäisenä jalkaväen tarkastajana vuosina 1918–1928 oli toiminut Venäjän armeijassa oppinsa saanut ja uransa luonut kenraaliluutnantti Ernst Löfström. Hän tuli Suomeen vuonna 1917 ja osallistui vapaussotaan ylipäällikön esikunnan käsiaseiden tarkastajana ja Savon rintaman päällikkönä. Hänen jälkeensä jalkaväen tarkastajina toimivat jääkäritaustaiset ken-

1 Kirjoittaja (s. 1957) on eversti evp. Artikkelin perustuu hänen väitöskirjaansa *Ulkomaisista esikuvista kohti omaperäisempiä ratkaisuja – itsenäisen Suomen jalkaväkitahtitikan kehittämisen neljä ensimmäistä vuosikymmentä*. Julkaisusarja 1: Tutkimuksia nro 29, Maanpuolustuskorkeakoulu. Edita, Otavan kirjapaino, Keuruu 2018.

2 Päämajan (PM) perustamisesta ja kokoonpanosta Puolustusministeriö (PLM) n:o 707/39. J3. sal/22.9.1939, T17814/27, Kansallisarkisto (KA).

raaliluutnantti Hugo Österman vuosina 1928–1933, kenraalimajuri Aarne Heikinheimo vuosina 1934–1938 ja kenraaliluutnantti Erik Heinrichs vuosina 1938–1939.³

Sodan ajan Päämajaan jalkaväen tarkastajan tai aselajikomentajan virkaa ja toimistoa ei kuitenkaan perustettu. Ratkaisua voi pitää erikoisena ainakin siinä mielessä, että monilla paljon pienemmillä aselajeilla, kuten tykistö-, pioneeri- ja viestiaselajeilla, jopa kaasu- ja suojelualalla oli Päämajassa erityiset aselajikomentajat ja toimistot, joiden tehtävänä oli aselajin tai toimialan tekninen ja taktinen kehittäminen. Suurimman aselajin, jalkaväen, ei jostain syystä tällaista kehittämisyksikköä katsottu tarvitsevan.⁴ Ratkaisun seurauksena syntyi tilanne, jossa jalkaväellä ei ollut aselajijohtajaa, joka olisi kantanut kokonaisvastuun jalkaväen taktiikan kehittämisestä sotien aikana.

Aikaisemmissa 1920-luvun kaavailuissa jalkaväen tarkastaja toimistoinen oli suunniteltu sijoitettavan sodan aikana Kotiarmeijan esikuntaan. Talvisodan Kotijoukkojen esikunta kuitenkin muodostettiin lokakuussa 1939 Suojeluskuntain yliesikunnan rauhan ajan rungolle, joten senkään kokoonpanoon ei luonnollisesti kuulunut jalkaväen tarkastajan virkaa eikä toimistoa.⁵

Ylipäällikön apuna sotatoimien suunnittelusta ja johtamisesta Päämajassa huolehti päämajajoituspäällikö eversti Aksel Airon johtama jaosto III ja erityisesti sen operatiivinen osasto. Sen päällikkö oli everstiluutnantti Valo Nihtilä. Osastoon kuului kolme puolustushaaratöitä, huolto-osasto ja sotahistoriallinen toimisto. Maavoimien operatiivisesta suunnittelusta, eli operatiivisten suunnitelmien laatimisesta, ylläpidosta ja kehittämisestä huolehti aluksi majuri Eino Takkulan ja 27. joulukuuta 1939 alkaen majuri Tapio Peitsaran johtama maavoimatoimisto (Op.1).

Päällikön lisäksi maavoimatoimiston määrävahvuuteen kuului kaksi toimistoesiupseeria, kolme toimistoupseeria sekä kanslisti ja lähetti. Operatiiviseen suunnitteluun liittyen osastolla oli oikeus antaa muille Päämajan osastoille ja toimistolle joukkojen järjestelyä, sijoitusta, varustusta ja koulutusta koskeneita ohjeita ja vaatimuksia. Sodan syttyä maavoimatoimiston, kuten koko operatiivisen osastonkin päähuomion vei kuitenkin rintamatapahtumien ja sodan johtaminen. Taktiikan kehittämiseen kumpikaan toimisto ei ehtinyt suuremmin paneutua.⁶

3 Lipponen, Rauno (toim.): Itsenäisen Suomen kenraalikuuntalon 1918–1996. Biografiat. WSOY, Juva 1997, s. 251. Östermanin ansioluettelot n:o 8082, KA; Heikinheimon ansioluettelot n:o 3295, KA ja Heinrichsin ansioluettelo n:o 38058, KA.

4 Päämajan toiminnasta yksityiskohtaisemmin: Tervasmäki, Vilho – Vuorenmaa, Anssi – Juutilainen, Antti: Sodan ajan puolustusvoimat ja niiden valmius. Teoksessa *Talvisodan historia 1*. Sotatieteen laitoksen julkaisuja XVI:1, WSOY, Porvoo 1978, s. 145–161.

5 Aikaisemmista 1920-luvun suunnitelmista PLM K.D. n:o 41.22.Y. eritt. sal/11.4.1922, T22104/88, KA. Kotijoukkojen esikunnan (KE) kokoonpanosta Raikkala, Hannes: *Suojeluskuntain historia III. Kampaileva kansa*. Toinen painos, Hata Oy, Vaasa 1966, s. 342–343.

6 Päämajan työjärjestys PLM n:o 541/30.J1/11.10.1939, T17649/1, KA. Maavoimatoimiston (MAVE) kertomus PM n:o 1056/Op.1/17.4.1940, SArk 1588/16, KA. Yksityiskohtaisemmin Tervasmäki – Vuorenmaa – Juutilainen (1978), s. 149–154.

SA-KUVA

Eversti Nihtilä. Piirt. A. Lindeberg.

Alex Lindebergin TK-piirros eversti Valo Nihtilästä vuodelta 1942.

Käytännössä ainoa Päämajan jaosto, jonka tehtävät jollakin tavalla sivusivat taktiikan kehittämistä, oli eversti Einar Mäkisen johtama I jaosto. Siihen kuuluivat järjestelyosasto, hallinnollinen osasto ja koulutusosasto. Kadettikoulun johtajana ennen talvisotaa palvelleen eversti Into Salmion johtamassa koulutusosastossa oli sotarovastin ja kapellimestarin lisäksi kaksi toimistoa, jotka olivat yleinen koulutustoimisto (Koul.1) ja taktillinen toimisto (Koul.2).⁷

Yleinen koulutustoimisto, johtajanaan kapteeni Eino Upari, huolehti kaikkien aselajien yhteisistä koulutusasioista. Niitä olivat koulutussuunnitelmien ja -ohjeiden laatiminen, päällystökoulutuksen ja rintaman läheisyydessä järjestettävien kurssien suunnittelu ja toimeenpano sekä joukkojen koulutuksessa tarvittavan opetusmateriaalin hankinta ja jakelu. Liimatta_kuva 2 kuvateksti: Päämajan kokoonpano joulukuulta 1939. Talvisodan historia 1., s. 152–153

Taktiikan kehittämisen näkökulmasta toimistoista merkittävämpi oli kuitenkin taktillinen⁸ toimisto. Sen päällikkönä oli vuoden 1939 loppuun asti majuri Väinö Oinonen, minkä jälkeen päälliköksi määrättiin majuri Valter Nordgren. Oinonen ja Nordgren edustivat toimistossa pitkäaikaista koulutusalan kokemusta. Ensiksi mainittu oli palvelut jalkaväen tarkastajan toimistopäällikkönä vuosina 1934–1938 ja puolustusministeriön koulutustoimiston päällikkönä vuosina 1938–1939. Nordgren puolestaan oli palvelut koulutustoimistossa vuosina 1936–1939. Oinosen tultua vuoden 1940 alussa määräytyksi Kannaksen Armeijan esikuntaan ja sieltä edelleen 1. maaliskuuta 1940 Viipurin rannikolohkon jalkaväkikomentajaksi, majuri Valter Nordgren jäi toimiston ainoaksi peruskoulutetuksi kadetti- ja yleisesikuntaupseeriksi.⁹

Toimiston määrävahvuuteen kuului kaksi reservinupseeria. Toinen heistä, aluksi kapteeni Heikki Reenpää ja helmikuun 1939 lopusta alkaen kapteeni Kari Reenpää, olivat Kustannusosakeyhtiö Otavan edustajia ja omistajasuvun jäseniä. Hyvistä suhteista suureen kustannusyhtiöön, joka sotaa edeltävinä vuosina oli kustantanut paljon sotaväen ohjesääntöjä ja muuta sotilaskirjallisuutta Puolustusvoimille, oli epäilemättä korvaamatonta hyötyä koulutusosaston sodan aikaisessa julkaisutoiminnassa.¹⁰

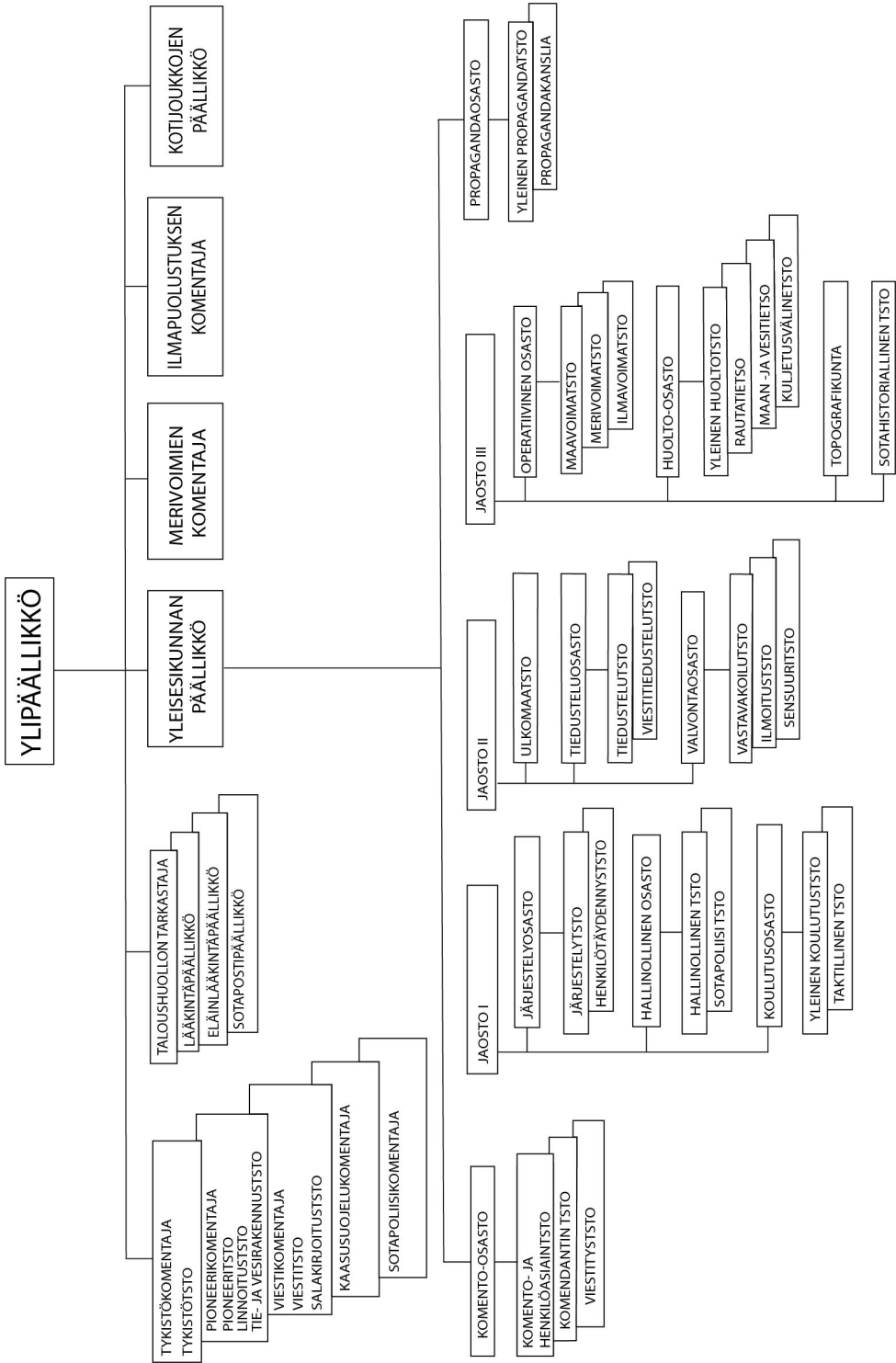
Taktillisen toimiston tehtäväksi Päämajan työjärjestyksessä oli määrätty koulutukseen vaikuttavien sotakokemusten hankinta, muokkaaminen ja jakelu. Toisena tehtävänä oli taktillisten ohjeiden ja suuntaviivojen laatiminen yhteistoiminnassa aselajikomentajien

7 Päämajan työjärjestys PLM n:o 541/30.J1/11.10.1939, T17649/1, KA. Toimeenpanokäskey PLM n:o 707/39. J3. sal/22.9.1939, T17814/27, KA. Vuorenmäe, Anssi – Ylikoski, Pekka – Ojalehto, Hannu – Paulaharju, Jyri: Päämajan toiminta. Teoksessa *Talvisodan historia 4*. Sotatieteen laitoksen julkaisuja XVI: 4. Porvoo 1981, s. 204–208.

8 Nykykielessä kantasan *taktiikka* suositeltu taivutusmuoto on *taktinen*. Aikalaaiskielessä käytettiin kuitenkin muotoa *taktillinen*.

9 Koulutusosaston toimintakertomus PM n:o 1171/Koul.1/40 sal/9.5.1940, T17649/7, KA. Nordgrenin ansioluettelot n:o 42661, KA.

10 Sama. Tarkka, Pekka: *Otavan historia. Toinen osa 1918–1940*. Otava, Keuruu, esim. s. 292–295.

kanssa. Lisäksi työjärjestyksessä oli hieman epämääräisesti muotoiltu tehtävä: ”teknillisten näkökohtien huomioiminen yleisessä koulutuksessa”. Koulutusosaston toimintakertomuksessa lauseen ensimmäinen sana oli muuttunut muotoon ”taktillisten”. Kirjoitusvirheen sijasta kyseessä saattoi olla tarkoituksellinen muutos.

Sotateknisen koulutuksen saanutta henkilöstöä toimistossa ei ollut, joten sillä tuskin oli kovin suuria edellytyksiä ohjata kenttäarmeijan teknistä kehittämistä. Sen sijaan taktisten ohjeiden julkaisutoiminnassa toimisto sai vähäisestä henkilömäärästään huolimatta aikaan merkittäviä tuloksia.¹¹

Ohjesääntöjä täydennetään erityisohjeilla

Puolustusvoimien tärkeimmät kenttäohjesäännöt ja jalkaväki-ohjesäännöt oli kirjoitettu 1930-luvun alussa. Ulkomailla tapahtuneesta nopeasta sotateknisestä kehityksestä johdun ohjesäännöstössä oli kuitenkin runsaasti puutteita. Aukkoja jouduttiin paikkamaan ulkomaisista lähteistä suomennetulla kirjallisuudella sekä yksittäisten oma-aloitteisten upseerien laatimilla taistelu- ja aseteknisillä oppailla. Useita vuosia ohjesääntötyössä mukana ollut kenraalimajuri Hugo Österman¹² oli koettanut sotaväen päälliköksi tultuaan kiirehtiä ohjesäännöstön ajantasaistamista. Tosiasia kuitenkin oli, että talvisodan alkaessa Puolustusvoimien ohjesäännöt eivät olleet kaikilta osin ajan tasalla.¹³

Päämajan taktillinen toimisto ryhtyikin heti perustamisensa jälkeen tuottamaan joukoille lisäohjeita, joilla täydennettiin virallisia ohjesääntöjä ja oppaita. Ylimääräisten harjoitusten aikaan taktillinen toimisto laati tai toimitti ja julkaisi yhteensä 27 taistelutekniikkaa, aseistusta sekä aselajien ja huollon toimintaa käsittelevää ohjetta. Oheisesta taulukosta voi havaita, että kiireisimpiä olivat ohjeet panssarintorjunnasta ja ilmatorjunnasta. Huolta näyttävät aiheuttaneen myös muun muassa ilma- ja väestönsuojelu, niukan sotamateriaalin toimintakuntoisena säilyttäminen sekä talvisilla rintamilla suomalaisen sotilasjoukon hyödyllisimmäksi kuljetusvälineeksi osoittautuneiden hevosten hoitaminen kenttäolosuhteissa.¹⁴

11 Vrt. Päämajan työjärjestys PLM n:o 541/30.J1/11.10.1939, T17649/1, KA ja koulutusosaston toimintakertomus PM n:o 1171/Koul.1/40 sal/9.5.1940, T17649/7, KA.

12 Kenraaliluutnantti Hugo Viktor Österman (1892–1975) toimi sotaväen päällikkönä vuonna 1933–1939. Hän oli ohjesääntökomitean jäsen vuosina 1922–1923 ja puheenjohtaja vuosina 1930–1932. Östermanin ansioluettelot n:o 8082, KA.

13 Sotaväen päällikön esitys YE n:o 1381/X/25.9.1934 ja puolustusministeri Lauri Oksalan päätös n:o 5076/34. Sot.1/10.10.1934, T14857/11, KA. Yksityiskohtaisemmin Liimatta, Hannu: *Ulkomaisista esikuvista kohti omaperäisempiä ratkaisuja. Itsenäisen Suomen jalkaväkitaktiikan kehittämisen neljä ensimmäistä vuosikymmentä*. Väitöskirjatyö, jätetty Maanpuolustuskorkeakoulun esitarkastettavaksi 10.4.2018, passim.

14 Luettelo taktillisen toimiston julkaisutoiminnasta MAVe n:o 188/VIV/25/40 sal/29.4.1940, T17649/7, KA.

Päämajan taktillisen toimiston johdolla syys–marraskuussa 1939 julkaistut ohjeet:

Julkaisuaika	Ohjeen nimi	Painos (kpl)
30.9.1939	Maavoimien ilmatorjuntaopas	19 200
15.10.1939	Joukkojen panssarintorjunnan opas	21 000
16.10.1939	Ohjeita henkisen väestönsuojelun järjestelystä ja suorittamisesta	5 000
17.10.1939	Esteet 10–20 t:n panssarivaunuja vastaan	6 000
17.10.1939	Sissiopas	6 000
19.10.1939	Viestitoiminta	300
23.10.1939	Esikuntaopas	2 000
23.10.1939	Panssarintorjuntatykkijoukkueen koulutusopas	5 000
25.10.1939	Sotilaslentokonekuvasto	11 000
27.10.1939	Krh./33 ja sirp.kr./35 6 siipinen, ampumataulukko	1 000
27.10.1939	Krh./35 ja sirp.kr./35 6 siipinen, ampumataulukko	1 000
27.10.1939	Krh./35 ja sirp.kr./26 8 siipinen, ampumataulukko	1 000
28.10.1939	Viestikoiraopas	2 000
30.10.1939	Kenttättyöopas	2 200
31.10.1939	Erikoisohjeet räjähdysaineiden ja ampumatarpeiden varastointia varten	410
31.10.1939	Yleiset ohjeet räjähdysaineiden ja ampumatarpeiden varastointia varten	410
31.10.1939	Erikoisohjeet varastorakennuksien ja niiden laitteiden hoidosta	410
31.10.1939	Yleiset ohjeet varastorakennuksien ja niiden laitteiden hoidosta	410
3.11.1939	Tiedusteluopas	3 000
3.11.1939	Talvisotaopas	8 000
3.11.1939	Hevoshuollon opas	10 000
3.11.1939	Kenttätykistön taisteluopas	5 000
10.11.1939	Tykistölento-opas	2 500
10.11.1939	Sotapoliisiopas	3 000
14.11.1939	Hevoshuollon opas II	10 000
17.11.1939	Komentolippuopas	5 000
18.11.1939	Kenttätykistön tulitoimintaopas	5 000

Sodan alettua nousi luonnollisesti esiin uusia tarpeita lisäohjeistukselle. Esimerkiksi ulkomailta viime tipassa hankituille ja viholliselta sotasaaliiksi otetuille aseille, ampumatarvikkeille ja taisteluvälineille oli laadittava kotimaiset käsittely- ja käyttöohjeet. Ne jaettiin joukoille neliosaisessa julkaisusarjassa *Aseopas* (Vapenhandledning, jonka neljä osaa julkaistiin tammi–maaliskuussa 1940.¹⁵

Aseoppaiden lisäksi talvisodan aikana julkaistiin kaksikymmentä muuta erityisohjetta:

Julkaisuaika	Ohjeen nimi	Painos (kpl)
5.12.1939	Jalkaväen rannikkotaisteluopas	3 000
5.12.1939	Sotilaan talviopas	16 000
10.12.1939	Syöksyjoukko-opas	10 000
25.12.1939	Kenttäpostiopas	15 000
30.12.1939	It-joukkojen erityisohjeita	1 500
30.12.1939	Puhelinyhteyksien rakennusopas	3 500
3.1.1940	Puna-armeijan arvo- ym. merkit	3 000
10.1.1940	Venäläinen sotilaslyhennysosasto	1 500
25.1.1940	Mekaaninen aikasytytin malli ”Tavaro”	700
29.1.1940	Sotilaslentokonekuvasto	8 000
30.1.1940	Ilmamaihinlaskun (desantin) torjuntaopas	6 000
31.1.1940	Ilmatorjuntakaluston talvihoito-opas	1 500
8.2.1940	Autokomppania	2 000
8.2.1940	Sotilaskuljettajan käsikirja	6 000
22.2.1940	Kesäampumataulukko	800
22.2.1940	Venäläinen it.kk, urkukonekivääri ”U-kk”	700
29.2.1940	It-joukkojen erityisohjeita II	1 500
1.3.1940	Kenttäpostiopas, uusittu laitos	5 000
6.3.1940	Ampumatarviketäydennysopas	6 000
6.3.1940	Venäläinen väliaikainen ohjesääntö joukkojen toimintaa varten metsäolosuhteissa	ei painosmäärää

Tärkeimmät ohjeet käännettiin ja julkaistiin myös ruotsinkielisinä. Ohjevihkoset painettiin joko Helsingissä tai Mikkelissä. Jakelu rintajoukoille tapahtui yleensä armeijakuntien esikuntien kautta, mutta pienemmät yksiköt ja koulutuskeskukset saivat ohjeet suoraan Mikkelistä. Ohjeiden jaosta muille kotijoukoille huolehti Kotijoukkojen esikunta.

¹⁵ Sama.

Tiedonjakelukanavana Taktilliset oppaat

Taktiikan kehittämisen näkökulmasta talvisodan Päämajan taktillisen toimiston tärkein tuote oli kuitenkin kaksitoistaosainen julkaisusarja *Taktillinen opas* (Taktisk Handledning)¹⁶. Sen ensisijaisena tarkoituksena oli jakaa rintamajoukoille tietoja puna-armeijan taktiikasta, taistelutekniikasta ja sotavarustuksesta. Toisena tavoitteena oli välittää joukoille kokemuksia eri rintamalohkoilla hyväksi havaituista omista toimintatavoista.¹⁷

Koulutusosasto antoi ensimmäisen käskyn havaintojen ja kokemusten ilmoittamisesta Päämajaan neljäntenä sotapäivänä. Ensimmäinen *Taktillinen opas* puolestaan julkaistiin jo kahden viikon kuluttua sodan alkamisesta 12. joulukuuta 1939. Nykypäivän lähes reaaliaikaiseen tilannekuvan siirtoon tottuneille sotilaille tietojen jakamisen aikataulu saattaa kuulostaa verkkaiselta.¹⁸ Talvisodan olosuhteet huomioon ottaen voidaan kuitenkin todeta, että taistelukokemusten kokoaminen, yhdistäminen, julkaisukuntoon saattaminen ja ohjeiden painattaminen kyettiin tekemään taktillisen toimiston johdolla ja sen aikaisilla välineillä ja menetelmillä varsin joutuisasti.

Julkaisuaika	Ohje
12.12.1939	Taktillinen opas I
16.12.1939	Taktillinen opas II
21.12.1939	Taktillinen opas III
22.12.1939	Taktillinen opas IV
25.12.1939	Taktillinen opas V
31.12.1939	Taktillinen opas VI
9.1.1940	Taktillinen opas VII
10.1.1940	Taktillinen opas VIII
16.1.1940	Taktillinen opas IX
22.1.1940	Taktillinen opas X
20.2.1940	Taktillinen opas XI
17.7.1940	Taktillinen opas XII

Kuten oheisesta taulukosta käy ilmi oppaita julkaistiin noin viikon välein aina tammi-kuun 1940 lopulle saakka. Helmikuussa alkaneen puna-armeijan yleishyökkäyksen aikana julkaistiin ainoastaan yksi opas. Viimeinen, kahdestoista opas ilmestyi sodan jälkeen heinäkuussa 1940. Suomenkielistä opasta painettiin yleensä 8 000 ja ruotsinkielistä opasta 3 000 kappaletta.¹⁹

Rintamajoukkojen lähettämien ja päämajajohtoisen tiedustelun kautta saatujen havaintojen lisäksi tietoja taktillisiin oppaisiin oli tarkoitus kerätä koulutusosaston upseerien rintamille tekemillä tarkastusmatkoilla. Erityisen merkittäviä tietolähteitä olivat sota-saalisasiakirjat ja sotavankikuulustelut. Sotavankitietojen merkityksellisyyttä kuvaa hyvin

16 Seuraavissa viitteissä mainitut *Taktilliset oppaat I-X* ovat nidottuna kirjana (ei painopaikkaa eikä aikaa) ja *oppaat XI-XII* erillisinä niteinä Maanpuolustuskorkeakoulun kirjastossa. Maininta tietolähteestä tarkoittaa alkuperäistä asiakirjaa, joka on ollut lähteenä oppaassa esitetylle tiedolle. Seuraavissa lähdeviitteissä Taktillisista oppaista käytetään lyhennettä TO.

17 MAVe n:o 188/VIV/25/40 sal/29.4.1940 ja toimintakertomus PM n:o 1171/Koul.1/40 sal/9.5.1940, T17649/7, KA.

18 Päämajan käsky tietojen ilmoittamisesta n:o 254/Koul.2/39.sal/3.12.1939, Perus 726/10, KA. TO I 12.12.1939.

19 MAVe n:o 188/VIV/25/40 sal/29.4.1940, T17649/7, KA ja TO II, s. 16. Ks. myös Liimatta, Hannu: Taktilliset oppaat talvisodan sotakokemusten välittäjinä. *Kylkirauta* 2/2015, s. 42–43.

esimerkiksi se, että joulun alla ilmestyneessä oppaassa oli yksityiskohtainen luettelo sotavangeille tehtävistä kuulustelukysymyksistä.²⁰

Tietoja vihollisen toimintamenetelmistä, aseistuksesta ja varustuksesta olikin lähes jokaisessa Taktillisen oppaan numerossa. Viidessä julkaisussa käsiteltiin lähes yksinomaan ”vihollisen sotajuonia” – kuten jouluna 1939 julkaistun neljännen oppaan eräs luku oli otsikoitu.

Arvokkaita tietoja suomalaisille olivat muun muassa tiedot puna-armeijan panssarivoimien ja ilmavoimien toimintaperiaatteista, panssarivaunutyypeistä, hyökkäyskaistojen ja puolustuslohkojen leveyksistä sekä läpimurtotaktiikasta. Sotavankikuulustelujen lisäksi näitä tietoja oli saatu taisteluissa kaatuneilta venäläisupseereilta talteen poimituista muistiinpanoista. Esimerkiksi venäläisen 7. Armeijan komentajan käskystä oli saatu tietoja hyökkäyksen taistelujärjestyksestä. Raatteen tien taistelujen jälkeen löydetystä venäläisen jalkaväkirykmentin sotapäiväkirjasta olivat peräisin helmikuun 1940 oppaassa julkaistut tarkat piirrokset vihollisen puolustusryhmituksen peruseriaatteista. Vangituilta viholliskomentajilta oli puolestaan saatu tietoja puna-armeijan jalkaväkiryksiköiden kokoonpanoista, aseistuksesta sekä panssarivaunujen ominaisuuksista ja käyttöperiaatteista.²¹

Omien joukkojen taisteluperiaatteita käsittelevissä katsauksissa yleisin aihe oli panssarintorjunta. Tämä oli luonnollista, olihan juuri panssarintorjunta jäänyt varsin vähäiselle huomiolle sotaa edeltäneen ajan ohjesäännöissä. Ensimmäisessä, toisessa ja kuudennessa oppaassa esiteltiin panssarintorjunnan peruseriaatteita, tilapäisvälineiden käyttöä sekä käyttökelpoiseksi osoittautuneita panssarintorjuntajoukkojen kokoonpanoja. Toiseksi yleisin aihe oli partio- ja sissitoiminta sekä vihollisen ilmavoimia ja omaa ilmatorjuntaa koskevat asiat. Niitä käsiteltiin jossakin muodossa ainakin viidessä oppaassa. Esimerkiksi sarjan toisessa oppaassa oli ohjeita joukkojen kivääri-ilmatorjunnasta. Runsaasti sivuja oppaista sai myös kaasunsuojelu, jota ohjeistettiin peräti viidessä oppaassa. Tämä johtui siitä, että varsinkin talvisodan alkuvaiheessa suomalaiset pelkäsivät puna-armeijan käyttävän hyökkäyksensä tukena taistelukaasuja.²²

Vaikka julkaisusarjan nimi oli *Taktillinen opas*, omien joukkojen toimintaa käsittelevien ohjeiden voisi nykykäsitteiden valossa luonnehtia tarkastelleen enemmänkin taistelutekniikkaa kuin taktisen tason asioita. On kuitenkin otettava huomioon, että aikalaiskäsitteistössä sotataito muodostui kahdesta osasta, strategiasta ja taktiikasta. Ensiksi

20 TO III, s. 3–12.

21 TO IV, s. 5–8, tietolähteenä PM Tiedos.1/sal/18.12.1939, SARk 1587/9, KA; TO V, s. 7–9, tietolähteenä PM n:o 2634/Tied. 1/sal/9.12.1939, SARk 1587/9, KA; TO IX 16.1.1940, 5–9 ja piirrokset 1–2; TO X, s. 13–19 ja TO VIII, s. 5–23.

22 Panssarintorjuntaa käsiteltiin erityisesti oppaissa TO I, II ja VI; partio- ja sissitoimintaa oppaissa TO II, V, VI, IX ja X; ilmatoimintaa oppaissa TO I, II, IV, V, VII, IX ja XI sekä kaasuasetta oppaissa TO I–V. Kaasujen käyttöuhkasta esim. II AKE n:o 723/III/54 sal/39/21.12.1939, SARk 1588/4, KA.

mainitulla tarkoitettiin oppia sodan ja jälkimmäisellä oppia taistelun voittamisesta. Sotien aikaan – ja vielä vuosikymmeniä sen jälkeenkin – taktiikan piiriin katsottiin siis kuuluvan kaikki strategisen tason alapuolella olevat asiat. Alimman tason käsite taistelutekniikka, samoin kuin strategian ja taktiikan väliin sisältyvä käsite operaatiotaito, tulivat virallisesti käyttöön vasta paljon myöhemmin. Nykyäänkin käsitteiden väliset rajapinnat ovat varsin häilyviä. Talvisodassa – ja miksei vielä tämänkin päivän taistelukentällä – pienenkin joukon rohkealla, oikea-aikaisella ja taisteluteknisesti taitavalla iskulla vihollisen arkaan kohtaan saattoi hyvinkin olla operatiivisen tason vaikutus. Esimerkkejä voi löytää runsaasti vaikkapa Tolvajärven ja Raatteen tien taisteluista.²³

Taktisen tason asioista voidaan mainita muun muassa toisen oppaan kuvaus etuvarti aseiden taistelusta ja jalkaväkiosastojen sivustaiskujen tehokkuudesta. Seitsemännessä oppaassa oli luku erämaataistelusta. Se pohjautui eversti Aaro Pajarin ja everstiluutnantti Kaarlo Viljasen kuvauksiin edellä mainituista Tolvajärven taisteluista. Kahdeksannessa oppaassa jaettiin kokemuksia 5. Divisioonan ja 3. Divisioonan rintamavastuun vaihdosta Karjalan kannaksella. Sarjan viimeisessä, kesällä 1940 julkaistussa oppaassa käsiteltiin vesistölinjan puolustusta, ylimenohyökkäystä ja perääntymistä vesistölinjan yli. Kirjoitustyylistä voi päätellä, että nämä ohjeet oli mitä ilmeisimmin tarkoitettu ohjesääntötekstiksi. Suomalaisten Moskovan vuoden 1940 rauhan aikaisella ryhmitysalueella oli paljon vesistöjä, joten ohjeet vesistötoiminnasta olivat varmasti tarpeen. Varsinaisen ohjesääntötyön ollessa vielä pysähdyksissä nämäkin ohjeet saatiin kätevästi välitettyä joukoille *Taktillisten oppaiden* julkaisusarjan kautta.²⁴

Taktillisilla oppailla ei luonnollisesti ollut samanlaista asemaa Puolustusvoimien ohjehierarkiassa kuin varsinaisilla ohjesäännöillä. Ne olivat kuitenkin Päämajan virallisia asiakirjoja, joten oppaat olivat yhtä velvoittavia kuin muutkin joukoille annetut käskyt ja määräykset. Lähdeaineiston perusteella on vaikea todentaa ohjeiden todellista vaikutavuutta. Niihin viitattiin käskyissä ja ohjeita käskettiin soveltaa koulutuksessa. Esimerkiksi tarkastuskertomuksista ei kuitenkaan juuri löydy mainintoja siitä, oliko julkaisuista ollut todellista hyötyä rintamajoukoille. Ohjeiden käyttöä rajoitti osaltaan se, että ne oli turvaluokiteltu salaisiksi, joten niitä ei saanut viedä etulinjaan. Sodan ajan poikkeusolosuhteissa ohjeet lienevät kuitenkin olleet varsin käyttökelpoinen tapa jakaa käytännön läheisiä tietoja vihollisen ja omien joukkojen toimintaperiaatteista nopeasti omille rintama- ja kotijoukoille.²⁵

23 Nykykäsitteistä esim.: Huttunen, Mika: *Monimutkainen taktiikka* (diss.). Taktiikan laitoksen julkaisusarja 1 n:o 1, MPKK, Helsinki 2010, passim. Aikalaiskäsitteistä esim. Olkkonen, Hannes: *Taktiikan perusteet*. Helsinki 1928, s. 29.

24 TO II, s. 4–5, tietolähteenä Kannaksen Armeijan esikunta (KANAE) n:o 842/III/23.11.12.1939, Perus 726/10, KA; TO VII, 10–15, tietolähteenä Pajarin ja Viljasen kertomukset, Ryhmä Talvelan esikunta (RTE) n:o 8/III/2/40/L.27/3.1.1940, T17649/13, KA; TO X, s. 5–9, tietolähteenä KANAE n:o 356/III/3/16.1.1940, T17649/13, KA ja TO XII, s. 3–35.

25 Salattavuudesta esim. TO I, nimiölehti ja etulinjaan vientikiellosta PM n:o 260/Koul.2/sal/23.1.1940, T17649/7, KA.

Valter Nordgren näkemyksiä taktillisen toimiston merkityksestä

Entä miten sitten henkilömäärältään varsin pieni Päämajan taktillinen toimisto mahtoi kokonaisuudessaan onnistua vaativassa tehtävässään? Ainakaan täysin pieleen sen toiminta ei näytä menneen, sillä toimiston päällikkö, majuri Valter Nordgren ylennettiin everstiluutnantiksi 4. huhtikuuta 1940. Tällöin hänet oli jo komennettu Mikkeliin perustetun Maavoimien esikunnan taktillisen toimiston päälliköksi.²⁶

Hyvänä aikalaislähteenä toimiston aikaansaannoksia arvioitaessa voidaan pitää Päämajan koulutusosaston toimintakertomusta. Siinä Nordgren arvioi varsin objektiivisesti ja jopa itsekriittisestikin toimistonsa selviytymistä tehtävistään talvisodan aikana. Kertomuksessa ei tyydytty kuvaamaan pelkästään saavutettuja tuloksia, vaan siinä tuotiin esille myös sellaisia asioita, joiden hoitamisessa toimisto ei Nordgrenin mielestä ollut onnistunut parhaalla mahdollisella tavalla. Lisäksi kertomukseen oli sisällytetty ehdotuksia yleisesikunnan ja sodan ajan Päämajan toiminnan ja kokoonpanojen muuttamisesta siten, että tulevaisuudessa pystyttäisiin huolehtimaan entistä paremmin sodan ajan joukkojen taktiikan kehittämisestä.²⁷

Nordgrenin mielestä koulutusosaston työjärjestyksessä oli painotettu liikaa koulutuksellisia rutiinitehtäviä, minkä vuoksi taktillisen toimiston edellytykset varsinaisessa taktiikan kehittämisessä jäivät vähäiseksi. Se kykeni kokoamaan ja jakamaan sota-toimiyhtymille tietoa vihollisen menettelytavoista. Sen sijaan omien joukkojen taktisten toimintatapojen analysointiin ja kehittämiseen toimisto ei hänen mielestään ollut kyennyt. Vaikka halua tähän olisi ollutkin, siihen ei ollut aikaa eikä riittävän asiantuntemuksen omaavaa henkilöstöä.²⁸

Toinen epäkohta oli Nordgrenin mukaan se, että toimisto oli syrjässä ja kaukana Päämajan ydinosaista. Kuten tunnetaan, operatiivinen osasto toimi aluksi Mikkelin kansakoululla, kun taas koulutusosaston toimipaikkana oli siitä yli kymmenen kilometrin päässä sijainnut Otavan kansanopisto. Operatiivisen osaston väistyttyä tammikuun 1940 alussa ilmapommitusten vuoksi ensin Otavaan ja sieltä edelleen Juvalle, taktillinen toimisto siirrettiin sen tieltä Mikkelin eteläpuolelle Annilaan.²⁹

26 Nordgrenin ansioluettelot n:o 42661, KA. Maavoimien esikunnan perustamisesta päiväkäsky MAVE n:o 350/1/2./1.4.1940, T2863/9, KA.

27 Kertomus taktillisen toimiston julkaisutoiminnasta PM n:o 1092/Koul.1/40 sal/27.4.1940, koulutusosaston toimintakertomus n:o 1171/Koul.1/40 sal./9.5.1940 ja taktillisen toimiston toimintakertomus n:o 1214/Koul.1/40 sal/18.5.1940, T17649/7, KA.

28 Sama. Ks. myös Nordgrenin muistio *Vihollisen taktiikasta ja omista vastatoimenpiteistä*, ei numeroa, laadittu alkuvuodesta 1941, T18003/3, KA.

29 Kertomus taktillisen toimiston (Koul.2) toiminnasta YH:n ja sodan aikana 1939–1940, MAVE n:o 246/XIV/40 sal/9.5.1940 ja lähete PM n:o 1214.Koul.1/40 sal/18.5.1940, T17649/7, KA. Operatiivisen osaston sijaintipaikoista maavoimatoimiston kertomus PM n:o 1056/Op.1/17.4.1940, SArk 1588/16, KA.

Nordgrenin mielestä parempi ratkaisu olisi jo alun perinkin ollut se, että koulutusosaston sijasta taktillinen toimisto olisi sijoitettu Päämajan operatiiviseen osastoon. Tällöin toimiston upseerit olisivat voineet tutustua Päämajan tilannekatsauksiin, käskyihin sekä alaisilta tulleeseen informaatioon suoraan operatiivisen johtamisketjun kautta. Niiden perusteella he olivat voineet nopeasti laatia rintamajoukoille taktisia toimintaohjeita operatiivisen osaston antamien vaatimusten mukaisesti. Maantieteellinen sijainti kaukana ”Päämajan hermokeskuksen tilannekartoista” oli johtanut siihen, että taktillisen toimiston tiedot joukkojen taistelutoiminnasta olivat jääneet ylimalkaisiksi. Henkilökohtaisia havaintoja rintamilta oli saatu vähän. Toimistoupseerit olivat käyneet tutustumassa rintamaolosuhteisiin vain kolmella matkalla, jotka oli tehty Raatteen, Summan ja Vuosalmen suunnan taistelupaikoille.³⁰

Myös tiedonkulussa rintamajoukkojen ja taktillisen toimiston välillä oli ollut hankaluuksia. Koulutusosasto oli pyytänyt sekä yhtymien esikuntia että Päämajan muita osastoja lähettämään kaikki joukoilleen laatimansa ohjeet koulutusosaston tarkastettavaksi, yhdistettäväksi ja edelleen jaettavaksi. Yhtymät oli velvoitettu pitämään taktillinen toimisto jatkuvasti tietoisena sekä vihollisen taktiikasta tehdyistä havainnoista että hyviksi osoitettuneista omista toimintatavoista. Tämän vakuudeksi jokaisessa oppaassa oli lihavoituna painettu kehoitus: *”Lähetätkää nopeasti tiedot taisteluissa saamistanne kokemuksistanne, tehokkaiksi havaituista taistelumenetelmistänne, vihollisen taktiikasta ja aseistuksesta sekä omista taisteluväline- ym. keksinnöistänne Päämajan koulutusosaston taktilliselle toimistolle kaikkien joukkojemme tietoon saatettavaksi yhteisen päämäärän hyväksi”*.³¹

Yhtymien esikunnat eivät kuitenkaan läheskään aina olleet toimineet ohjeiden mukaisesti. Ne olivat jakaneet vain omille joukoilleen sellaisia tietoja, joille olisi voinut olla laajempaakin käyttöä koko kenttäarmeijassa ja kotijoukoissa. Näin kirjoittaessaan Nordgren lieenee tarkoittanut ennen muuta Kannaksen armeijan esikuntaa. Siellä oli Päämajan tietämättä muun muassa uudistettu kirjanen *Joukkojen panssarintorjunnan (pst.) opas* vastaamaan viimeisimpiä taistelukokemuksia. Ohje oli kuitenkin jaettu vain Kannaksen armeijan omille ja IV Armeijakunnan joukoille. Jakelua myöhemmin laajentaessaan koulutusosasto joutui tekemään siitä kokonaan uuden painoksen. Toinen esimerkki oli Kannaksen armeijan esikunnassa tammikuussa 1940 laadittu asiakirja nimellä *Ohjeita hyökkäystoiminnan suhteen*, joka oli aluksi jaettu vain Kannaksen armeijan alaisuuteen kuuluneille joukoille.³²

30 MAVE n:o 246/XIV/40 sal/9.5.1940, T17649/7, KA.

31 Esim. TO II, s. 16.

32 Tietojen ilmoittamisesta käskyt PM n:o 15/K1/39/1.11.1939, T17649/1 ja n:o 82/K1/39 sal/1.11.1939, Perus 726/7 ja n:o 254/Koul.2/39 sal/3.12.1939, Perus 726/10, KA. Pst-oppaasta alkuperäisen julkaiseminen PLM n:o KI.1.3047/39/17.10.1939, T17648/13, KA. Uusi opas julkaistiin nimellä *Joukkojen panssarintorjunta (pst.) opas*. Oppaan painamisesta KANAE n:o 412/I/23/13.1.1940 ja PM n:o 205/Koul.1/40.sal/18.1.1940, T17649/13, KA. KANAE:n numeroimaton ohje 15.1.1940, Perus 726/10, KA.

Nordgrenin moitteiden sävy oli pohjavireeltään kuitenkin varsin rakentava. Hän näyttää ymmärtäneen, että rintamajoukoilla oli sodan aikana paljon muutakin tekemistä kuin kirjoitella raportteja Päämajaan. Tämän ymmärtäenkin voi Kannaksen Armeijan esikunnan menettelyä kuitenkin pitää hieman ihmeteltävänä. Olihan sen esikuntapäällikkönä eversti Kustaa Tapola, joka oli itsekin toiminut koulutusosaston päällikkönä ennen talvisotaa. Hänen jos kenen olisi luullut ymmärtävän koulutusasioita koskevan tiedonkulun merkityksen koko kenttäarmeijalle. Selityksenä asialle voi kuitenkin olla se, etteivät pikaisesti muodostetun Kannaksen armeijan esikunnan työskentelytavat ainaakaan vielä sodan alkuvaiheessa olleet ehtineet hioutua kaikilta osin tarkoituksenmukaisiksi.³³ Myöskään kaikille rintamakomentajille ei Päämajaan uutena yksikkönä perustetun taktillisen toimiston merkitys tiedon välittäjänä ollut vielä välttämättä kirkastunut.

Nordgren ehkä pyrkikin ennen kaikkea todistamaan kertomuksessaan taktillisen toimiston olemassaolon tarpeellisuutta. Hänen mielestään taktisten kysymysten pohdintaan oli ennen talvisotaa kiinnitetty liian vähän huomiota. Etenkään vihollisen taktiikkaa ja sen vaikutusta organisaatioiden, aseistuksen ja toimintatapojen kehittämiseen ei oltu määrätietoisesti tutkittu. Nordgren ehdotti, että tulevaisuudessa sekä rauhan ajan Pääesikunnan että sodan ajan Päämajan operatiiviseen osastoon tulisi muodostaa taktillinen toimisto, joka kykenisi analysoimaan, yhtenäistämään ja kehittämään taktiikkaa. Lisäksi kaikkiin tärkeimpiin Päämajan alaisten yhtymien esikuntiin tuli sijoittaa pätevät yleisesikuntaupseerit, jotka kykenisivät yhdessä operatiivisen johdon kanssa tekemään havaintoja vihollisen taktiikasta ja miettimään keinoja oman taktiikan kehittämiseksi.³⁴

Nordgren ei jäänyt ajatuksineen yksin. Omassa lausunnossaan myös koulutusosaston päällikkö, eversti Into Salmio totesi koulutusosaston ja operatiivisen osaston yhteistoiminnassa olleen jo pelkästä fyysisestä etäisyydestä johtuneita puutteita. Hän kannatti myös Nordgrenin ajatusta taktiikan kehittämisestä huolehtivan toimiston muodostamisesta rauhan ajan yleisesikuntaan.³⁵

Päämajan taktillisen toimiston elinkaari jäi kuitenkin lyhyeksi, sillä sen toiminta lopui talvisodan päättymiseen maaliskuussa 1940. Koulutusosasto oli käytännössä hajotettu jo tätä ennen. Osa yleisen koulutustoimiston henkilöstöstä oli jo maaliskuun alussa komennettu Kannaksen armeijan komentajan tehtävästä sotakoulutuksen ylitarkastajaksi määrätyn kenraaliluutnantti Hugo Östermanin ”esikunnaksi” Hämeenlinnaan.³⁶

33 Toimintakertomus PM n:o 1171/Koul.1/40 sal/9.5.1940, T17649/7, KA. Kannaksen Armeijan esikunnan perustamisesta, ml. kokoonpano KANAE n:o 1/III/A/13.10.1939, Perus 240/3, KA.

34 MAVe n:o 246/XIV/40 sal/9.5.1940, T17649/7, KA.

35 Toimintakertomus PM n:o 1171/Koul.1/40 sal/9.5.1940, liitteenä eversti Salmion lausunto, T17649/7, KA.

36 Koulutusosaston toimintakertomus n:o 1171/Koul.1/40 sal./9.5.1940, T17649/7, KA. Kertomus ylitarkastajan esikunnan maastontiedustelusta PM n:o 699/Koul.1/40 sal/3.3.1940, T17649/7, KA.

Taktillinen toimisto siirtyy Maavoimien esikuntaan

Talvisota päättyi Moskovan rauhaan eli niin kutsuttuun välirauhaan 13. maaliskuuta 1940. Ylipääällikkö Mannerheimin antoi käskyn kenttäarmeijan joukkojen uudelleenjärjestelystä kolme päivää myöhemmin. Maavoimien komentajaksi määrättiin Kannaksen Armeijan komentaja, kenraaliluutnantti Erik Heinrichs.³⁷ Kyseessä oli siis jokseenkin samanlainen ratkaisu, mikä oli tehty vuonna 1934. Silloin maavoimien rauhan ajan joukkoja johtamaan oli perustettu Armeijakunnan esikunta.

Komentajan apuna oli eversti Kustaa Tapolan johtama Maavoimien esikunta. Se perustettiin entisen Kannaksen armeijan esikunnan rungolle, jota täydennettiin Päämajassa ja rintamajoukoissa palvelleilla upseereilla. Toukokuun puolivälissä Heinrichs määrättiin Päämajan yleisesikunnan päälliköksi Helsinkiin, jonka jälkeen esikuntapäällikkö Tapola johti varsin itsenäisesti Maavoimien esikunnalle käskettyjen tehtävien toimeenpanoa. Niistä tärkeimpiä olivat uuden puolustus suunnitelman laatiminen, käskytykset ja valvonta sekä sen edellyttämät muut toimet, kuten liikekannallepano- ja koulutusjärjestelyt.³⁸

Maavoimien esikunnan määrävahvuuteen kuului sata henkilöä ja se muodostui neljästä osastosta. Ne olivat yleinen osasto (Os.1), operatiivinen ja järjestelyosasto (Os.2), koulutus- ja komento-osasto (Os.3) sekä huolto-osasto (Os.4). Aselajien päällikköinä esikunnassa olivat tykistö-, pioneeri-, viesti- ilmapuolustus- ja ilmatorjuntakomentajat toimistoihin. Jalkaväellä vastaava aselajipäällikköä tai toimistoa ei esikunnassa ollut. Everstiluutnantti Albert Puroman johtaman koulutus- ja komento-osaston yhdeksi toimistoksi kuitenkin perustettiin talvisodan Päämajasta tuttu taktillinen toimisto. Sen päällikkönä toimi everstiluutnantti Valter Nordgren. Toimiston vahvuuteen kuului kaksi upseeria, joista toinen oli reservinupseeri. Kovin mittavasta organisaatiosta ei siis tälläkään kertaa ollut kysymys.³⁹

Vaikka toimiston henkilömäärä oli niukka, sen tehtävät olivat vain lisääntyneet talvisodan Päämajan ajoista. Taktillisen toimiston vastuulle kuuluivat nyt myös taktiset kokeilut, opetuselokuvat, ulkomaisen kirjallisuuden ja lehdistön seuranta sekä niistä saatujen tietojen hyödyntäminen omassa toiminnassa.⁴⁰

Eniten everstiluutnantti Nordgren näyttää toimistopäällikkönä kantaneen huolta talvisodan sotakokemusten hyödyntämisestä maavoimien koulutuksen ja tulevien puolustusjärjestelyjen suunnittelussa. Hänen kanssaan vahvasti samaa mieltä asiasta näyttää

37 Käsky kenttäarmeijan uudelleenjärjestelystä PM n:o 1000/40.Järj.1.sal/16.3.1940, T26035/8, KA.

38 Maavoimien komentajan päiväkäsky n:o 1/40, MAV n:o 350/I/2/1.4.1940, T2863/9, KA. Maavoimien esikunnan tehtävistä tarkemmin Reini, Kauko – Koukkunen, Heikki – Saukkonen, Tauno – Tirronen, Eino – Heinilä, Harri – Juutilainen, Antti: Operatiivisten tehtävien määrittely. *Jatkosodan historia 1. Talvisodasta jatkosotaan. Sota alkaa*. Sotatieteen laitoksen julkaisusarja XXV: 1. WSOY Porvoo 1988, s. 51–58.

39 Esikunnan kokoonpano asiakirjassa: *Maavoimien esikunnan henkilökunta- ja liikuntavälinevahvuus*, ei numeroa eikä päivämäärää, kotelossa olevien merkintöjen mukaan se on vuodelta 1940, Perus 4480/10, KA.

40 Toimiston tehtävistä Tauno Viljasen laatima vuosina 1964–1966 laatima julkaisematon käsikirjoitus: *Maavoimien esikunnan historia 1940*, s. 280, PK 1240/106, KA.

olleen Maavoimien esikunnan operatiivisen osaston päälliköksi huhtikuussa 1940 määrätty majuri Tauno Viljanen. Tämä käy ilmi Nordgrenin ja Viljasen esimiehilleen – Viljasen esimiehenä operatiivisen osaston päällikkönä toimi everstiluutnantti Kaarlo Vaala – laatimista esityksistä. Niissä painotettiin sotakokemusten taltioimista ja niiden huomioon ottamista joukkojen taktiikan, kokoonpanon, varustuksen ja koulutuksen suunnittelussa ja toteuttamisessa.⁴¹

Viljasen ja Nordgrenin perusajatuksena oli, että päättyneen sodan sotakokemuksista oli tehtävä laaja-alainen analyysi. Siinä oli selvitettävä, mitkä tekijät olivat sodan aikana eniten haitanneet puolustusta, hyökkäystä ja kenttäarmeijan kokonaistoimintaa. Tämän jälkeen oli tutkittava, miten ja missä järjestyksessä puutteet voitaisiin poistaa. Tulosten pohjalta hahmoteltaisiin vaatimukset taktiikan, kokoonpanojen, varustuksen ja koulutuksen tulevalle kehittämiselle. Ne otettaisiin konkreettisesti ja toiminta-aluekohtaisesti huomioon armeijakuntien uusissa tehtävissä ja puolustusvalmisteluissa. Viljanen ehdotti perusteiden selvittäjiksi taktillista toimistoa ja järjestelytoimistoa. Nordgren puolestaan esitti, että tehtävän laaja-alaisuudesta johtuen se tehtäisiin operatiivisen osaston johdolla tai ainakin sen valvonnassa. Selvityksen tekeminen näyttää kuitenkin lopulta jääneen pääosin Nordgrenin vastuulle.⁴²

Maavoimien esikunnassa oli jo entuudestaan runsaasti sotakokemusaineistoa selvitystä varten. Talvisodan taktillisen toimiston sodan aikaisen materiaalin lisäksi käytävissä olivat myös Kannaksen armeijan esikunnan aikaiset sotakokemusasiakirjat. Jo maaliskuussa operatiivinen toimisto oli antanut lisäkäskyn talvisodan aikaista aseistusta koskevien sotakokemusten keräämisestä. Sen mukaan alaesikuntien tuli antaa kahden viikon kuluessa vastaukset kysymyksiin, jotka koskivat käsi- ja automaattiasoiden, ampu-
matarvikkeiden ja muiden taisteluvälineiden käyttökelpoisuutta, riittävyyttä ja lisäaseistuksen tarvetta. Materiaalia oli siis riittävästi olemassa laajojakin selvitystyötä varten.⁴³

Maavoimien esikunnan lisäksi sotakokemuksista oli kiinnostunut myös Yleisesikunnan koulutusosasto. Se velvoitti 8. huhtikuuta antamallaan käskyllä maa-, meri- ja ilmapuolustuksen esikunnat kokoamaan ja laatimaan yhteenvedot alaistensa yhtymien taktisista sotakokemuksista. Koulutusosaston aikomuksena oli laatia sotakokemuksista painettu julkaisu, jota voitiin hyödyntää ohjesääntötyössä ja joukkojen koulutuksessa. Tällaista julkaisua ei kuitenkaan saatu aikaan. Kymmenen ensimmäistä talvisodan aikaista *Taktillista opasta* painettiin kirjaksi, mutta muita koonnoksia talvisodan taktiikasta yleisesikunta ei julkaissut.⁴⁴

41 Nordgrenin kirjelmät osasto 2:n päällikölle MAVE n:o 216/XIV/sal/3.5.1940 ja 357/XIV/21/sal/25.5.1940, T14240/15, KA. Viljasen kirjelmä osasto 3:n päällikölle MAVE n:o 914/III/20b./29.4.1940. Samalle numerolle on merkitty myös esikuntapäällikölle 30.4.1940 laadittu teksti, jota ei kuitenkaan ole allekirjoitettu, T2863/15, KA.

42 Edellisessä viitteessä mainitut Nordgrenin ja Viljasen kirjelmät.

43 Käsky sotakokemusten keräämisestä MAVE n:o 97/III/14/25.3.1940, T2863/9, KA.

44 PM n:o 940/Koul.1/40. sal/8.4.1940, T17649/7, KA. *Taktilliset oppaat* I-X, ei painopaikkaa eikä aikaa, MPKK:n kirjasto.

SA-KUVA

Everstiluutnantti Tauno Viktor Viljanen vuonna 1942.

Valter Nordgrenin aika taktillisen toimiston päällikkönä kului kuitenkin loppuun, sillä hänet määrättiin komentajatehtäviin 4. kesäkuuta 1940. Nordgren ehti siis toimia Maavoimien esikunnassa vain reilut kaksi kuukautta. Uutta päällikköä taktilliseen toimistoon ei hänen jälkeen enää määrätty.⁴⁵

Kuten tiedetään, koko Maavoimien esikunnan olemassaolo jäi lopulta lyhytaikaiseksi. Kesällä 1940 ylipäällikkö antoi käskyn, jonka mukaan esikunnan toiminta tuli lakkauttaa elokuun 10. päivään mennessä. Armeijakunnat määrättiin ylipäällikön suoraan johtoon. Maavoimien esikunnan tehtävät siirtyivät Päämajan eri osastojen ja toimistojen hoidettaviksi. Ylipäällikön 14. syyskuuta antaman käskyn mukaisesti Päämajan uudeksi nimeksi tuli Puolustusvoimain pääesikunta. Eversti Kustaa Tapolasta tuli sen operatiivisen osaston päällikkö ja majuri Tauno Viljasesta operatiivisen toimiston toimistoesiupseeri. Muun arkistomateriaalin mukana myös maavoimien esikunnan hallussa ollut sotakokemusaineisto lähetettiin kesällä 1940 Puolustusvoimien pääesikuntaan.⁴⁶

Mainittakoon, että Tauno Viljanen kirjoitti 1960-luvulla – kenraaliluutnanttina ja yleisesikunnan päällikön tehtävästä jo eläköidyttyään – julkaisemattomaksi jääneen käsitteellisen Maavoimien esikunnan toiminnasta välirauhan aikana. Siinä hän harmittelee, että taktillisen toimiston luova kausi päättyi, kun sen ainut yleisesikuntaupseeri siirrettiin toisiin tehtäviin. ”Päällikön ottaminen toisiin tehtäviin ja toimiston jättäminen ilman yleisesikuntaupseeria kuvanee sitä seikkaa, ettei tämän toimiston työtä arvostettu kovin suureksi”, kirjoitti Viljanen.⁴⁷

Taktillisen toimiston päällikön aikaansaamattomuudesta aliarvostus ei kuitenkaan liene johtunut. Tätä todistaa, että pari vuotta myöhemmin ylipäällikkö myönsi Jalkaväkirykmentti 4:n komentajana toimineelle Valter Nordgrenille jatkosodan hyökkäysvaiheen ansioista Mannerheim-ristin 15. toukokuuta 1942.⁴⁸

Nordgren saattoi tunnollisesti loppuun myös taktillisen toimiston päällikkönä aloittamansa sotakokemusten selvitystyön. Keväällä 1941 hän luovutti koulutusosastolle talvisodan taktiikkaa käsittelevän tutkielmansa *Vihollisen taktiikasta ja omista vastatoimenpiteistä*. Sen sisältö näkee päivänvalon tämän teoksen myötä.⁴⁹

45 Nordgrenin ansioluettelot n:o 42661, KA.

46 Maavoimien esikunnan lakkauttaminen MAVe 6596/I/2/6.8.1940, T2863/14. Asetus Puolustusvoimain ylimmästä johdosta, n:o 431, annettu Helsingissä 15.8.1940, T17650/9, KA; ylipäällikön käsky PM n:o 2649/Järj.1/40/14.9.1940, T2865/3, KA ja Puolustusvoimain pääesikunnan (PVPE) kiertokirje Kom.2./17.9.1940, T17650/9, KA. Operatiivisen osaston henkilöstöstä PVPE n:o 2510/Op.1/5.11.1940, Sark 1588/16, KA. Sotakokemuksista Päämajan käsky PM n:o 1544/Op.1/8.4.1940, T2868/1, KA ja MAVe:n lähete n:o 2764/V/27 sal/29.7.1940, T2866/7, KA.

47 Viljanen, Tauno: Maavoimien esikunnan historia 1940, julkaisematon käsikirjoitus vuodelta 1966, s. 280, PK 1240/106, KA.

48 Fagerlund, Bengt – Laamanen, Pentti: *Mannerheim-ristin ritarit – miehet ja aseet*. Tallinna 2004, s. 150–152.

49 Everstiluutnantti Nordgrenin selvitys *Vihollisen taktiikasta ja omista vastatoimenpiteistä*. Asiakirjassa ei ole numeroa eikä päivämäärää, mutta sen säilytyskirjekuoressa on merkintä: ”Koonnut keväällä 1941 ev.luutn. Nordgren”, T15709/2, KA.

Jälkinäytös

Entä toteutuiko Valter Nordgrenin ehdotus siitä, että niin rauhan ajan Pääesikunnan kuin sodan ajan Päämajankin kokoonpanoihin tulisi jatkossa kuulua erityinen operatiivisen osaston yhteydessä toimiva taktillinen toimisto? Vastaus on yksiselitteisesti: ei.

Pääesikunnan työjärjestysluonnoksen valmisteli järjestelytoimiston päällikkö, eversti Urho Tähtinen. Se lähetettiin lausunnolle joulukuussa 1940. Operatiivisen osaston kokoonpanoon kuuluivat entiseen tapaan maavoima-, merivoima- ja ilmavoimatoimistot sekä sotahistoriallinen toimisto. Maavoimatoimiston keskeisin tehtävä oli maavoimien operaatio- ja keskityssuunnitelmien laatiminen, ylläpito ja käskytykset. Koulutusosastossa oli yleinen koulutustoimisto, ohjesääntötoimisto sekä liikuntakasvatus- ja valistustoimisto. Sen tehtäviin kuuluivat asevelvollisten ja henkilökunnan koulutus, ohjesääntöjen laatiminen ja liikuntakasvatus.⁵⁰ Taktillista toimistoa kummassakaan osastossa ei ollut. Talvisodan jälkeen tehtyjä esityksiä toimiston perustamisesta rauhan ajan yleisesikunnan kokoonpanoon ei siis oltu otettu huomioon sen enempää operatiivisen osaston kuin koulutusosastonkaan kokoonpanoissa.

SA-KUVA

Eversti Urho Tähtinen Rukajärvellä 14.6.1942.

50 Tähtisen lausuntopyyntö luonnokseen *Puolustusvoimien pääesikunnan osastojen ja toimistojen tehtäviksi*, ei numeroa, päivätty 21.12.1940, SARk 1588/16, KA.

Nordgrenin herättämä kysymys taktiikan kehittämisyksiköstä näyttää kuitenkin aiheuttaneen vilkasta pohdintaa varsinkin operatiivisessa osastossa. Eversti Tapola ja majuri Viljanen olivat luonnollisesti aikaisempien tehtäviensä perusteella hyvin perillä Maavoimien esikunnassa asiasta käydystä keskustelusta. Operatiivisessa osastossa kiertäneeseen Tähtisen työjärjestysluonnokseen olikin tehty runsaasti korjauksia ja reunamerkintöjä. Asiakirjan reunaan oli muun muassa kirjoitettu kysymys: ”Kuka vastannee siitä, että taktill. [taktilliset] toimintatavat ovat asianmukaisia ja että sitä varten suoritetaan tarpeellista sotakokemusten seulomista ja kokeilua”.⁵¹

Samaan aikaan rauhan ajan työjärjestyksen kanssa Pääesikunnassa oli lausunnolla myös järjestelytoimistossa valmisteltu sodan ajan Päämajan kokoonpanoehdotus. Taktillista toimistoa ei ollut enää tässäkin kokoonpanossa. Sodan ajan koulutusosastoon kuuluivat ainoastaan koulutus- ja valistustoimistot, jotka oli sijoitettu komentopäällikön johtamaan I jaostoon.⁵²

Operatiivinen osasto ehdotti useita muutoksia sodan ajan Päämajan kokoonpanoon. Se esitti, että operatiivisen johdon kanssa välittömässä yhteistyössä toimivat osastot, kuten järjestely-, tiedustelu-, huolto- ja koulutusosaston ydinosat olisi koottava yhteen. Lausunnossa oli myös selkeä linjaus taktillisen toimiston tarpeesta: ”...Päämajassa tulisi näin ollen olla elin, joka tutkii omia ja vihollisen taistelu- ja toimintamenetelmiä, aseistusta jne., keksii uusia toimintamuotoja ja -tapoja, antaa niistä ohjeet sekä kenttäarmeijalle että kotijoukoille, hankkii tai valmistaa ja jakaa ohjeet mahdollisten uusien aseiden käyttöä varten jne. Tämän elimen tulisi saada mahdollisimman täydelliset tiedot sekä omasta että vihollisen toiminnasta, jotta se voisi tutkia syyt ja seuraukset. Sitä varten sen tulisi olla kiinteässä yhteydessä Op.os:n [operatiivinen osasto] kanssa joko siihen kuuluvana tai mahdollisesti itsenäisenä päämajajoitustestarin alaisena taktillisena toimistona.” Tekijämerkintöjen mukaan asiakirjan oli laatinut maavoimatoimiston toimistoesiupseeri majuri Tapio Peitsara ja sen olivat allekirjoittaneet eversti Kustaa Tapola ja majuri Tauno Viljanen.⁵³

Sen sijaan toisen merkittävän osapuolen eli koulutusosaston lausunnossa ei nostettu esiin kysymystä taktillisesta toimistosta. Lausunnon oli laatinut toimistoupseeri, kapteeni Oiva Brusila ja allekirjoittanut osastopäällikkö, eversti Viktor Sundman. Mainittakoon, että Sundman oli toiminut talvisodan aikana sotilasasiamiehenä Saksassa, Italiassa ja Unkarissa. Hän oli palannut Suomeen vasta toukokuussa 1940. Näin ollen hänellä tuskin edes oli omakohtaisiin kokemuksiin perustuvaa käsitystä taktillisen toimiston työskentelystä. Sen sijaan asiakirjan toinen allekirjoittaja, kapteeni Eino Upari oli toiminut talvisodan aikana Päämajan yleisen koulutustoimiston päällikkönä. Hän varmastikin

51 Operatiivisen osaston työjärjestys, ei numeroa, päivätty 30.12.1940, allekirjoittaja eversti Tapola, SArk 1588/16, KA.

52 Ehdotus Päämajan sodan ajan kokoonpanoksi PVPE n:o 26/Järj.1/4a/sal/8.1.1941, T15708/1, KA. Ehdotus koulutusosastoon perustettavista viroista ja toimista PVPE n:o 573/Koul.1/11/sal/15.4.1941, T17651/5, KA.

53 Sama ja operatiivisen osaston lausunto n:o 33/Op/9c sal/18.1.1941, T15708/1, KA.

tunsi osaston toiminnan perin pohjin. Virallisessa asiakirjassa hän ei kuitenkaan näytä ottaneen kantaa toimiston tarpeellisuuteen.⁵⁴ Kysymys siitä, kenen tai minkä tahon vastuulle taktiikan kehittäminen Päämajassa kuului, jäi työjärjestyksen valmistelussa ratkaisematta.

Päämajan kokoonpano vahvistettiin 21. huhtikuuta 1941. Operatiivisen osaston ehdotus ”yhdinosastojen” kokoamisesta yhteisen johdon alaisuuteen ei toteutunut. Maa-, meri- ja ilmavoimatoimistoista muodostuva operatiivinen osasto oli päämajoitusmes-tarin, järjestelyosasto ja tiedustelujaosto yleisesikunnan päällikön ja koulutusosasto komento-esikunnan päällikön alaisuudessa. Koulutusosastoon kuului kaksi toimistoa: kou-lutustoimisto (Koul.1) ja valistustoimisto (Koul.2). Osaston kokoonpano muuttui monta kertaa jatkosodan aikana, mutta taktillista toimistoa siihen ei koskaan perustettu. Kou-lutusosaston sijaintipaikka Mikkeliissä oli nytkin kaukana ”operatiivisen johdon tilanne-kartoista”. Inkilän kartanosta oli matkaa keskuskansakoululle yli kaksikymmentä kilo-metriä.⁵⁵

Sotahistorian tutkijan ei tule syyllistyä jälkiviisauteen, sillä historian kulkua ei jäl-keenpäin voi enää muuttaa. Vaille vastausta siis jää kysymys, olisivatko Valter Nordgre-nin ja myöhemmin myös operatiivisen osaston Päämajan kokoonpanon kehittämisesi-tykset toteutuessaan jollakin tavalla edesauttaneet sotataidollista kehitystä jatkosodan aikana. Tunnettu tosiasia kuitenkin on, että pitkien asemasotavuosien aikana suomalai-nessa taktiikassa ei juurikaan tapahtunut edistystä.

Sotilasaikakauslehdessä vuonna 1950 julkaistussa artikkelissaan eversti Tauno Vilja-nen kirjoitti vuoden 1944 tapahtumia ruotiessaan muun muassa seuraavaa: ”*Suomen ar-meijan vahvana puolena tuskin on ollut taktiikan ja sodankäyntimenetelmien kehittämi-nen. Näyttää siltä, kuin se olisi ollut yleensä enemmän yksityisten henkilöiden siellä täällä tekemien aloitteiden ja tunnon mukaan tehtyjen päätösten kuin määrätietoiseen tutkimi-sen ja ohjaamisen varassa. ...Ei liene osoitettavissakaan henkilöä tai osastoa, joka riidat-tomasti olisi ollut vastuussa näiden asioiden kehittämisestä.*”⁵⁶ Tässä riittänee pohdittavaa myös sotataidon ja taktiikan nykikehittäjille.

54 Koulutusosaston lausunto PVPE n:o 32/Koul.1/11/sal/15.1.1941, T17651/5, KA.

55 Päämajan kokoonpanosta PVPE n:o 580/Järj.1sal/21.4.1941, T20774/2, KA ja PM n:o 1185/Järj.1/23.sal/30.9.1941, T17651/13, KA. Karjalainen, Mikko: *Ajatuksista operaatioiksi. Suomen armeijan hyökkäysoperaatioiden suunnittelu jat-kosodassa* (diss.). Sotahistorian laitos, julkaisusarja 1 n:o 12, MPKK, Helsinki 2009. (2009), muun muassa, s. 53–68.

56 Viljanen, Tauno: Kesän 1944 sotatoimista Karjalankannaksella. Sotilasaikakauslehden vuosikirja 1950, s. 16.

Everstiluutnantti Yrjö Aleksis Järvinen.

Erik Stenström¹

Y. A. Järvinen ja Valter Nordgren – erään sukupolven ajatuksia taktiikasta

*Kaksi hyökkäysvaunua tuhottiin ja yksi liikuntakyvyttömäksi yhdellä PST kiväärillä
(minun 20mm kiväärini, jonka puolesta tappelin v. 1936 aikaan). – Y. A. Järvinen, 4.8.1941*

Toisen Armeijakunnan komentaja kenraaliluutnantti Harald Öhquist nimesi talvisodan suurimmaksi puutteeksi tykistöammuksien ja lentokoneiden lisäksi panssarintorjunta-aseistuksen puutteen.² Öhquist vastasi talvisodassa Kannaksen puolustuksesta alueesta, jolla vielä 1930-luvun alussa ei uskottu panssarivaunujen menestysmahdollisuuksiin. Vuonna 1934 järjestetyt panssarivaunukokeilut osoittivat uskomuksen vääräksi. Panssarintorjunta-aseistuksesta käytiin kiivasta keskustelua 1930-luvun puolivälistä alkaen. Keskustelu kärjistyi taktiikan ja tekniikan väliseksi väittelyksi.

Talvisodan kokemukset osoittivat panssaritorjunta-aseistuksen puutteellisuuden. Vuoden 1934 kokeilujen jälkeen sotilasjulkaisujen sivuilla käytiin keskustelua siitä, miten ja millä välineillä motomekanisoitu vastustaja kyetään pysäyttämään. Pohdinnoissa tunnistettiin niin kevyen etulinjaan tarkoitetun panssarintorjunnan kuin raskaammankin panssarintorjunnan puute. Talvisodan alkaessa käyttöperiaatteet olivat selvillä, mutta kalustossa oli kriittisiä puutteita. Talvisodan kokemukset vahvistivat ja osittain muokkasivat näkemyksiä. Jatkosodan aattona niin taktiikka kuin asemateriaalikin olivat vihdoin sellaisessa tilanteessa, jossa niiden oli toivottu olevan jo talvisodan aikana.

Eräät kehitystyöhön vaikuttaneet upseerit olivat Valter Nordgren ja Yrjö Järvinen. Momen muun Suomessa koulutuksen saaneen upseerin tavoin Nordgren ja Järvinen esittivät omia taktiikan kehitykseen pyrkiviä kirjoituksiaan Sotilasaikakauslehdessä 1930-luvun lopulla. Tässä artikkelissa käsittelen taktiikan kehityksestä, eritoten panssarintorjuntaan liittyen 1930-luvulla käytyä keskustelua. Artikkelin keskiössä ovat par'aikaa työn alla olevan väitöstutkimukseni avainhenkilö eversti Y. A. Järvinen sekä hänen ikätoverinsa eversti Valter Nordgren.

Kuka oli Y. A. Järvinen? Järvisen talvisodan aikainen esimies armeijakunnan komentaja kenraaliluutnantti Harald Öhquist kuvaili häntä vuonna 1941 seuraavasti: *Sodan aikana majuri Järvinen osoitti erinomaisen suurta itsenäistä arvostelu- ja aloitekykyä. Erityisesti kiintyi huomioni hänen hyvään ja selväpiirteiseen arvostelukykyynsä operatiivisissa ja taktillisissa kysymyksissä.*³

1 Kirjoittaja (s. 1983) on kapteeni, sotatieteiden maisteri. Valmistelee sotatieteiden tohtorin väitöskirjaa Maanpuolustus-korkeakoulun sotahistorian oppiaineesta *Eversti Y.A. Järvinen suomalaisen taktiikan kehittäjänä*.

2 Öhquist Harald: Talvisota minun näkökulmastani, s. 379, WSOY:n kirjapaino, Porvoo 1949.

3 Tarkastavan kenraalin kirje n:o 47/Tark.kenr.sal 25.2.1941. PK1205/4. KA.

Vuonna 1900 syntynyt Järvinen – niin kuin Nordgrenkin – joutui ikänsä takia hankalaan asemaan puolustuslaitoksessa. Järvinen oli liian nuori liittyäkseen osaksi jääkäri-liikettä ja hankkiakseen koulutusta Saksassa. Tasapainottelu Venäjällä ja Saksassa koulutuksen saaneiden upseereiden taktisten mielipiteiden välillä, vaikutti koko uran ajan. Joutuivathan Suomessa koulutuksen saaneet upseerit hankkimaan kannuksensa etenkin virkaiältään vanhempien saksalaistaustaisten upseereiden keskuudessa.

Järvinen osallistui sisällissodassa Tampereen ja Viipurin taisteluihin. Sodan jälkeen Järvinen aloitti vuonna 1920 opintonsa kolmannella kadettikurssilla. Kurssin jälkeen Järvinen määrettiin Tampereen rykmenttiin. Kirjallisesti lahjakkaana hän perusti rykmentin oman joukko-osasto lehden, Tapparan. Lehden päätoimittajana hän kantoi varsin-kin lehden alkuvaiheissa ison vastuun artikkeleiden tuotannosta. Lehden artikkelit olivat suunnattuja asevelvollisille ja heidän lähiomaisilleen. Vaikka niiden sisältö keskittyi lähinnä taistelutekniikkaan ja kasvatukseen, tuli Järvinen vuosien 1928 ja 1932 välisenä aikana luoneeksi kyvyn kirjoittaa omista näkemyksistään lukijaystävällisellä tavalla.⁴

Järvinen aloitti opinnot Sotakorkeakoulussa vuonna 1932. Nordgren opiskeli samaan aikaan vuotta vanhemmalla kurssilla. Heidän ja monen muun 1930-luvulla Sotakorkeakoulussa opiskelleen upseerin taktiseen ajatteluun vaikutti taktiikan pääopettajana toiminut Valo Nihtilä. Nihtilän vaikutusta taktiikan kehitykseen pidetäänkin nykytutkimuksen valossa suurena. Hänen osaamistaan kuvaa hyvin Harald Öhquistin näkemys talvisodan ajalta. Helmikuussa 1940 Nihtilä oli komennettuna Kannakselle II Armeijakunnan esikuntaan. Päämajan kaivatessa operatiivisen osaston päällikköä takaisin ei Öhquist olisi halunnut luopua tästä. Öhquist kuvaili Nihtilän olleen reippaudellaan, toiveikkuudellaan ja erityisesti kyvykkyydellään taktisissa asioissa korvaamattomaksi hyödyksi.⁵

Sotakorkeakoulun taktiikanharjoitukset olivat pääosin Nihtilän käsialaa.⁶ Suurimpiin harjoituksiin osallistuivat yhtä aikaa vanhemmat ja nuoremmat kurssilaiset. Nordgren ja Järvinen pääsivätkin taktiikan opetuksen myötä vaihtamaan ajatuksiaan useaan otteeseen vuoden 1933 aikana.⁷

Sotakorkeakoulun diplomityön Järvinen teki aiheesta: *Puolustuslohkojen leveydet meikäläisillä yksiköillä ja yhtymillä*. Tutkielma julkaistiin Tiede ja ase vuosikirjassa vuonna 1934. Järvinen käsitteli tutkielmassaan muun muassa venäläisten hyökkäysvaunu-

4 Yrjö Järvisen nimikirja N:o 19197. KA. & Järvinen, Yrjö Aleksis, kantakortti, KA. & Tampereen rykmentin joukko-osastolehti Tapparan vuosikerrat 1928–1932. Järvinen julkaisi kirjoituksiaan pääsääntöisesti nimimerkeillä *Jyrki* ja *Y.J.*

5 Öhquist, s. 293.

6 Ks. Esim. Vuoden 1933 Kesäkenttäharjoituksen perusteet. T21369/Dg54. KA. & Nihtilän laatimat taktiikan harjoitusperusteet T21369/Dg47. KA. & T21369/Dg50. KA.

7 Ks. Esim. Sotakorkeakoulun johtajan allekirjoittamat Sotakorkeakoulun päiväkäskyt n:o 12/33 22.5.1933. & 13/33 2.6.1933 & 15/33 30.6.1933. T24043/Da3. KA.

jen käyttöä. Järvisen näkemyksen mukaan suomalainen maasto todennäköisesti rajoitti hyökkäysvaunujen käyttöä. Maaston mahdollistaessa hyökkäysvaunujen käytön tulisi niitä kuitenkin esiintymään massoina. Torjunta-aseistuksen puutteen Järvinen nosti puolustajan suurimmaksi heikkoudeksi. Järvinen tulikin siihen lopputulokseen, että puolustuslohkot voivat olla kuinka kapeita tahansa, mutta ilman aseistusta ei hyökkäysvaunuja kyetä torjumaan.⁸ Työn kiitettäväksi arvostellut Nihtilä kirjoitti: *Käsitykseni on, että tutkielma omaa laajempienkin upseeripiirien mielenkiintoa.*⁹

Julkaistu tutkielma johdatti Järvisen sotilasaikakauslehtien sivuilla talvisodan alkuun saakka käytyyn keskusteluun. Keskustelu kärjistyi välillä väittelyksi asti. Hyökkäysvaunujen mahdollisuudet sekä erityisesti niiden torjuntaan käytettävän aseistuksen puute esiintyivät toistuvasti Järvisen kirjoituksissa. Vaikuttaakin siltä, että kurssinsa priimuksenä vuonna 1934 valmistunut ja Mikkelissä sijainneen 3. divisioonan esikunnan kautta vuonna 1936 Armeijakunnan esikuntaan Viipuriin siirtynyt Järvinen oli löytänyt oman näkökulmansa.¹⁰ Siihen oli Sotakorkeakoulussa annettu opetus vahvasti vaikuttanut.

Panssarintorjunnan kehitys 1930-luvulla

1930-luku oli Suomessa taktiikan ideoinnin kulta-aikaa. Esille nousi pyrkimys, jossa pohdittiin, miten pienillä resursseilla kyettiin organisoimaan mahdollisimman tehokas puolustus. Eräänä pohdinnan välineenä toimivat erilaiset sotilasjulkaisut.

1930-luvulla julkaisujen sivuilla käydyissä keskusteluissa oli tyypillistä pyrkimys taktiikan kehittämiseen kirjoittajan hallitseman aselajitoiminnon kautta. Järvinen otti osaa metsätaistelua, mekanisointia ja panssarintorjunta-aseistusta käsittelevään keskusteluun. Keskustelut eivät kuitenkaan olleet erillisiä, vaan ne liittyivät kiinteästi toisiinsa. Aiheiden välillä argumentit sekoittuvat ja aiheita vietiin eteenpäin toisen aihealueen kirjoituksessa. Suurin syy tähän oli sama kirjoittajakunta. Taktiikan kehitykseen tähtääviä kirjoituksia tuleekin tarkastella yhtenä kokonaisuutena. Kirjoittajien taustoja tarkasteltaessa huomataan, että valtaosa oli opiskellut Sotakorkeakoulussa Suomessa. Tämä vahvistaa käsitystä Sotakorkeakoulun ohjauksesta suomalaisen taktiikan kehityksessä.

Näkyvimmin Järvisen ajatukset kulminoituivat panssarintorjunta-aseistuksen hankinnassa. Järvinen kävi varsin tiukkasanaista keskustelua, jossa vastakkaista näkemystä edusti näkyvimmin Martti Terä. Terä palveli vuodesta 1933 vuoteen 1937 Yleisesikunnassa jalkaväen tarkastajan toimistoupseerina. Palveluspaikasta päätellen on mahdollista, että Nordgren ja Terä päätyivät tekemisiin toistensa kanssa Nordgrenin siirtyessä

8 Järvinen Yrjö: Puolustuslohkosten leveydet meikäläisillä yksiköillä ja yhtymillä, s. 105, Tiede ja Ase 1934.

9 Valo Nihtilän laatima arvostelu Yrjö Järvisen diplomityöstä: Puolustuslohkosten leveydet meikäläisillä yksiköillä ja yhtymillä, 1934. SKK:n diplomityö N:o 202. KA.

10 TR:n kirjelmä n:o 251/Ib/5.henk/20.7.1933, SArk 1410/4, KA. & Yrjö Järvisen nimikirja N:o 19197. KA.

loppuvuodesta 1936 Yleisesikunnan koulutustoimistoon. Mahdollinen yhteistyö ei kuitenkaan ollut pitkäikäinen, sillä Terä siirtyi jo huhtikuussa 1937 puolustusministeriön taisteluvälineosaston toimistoupseeriksi.¹¹

Suomen Sotilasaikakauslehden sekä Tiede ja ase -julkaisun sivuilta voidaan lukea, että Järvinen ja Terä eivät yksinkertaisesti kyenneet hyväksymään toistensa näkemyksiä eivätkä ennen kaikkea näkemystensä perusteluja. Panssarintorjunta-aseistuskysymyksessä Järvinen asettui 20 millimetrin panssarintorjuntakiväärin kannalle ja Terä 13 millimetrin panssarintorjuntakonekiväärin. Järvisen mukaan joukkojen lähipanssarintorjunta-ase tuli valita ensisijaisesti noudatettavan taktiikan ehdoilla. Terä taas perusteli omaa näkemystään tekniikan näkökulmasta.¹²

Terän mukaan vaadittavan aseiden ominaisuuksia ei ollut keveys vaan riittävä teho ja tulinopeus, joten 13–15 millimetrin kaliiberin ase oli torjuntaan parhaiten soveltuva. Järvisen ehdottamasta aseesta Terä totesi, että *teholtaan tyydyttävää 20mm kaliiperista asetta, jota ihminen pystyisi puoliautomaattisena hallitsemaan, ei voida konstruoida.*¹³

20 mm:n panssarintorjuntakivääri 17. huhtikuuta 1942. Paikka: tuntematon.

11 Terä, Martti Vihtori, ansioluettelo, PK 1168/1, KA.

12 Yrjö Järvisen ja Martti Terän kirjoittamat artikkelit Suomen Sotilasaikakauslehdessä sekä Tiede ja Ase -julkaisussa vuosilta 1933–1937.

13 Terä, Martti: Taktiikka ja asetekniikka (keskustelua taktikon kanssa), Suomen Sotilasaikakauslehti 1937, s. 72–73.

Järvinen esitti etulinjan torjunta-aseen vaatimukset nimenomaan taktiikan näkökulmasta. Aseen tuli olla havaittavuuden vaikeuttamiseksi pienikokoinen, asemanvaihtojen takia kevyt ja ennen kaikkea aseita tuli olla runsaasti, jotta omat tappiot eivät muodostaisi hyökkäysvaunutorjuntaan aukkoja. Järvinen totesikin hänen ja Terän näkemyserojen johtuneen siitä, millaisena tulevaisuuden sota heidän mielestään näyttäytyy. Järvinen katsoi Terän ajatusten ongelmaksi pienemmän asemäärän ja piti kivääriä raskaampiliikkeistä konekivääriä torjuntakyvyn säilyttämisen kannalta liian riskialttiina.¹⁴

Vuonna 1939 Järvinen valittiin mukaan panssarintorjunta-asetoimikuntaan. Toimikunnan muut jäsenet olivat Oras Selinheimo, Valo Nihtilä ja Arvo Saloranta.¹⁵ Se järjesti vuoden 1939 aikana kokeiluja lähipanssarintorjunta-aseen valitsemiseksi. Kokeiluihin valikoituivat 13 ja 20 millimetrin panssarintorjuntakiväärit sekä 13 millimetrin panssarintorjuntakonekivääri. Kevään ja kesän kokeiluissa mitattiin aseiden läpäisykykyä, mahdollisuuksia vaikuttaa paikallaolevaan ja liikkuvaan panssarivaunuun sekä taistelunkestävyyttä.¹⁶ Kokeiluiden perusteella 20 millimetrin panssarintorjuntakivääri osoitautui menestykseksi. Aseesta tehtiin hankintapäätös syyskuussa 1939. Talvisotaan ase ei kuitenkaan ehtinyt.¹⁷

Järvinen kuvaili omistautumistaan panssarintorjuntakiväärin hankintaan tapansa mukaan vaatimattomasti: *Otellut vuodesta 1936 kirjoituksin ja esitelmin vuonna 1940 omaksutun panssarintorjunta-aseistuksen puolesta.*¹⁸

Talvisodan havainnot panssarintorjunnasta

Talvisodan kokemuksista kerättiin järjestelmällisesti havaintoja taktiikan kehityksen pohjaksi. Valter Nordgren toimi talvisodan aikana päämajan taktillisessa toimistossa muun muassa toimistopäällikkönä. Osoitus Nordgrenin taktiikan kyvyistä oli toiminta Sotakorkeakoulun taktiikan apuopettajana vuosina 1938–1939. Talvisodan jälkeen Nordgren sai tehtäväkseen koota kokemuksia vihollisen taktiikasta ja sen vastatoimenpiteistä.

Nordgrenin laatiman 66-sivuisen analyysin yksiselitteisimpiä havaintoja oli taistelu hyökkäysvaunuja vastaan. Kokemusten perusteella vihollisen jalkaväki oli heikosti koulutettua. Se ei yksin kyennyt yhdelläkään rintamanosalla muodostamaan todellista uhkaa puolustajalle. Hyökkäysvaunujen tuki mahdollisti myös jalkaväen menestymisen

14 Järvinen, Y. A.: *Hyökkäysvaunutorjunnasta edelleenkin*, Suomen Sotilasaikakauslehti 1937, s.76–86.

15 Puolustusministeriön kirjelmä n:o 14/H.Sal. 31.3.1939. T18469/8. KA.

16 Jalkaväen tarkastajan kirjelmä n:o 120/3 sal. 10.6.1939. T18469/8. KA.

17 Pitkänen Mika & Simpanen Timo: 20 mm Suomessa – aseet ja ampuatarvikkeet ennen vuotta 1945, Karisto Oy:n kirjapaino, Hämeenlinna 2007, s. 22, 114.

18 Yrjö Järvisen nimikirja N:o 19197. KA.

hyökkäystaistelussa. Puolustajan kannalta ratkaisevaksi tekijäksi muodostuikin taistelu hyökkäysvaunuja vastaan.¹⁹

Talvisota osoitti hyökkäysvaunujen kyvyn toimia vielä 1930-luvun alussa mahdottomalta tuntuneessa maastossa. Nordgrenin analyysin perusteella oli yksiselitteistä, että runsaslukuisella panssarintorjunta-aseistuksella olisi ratkaiseva merkitys puolustustaistelussa panssarivoimia vastaan. Hänen mukaansa panssarintorjunnan tuli olla monitasoista. Ei siis pelkästään yhtä torjuntalinjaa vaan useista edullisista alueista koostuva yhtenäinen syvä torjuntaryhmitys. Siinä hän katsoi etulinjan kevyiden panssarintorjunta-aseiden olevan ratkaisevia raskaampien panssarintorjuntatykkien rinnalla.²⁰

Talvisodan kuvissa ja tarinoissa panssarintorjunta oli keskeistä. Rohkeat suomalaiset kävivät polttopulloin taistelua luodinläpäisemättömiä panssarivaunuja vastaan. Rohkeutta torjuntatapa eittämättä vaati. Nordgrenin mukaan tilapäiset lähipanssarintorjuntavälineet kuten polttopullot ja kasapanokset syntyivät kevyiden panssarintorjunta-aseiden puutteen johdosta. Kun ei ollut varsinaista keinoa, oli pakko kehittää vaihtoehtoja. Kokemusten pohjalta Nordgren tuli siihen johtopäätökseen, ettei tulevaisuuden panssarintorjuntaa voitu enää rakentaa tilapäisvälineiden pohjalta, vaan tilapäisvälineiden tuli täydentää varsinaista panssarintorjunta-aseistusta.²¹

Vaikka taktikoiden mielessä siinsivät kuvat syvästä puolustusryhmityksestä monine torjuntatasoineen oli aseistuksen ja miesmäärän takia tyydyttävä lähinnä puolustukseen päävastarinta-asemassa. Asemaa puolustettiin lujasti ja mahdollisen murron tapahtuessa asemat vallattiin takaisin paikoin suurinkin tappioin. Pääpuolustusaseman murroissa hyökkäysvaunuilla oli suuri merkitys. Vaikka jalkaväkeä tarvittiin asemien valtaamiseen, avain menestykseen oli hyökkäysvaunujen tuki. Nordgren toteaaakin, että erityisesti Kanaksella sota muodostui taisteluksi ”panssaria” vastaan.²²

Kokemusten perusteella Nordgren asetti päävastarinta-asemalle seuraavat vaatimukset: *a) tarjota puolustajalle mahdollisimman hyvät mahdollisuudet taistelua panssarivoimia vastaan, b) tarjota suojaa tulta vastaan, mutta samalla tehdä taistelu hyökkääjän tykistöä ja muita tuliaseita vastaan mahdolliseksi ja c) siitä tulee voida tehokkaasti torjua vihollisen jalkaväen hyökkäykset.*²³

Mahdollisuuksiaan kasvattaakseen puolustajan tuli Nordgrenin mukaan sijoittaa päävastarinta-asemansa panssareille epäedulliseen maastoon. Epäedullisen maaston hän katsoi hidastavan ja vaikeuttavan panssarivaunujen liikettä sekä rajoittavan tulenkäytön

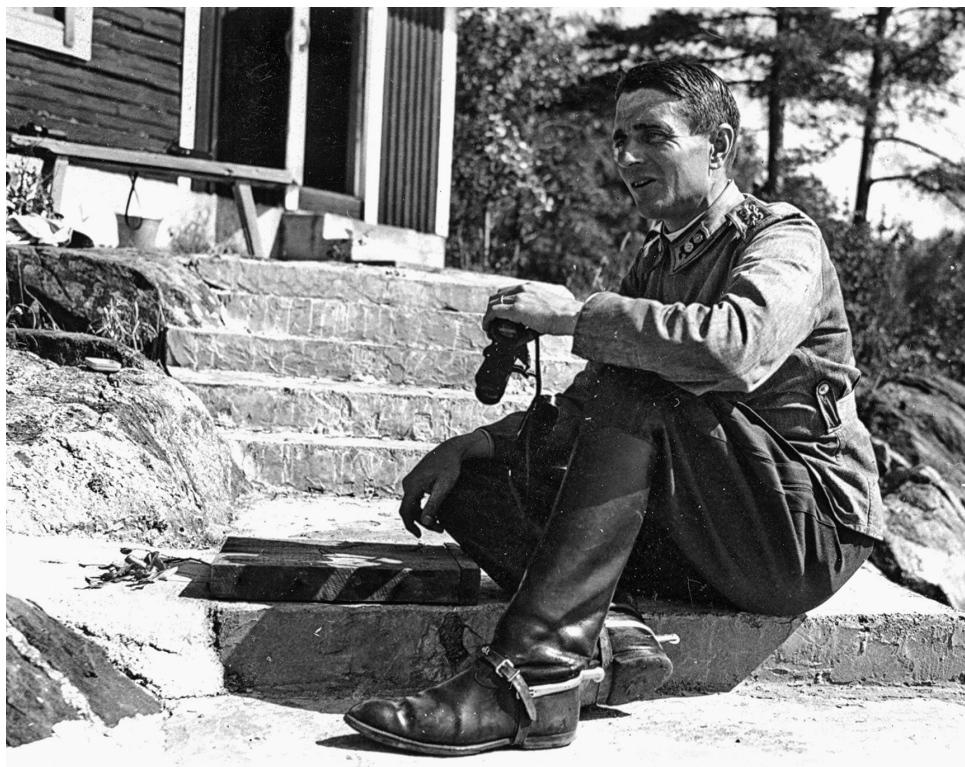
19 Valter Nordgrenin keväällä 1941 laatima selvitys vihollisen taktiikasta ja omista vastatoimenpiteistä 1939–1940, Osa IB, s. 7–8 T18003/3. KA.

20 Nordgren, Osa I s. 6–7.

21 Nordgren, Osa III S.3.

22 Nordgren, Osa III s.1.

23 Nordgren, Osa III, s.2.

Everstiluutnantti Nordgren istumassa talon rappusilla joko vuonna 1940 tai vuonna 1941.

mahdollisuuksia. Panssarivaunuille epäedullinen maasto tarjosikin puolustajalle mahdollisuuden vaikuttaa hitaasti eteneviin vaunuihin sekä mahdollisti yllätyselementtiä hyväksi käyttäen erilaisten panssarintorjunta-aseiden tehokkaan käytön.²⁴

Vaikka suomalainen maasto ei rajoittanut panssarivaunujen käyttöä niin kuin vielä 1930-luvun alussa kuviteltiin, oli maasto huomattavasti peitteisempää kuin esimerkiksi Keski-Euroopan sotänäyttämöille tyypillisillä aukeilla. Kokemusten perusteella Nordgren tiivistikin, että suomalainen maasto soveltuu erinomaisesti panssarivoimia vastaan taistelevalle puolustajalle. Käyttämällä hyväksi puolustajan mahdollisuutta valita pääpuolustusaseman paikka tuli suurin osa asemaa saada kulkemaan mahdollisimman panssarisuojaisten maaston kautta. Maastoa oikein hyödyntämällä hyökkääjän panssarivoimat kyettiin ohjaamaan haluttuihin hyökkäyssuuntiin. Tämän taas hän katsoi takaavan mahdollisuuden luoda panssarintorjunnalle painopiste haluttuun paikkaan haluttuna ajankohtana. Painopiste mahdollisti vähäisemmän asemäärän avulla toteutetun tehokkaan puolustuksen.²⁵

²⁴ Nordgren, Osa III, s.2.

²⁵ Nordgren, Osa III, s. 2.

Talvisodan alussa neuvostoliittolaiset hyökkäysvaunut joutuivat usein taistelemaan ilman jalkaväen tukea. Murtoihin päässeet vaunut jäivät siis yksin puolustajan linjojen taakse. Vasta helmikuussa 1940 jalkaväen ja hyökkäysvaunujen välinen yhteistoiminta tiivistyi. Sodan alussa puolustajan oli helpompi lähestyä ilman jalkaväen suojaa olevia vaunuja ja käyttää tilapäisiä torjuntavälineitä, kuten polttopulloja, niitä vastaan. Helmi-kuusta eteenpäin lähestyminen oli vaikeampaa, mikä pakotti sijoittamaan panssarintorjuntatykit puolustajan kannalta epäedullisesti tappioherkkään etulinjaan.²⁶

Nordgren myönsikin, ettei maastoa aina kyetä valitsemaan puolustajan kannalta edullisimmaksi. Muuttujat kuten hyökkääjän taktiikka ja puolustajan vastatoimenpiteet voivat pakottaa taistelun tai osia siitä puolustajan kannalta epäedulliseen maastoon. Tässä tapauksessa hän katsoi, että ainoastaan tehokas ja riittävän runsas panssarintorjunta-aseistus luo mahdollisuuden pärjätä taistelussa panssarivaunuja vastaan.²⁷

Olipa kyseessä puolustajan kannalta edulliseen tai epäedulliseen panssarivaunumaastoon sijoitettu päävastarinta-asema, tuli panssarivaunuja vastaan käytäviä taistelutoimia tukea panssarivaunuestein. Nordgren kirjoittaakin sotakokemusten osoittaneen selvästi, ettei esteiden avulla kyetty voittamaan taisteluita. Puolustaja ei kestä, jollei hyökkääjän panssarivaunuja kyetä saamaan toimintakyvyttömiksi. Tässä suhteessa panssarintorjunta-aseen merkitys oli kiistaton. Esteiden merkitys korostuikin taistelua helpottavana tekijänä. Estevaikutuksen hidastama vihollinen oli huomattavasti helpompi saattaa toimintakyvyttömäksi.²⁸

Puolustajalle edullisella maastolla Nordgren viittaa muun muassa metsän, maastonmuotojen ja vesistöjen tarjoamaan luonnolliseen suojaan. Jo ennen sotaa uskottiin metsän sisään sijoitetulla asemalla olevan monia etuja sodassa panssarivoimia, tykistötulta ja lentokoneita vastaan. Tämä seikka ilmenee myös sotilasjulkaisujen 1930-luvulla taktiikkaa käsittelevissä artikkeleissa ja tutkimissa. Metsämaastosta Nordgren kirjoittaa kokemusten osoittaneen metsän sisään sijoitettujen puolustusasemien olleen huomattavasti taistelunkestävämpiä kuin aukealle tai metsän reunaan sijoitetut puolustusasemat.²⁹

Taistelukestävyyden yhtenä merkittävänä tekijänä Nordgren mainitsee etulinjan panssarintorjunta-aseistuksen. Etulinjan panssarintorjunta-aseistukselle tuli kyetä järjestämään useita tuliasemia, jotka käytössä olleen valmisteluajan salliessa piti linnoittaa. Sijoittelu tuli toteuttaa niin, että panssarivaunut olivat pakotettuja torjunta-aseiden tulen alle. Näillä keinoin Nordgren katsoi luotavan kyvyn viivyttää ja kuluttaa vihollista tehokkaasti. Viivytyksen hän katsoi parantavan päävastarinta-aseman taistelun mah-

26 Tynkkynen, Vesa: Talvisodan taktiikka tentissä, 589–590. Teoksessa Talvisodan pikkujättiläinen. Porvoo–Helsinki–Juva 1999.

27 Nordgren, Osa III, s. 2.

28 Nordgren, Osa III, s. 2.

29 Nordgren, Osa III, s. 5.

dollisuutta päätyä puolustajalle edullisesti.³⁰ Nordgren tuokin selkeästi esille syvemmän ja moniulotteisemman puolustusryhmituksen. Kuten edellä on todettu aseistus ja miesmäärä aiheuttivat haasteita syvemmän puolustusajattelun toteuttamisessa. Nordgren piti etulinjan kevyen panssarintorjunta-aseistuksen mahdollisuutena lisätä vaikutusta vähäisellä miesmäärällä. Tämän ajattelun mahdollisti panssarintorjunta-aseistuksen valikoituminen taktiikan, ei tekniikan, ehdoilla.

Järvinen oli jo ennen sotia puhunut Viipurissa vuonna 1937 upseeristolle suunnatulla varuskuntaluennolla etulinjan torjuntasyvyyden merkityksestä. Hän epäili kuitenkin vähäisten joukkojen riittävyttä ja esitti tuolloin etulinjan torjunta-aseiksi neljää puoliatomaattista asetta tai kertatuliasetta komppaniaa kohti. Hän nosti esitelmässään esille ajan-kohtaisia näkemyksiä, joita kaikki kuulijat eivät kuitenkaan kannattaneet.³¹ Uudenlainen taktinen ajattelu osoitti Suomessa koulutuksen saaneiden upseereiden hankalan aseman: vanhemmat upseerit eivät tukeneet uusia ajatuksia. Vuonna 1941 Järvinen epäilikin joutuneensa 1930-luvun lopun ajatuksillaan huonoon valoon eräiden esimiestensä keskuudessa. Hän oli vakuuttunut siitä, että nämä erimielisyydet vaikuttivat hänen koko uransa ajan eväten häneltä mahdollisuuden edetä urallaan toivomallaan tavalla.³² Talvisota ja sen kokemukset osoittivat kuitenkin Järvisen olleen taktisella ajattelullaan harvinaisen oikeassa.

Järvisen ajattelua kehitti talvisodan kokemusten pohjalta Nordgren, joka esitti, ettei kevyttä panssarintorjunta-aseistusta tullut varata pelkästään etulinjan taisteluihin vaan myös reservien käyttöön. Vastahyökkäyksiä varten tuli kyetä luomaan kyky panssaritoijujen joukkojen torjuntaan.³³

Nordgren ulotti ajattelun puolustustaistelun vastahyökkäyksistä varsinaiseen hyökkäystaisteluun. Panssarintorjunnan näkökulmasta ongelmaksi muodostuivat sivustat, joita tuli suojata panssarijoukkojen yllättäviä hyökkäyksiä vastaan. Panssarintorjuntatykit eivät painonsa ja kankean liikuteltavuutensa vuoksi olleet soveliaita tehtävään. Vastauksena suojaamattoman sivustan muodostamaan ongelmaan Nordgren piti kevyitä panssarintorjunta-aseita.³⁴

Ajatuksista käytäntöön

Jatkosodan aattona julkaistiin päämajan laatima ohje panssarintorjuntakivääreistä. Ohje oli koulutuskäyttöön suunnattu, mutta sen julkaisupäivämäärä 24. kesäkuuta 1941 viit-

30 Nordgren, Osa III, s. 12–16.

31 Yrjö Järvisen varuskuntaluento Viipurissa tammikuussa 1937: Taistelu mekanisoituja ja motomekanisoituja joukkoja vastaan. PK 2137/3. KA.

32 Yrjö Järvisen päiväkirjamerkintä, 6.11.1943. PK 2137/2. KA.

33 Nordgren, Osa III, s. 17.

34 Nordgren, Osa III, s. 23.

taa tarkoitukseen kouluttaa juuri liikekannallepanulle kenttäarmeijalle uusi taktisen tason ase. Ohje sisälsi aseiden teknisiä tietoja, koulutuskäyttöön suunnattuja ohjeita sekä aseiden taktisen käytön periaatteita.³⁵

Vaikkei laadittu ohje ole Nordgrenin eikä Järvisenkään käsialaa, ohjeen sivuilta voi lukea kummankin ajatuksia. Suomessa koulutuksen saaneiden upseereiden oli helpointa lähestyä taktiikan vaikuttamista jonkin aselajin erikoisosaamisen kautta, niin kuin edellä on todettu. Virkaiältään ja virkatehtäviltään Järvinen ja Nordgren olivat tuolloin kypsiä vaikuttamaan taktiikan kehitykseen.

Taktiikan kehitys itsessään ei kuitenkaan ole yhden henkilön aikaansaannosta. Toki henkilö, johon kehitys kulminoituu, saattaa vaikuttaa kehitykseen muita enemmän. Kyse on siitä, miten vaikutusta mitataan. Missä yhteydessä vaikuttaminen tapahtuu? Mikä on vaikutukseen pyrkivän henkilön virka-asema eli päätöksenteko mahdollisuus organisaatiossa? Millainen yleisö on vaikutuksen kohdeyleisönä? Järvisen kohdeyleisöksi muodostui sotilasjulkaisuja lukeva upseerikunta. Nordgrenin vaikutuksen kohteena olivat sotakokemuksia hyödyntäneet tahot muun muassa ohjesääntöjen ja oppaiden laatijat. Nordgren ja Järvinen eivät siis keksineet panssarintorjuntakiväärin taktisia käyttöperiaatteita, mutta kummankin näkemykset on periaatteissa edellä mainitun perusteella huomioitu.

Ohjeen mukaan panssarintorjuntakiväärin olivat jalkaväen etulinjassa toimivia panssarintorjunta-aseita. Aseen miehistöön kuului kaksi miestä, mutta tarvittaessa asetta kyettiin käyttämään yhden miehen voimin. Ase tarjosi pienen maalin, hyvän liikkuvuuden ja tehokkuuden kevyesti panssaroituja ajoneuvoja vastaan.³⁶ Liikkuvuus ja pieni maali olivat juuri niitä taktisen käytön elementtejä, joilla Järvinen perusteli panssarintorjuntakiväärin valintaa. Samat elementit Nordgren nosti tärkeiksi sotakokemusten perusteella. Nopea panssaroitujen ajoneuvojen panssaroinnin kehitys pakotti kuitenkin rajaamaan panssarintorjuntakiväärin pääasiallisiksi maaleiksi kevyesti panssaroidut ajoneuvot. Raskaammin panssaroitujen ajoneuvojen tuhoamiseen tarvittiin panssarintorjuntatykin vaikutusta. Tämä loi taktiseen näkökulmaan muutoksen. Alun perin panssarintorjuntakiväärin oli tarkoitus toimia tarvittaessa yksistään etulinjan panssarintorjunta-aseena, kehitys kuitenkin pakotti panssarintorjuntakiväärien ja panssarintorjuntatykkien suunniteltuun yhteistyöhön.

Ohjeessa nostetaankin esille panssarintorjuntakiväärille tyypillisimpiä tehtäviä niin puolustus- kuin hyökkäystaistelussakin. Puolustuksessa panssarintorjuntakiväärien ensisijainen tehtävä oli tuliverkon täydentäminen ja kuolleiden kulmien valvominen. Tämän lisäksi panssarintorjuntakivääriä pidettiin panssarintorjuntatykkejä suojaavana ele-

35 Panssarintorjuntakiväärin. Päämaja N:o 81/Koul./16, 24.6.1941. Helsinki 1941

36 Panssarintorjuntakiväärin, s.5

SA-KUVA

20 millimetrin panssarintorjuntakivääri Latvassa 7. kesäkuuta 1942.

menttinä. Lisäksi räjähtävien luotien avulla kyettiin vaikuttamaan suorasuuntausaseiden ja tulipesäkkeiden muodostamaan uhkaan.³⁷ Hyökkäyksessä panssarintorjuntakiväärin ensisijaisena tehtävänä katsottiin olevan hyökkäyksen sivustan suojaaminen, panssaroidun vihollisen vastaiskujen torjuminen sekä räjähtävin luodein tulipesäkkeiden lamauttaminen.³⁸

Verrattaessa oppaan tekstiä ennen talvisotaa esitettyihin käyttöperiaatteisiin ja talvisodan aikana saatuihin kokemuksiin huomataan, että panssarintorjuntakiväärin käyttötarkoitus kehittyi alkuperäisestä. Tilanne ei ole ainutlaatuinen, eikä se osoita Järvisen tai Nordgrenin muodostaneen virheellistä käsitystä. Päinvastoin molemmat upseerit olivat yllättävän hyvin ajan hermolla ja he kykenivät omana aikanaan näkemään tulevaisuuteen. Muutokset ajatusten ja ohjeen välillä liittyivät lähinnä ase–vasta-ase-ajatteluun. Panssarivaunujen huima kehitys ajoi ohi panssarintorjuntakiväärin alkuperäisestä käyttötarkoituksesta. Nordgrenin talvisodasta esille tuomat havainnot osoittavat kiistatta sen, että vuonna 1939 panssarintorjuntakivääriä olisi hyvinkin voinut käyttää Järvisen luomien taktisten periaatteiden mukaisesti.

³⁷ Panssarintorjuntakiväärit, s.38–39.

³⁸ Panssarintorjuntakiväärit, s.39–40.

Ohjeessa panssarintorjuntakivääreiden käyttötarkoitusta laajennettiin sotakokemusten perusteella. Siinä missä ennen talvisotaa panssarintorjuntakivääriä perusteltiin panssarivaunujen torjuntaan, toivat sodassa saadut kokemukset uusia näkökulmia. Panssarintorjuntakiväärin katsottiinkin soveltuvan erityisen hyvin erilaisten panssarikilpien, -levyjen sekä kuljetuslaitteiden suojassa olevan elävän voiman tuhoamiseen. Panssarintorjuntakiväärin räjähtävää ammusta kyettiin myös hyödyntämään linnoitettujen asemien suojassa olevan elävän voiman tuhoamiseen.³⁹

Jatkosodan alkaessa lähipanssaritorjunta-aseet olivat valmiina, ja varsinkin sodan alussa ne osoittivat tehokkuutensa. Vaikka hyökkäysvaunujen kyky Kannaksella osoitettiin konkreettisesti vasta vuonna 1934, oli tästä viitteitä jo aiemmin. Nordgren esitti vuonna 1933 valmistuneessa diplomityössään Kannaksen maaston mahdollistavan operatiivisen toiminnan. Teiden vähydestä huolimatta maasto oli hänen mukaansa lähes kaikkialla etenemiskelpoista.⁴⁰ Asian esittäminen Sotakorkeakoulun tutkielmassa tarkoittaa sitä, että asia oli todennäköisesti ollut esillä myös taktiikan opetuksessa. Tätä seikkaa vasten Järvisen vuonna 1943 kirjoittama kritiikki hankintaprosessista oli varsin aiheellinen: *–Hankinta päätettiin, mutta talvisotaan ei se ehtinyt, vaikka olisi ollut ihan välttämätön ja silloisia vihollisen hyökkäysvaunuja, panssarirekiä ja -kelkoja, suorasuuntaustykkejä ja konekiväärejä vastaan täysin tehokas. Kolme vuotta oli kulunut hukkaan siitä, kun pitävin perustein esitin tarpeemme. Kuka kantaa vastuun tästä ajasta?*⁴¹

39 Panssarintorjuntakiväärit, s.34.

40 Nordgren, Valter: Viivytysoperaatio ja sen taktillinen suoritus meikäläisissä olosuhteissa”, s. 38. Diplomityö SKK 1-181.

41 Yrjö Järvisen päiväkirjamerkintä, 6.11.1943. PK 2137/2. KA.

Vihollisen taktiikasta ja omista vastatoimenpiteistä.

Koonnut keväällä 1941 ev.luutn. N o r d g r e n.

Sisällysluettelo:

I luku Hyökkäystaistelu

A. Panssarijoukot

1. Lähestyminen
2. Hyökkäyksen valmistelu ja ryhmittyminen hyökkäykseen
3. Hyökkäyksen suoritus

B. Jalkaväki

1. Lähestyminen
2. Kosketuksenotto ja ryhmittyminen hyökkäykseen
3. Hyökkäyksen suoritus

Kevyiden joukkojen toiminta

Ilmamaihinlaskut

C. Tykistö

1. Lähestyminen
2. Hyökkäyksen valmistelu
3. Hyökkäyksen suoritus

II luku Puolustustaistelu

A. Panssarijoukot

B. Jalkaväki

C. Tykistö

III luku Johtopäätöksiä

A. Yleistä

B. Puolustustaistelu asemasodan olosuhteissa

1. Puolustusasemat
 - a. Päävastarinta-asema
 - b. Etuvartioasemat
2. Taistelu etuvartioasemissa
3. Taistelu päävastarinta-asemassa
 - a. Taistelu pääpuolustuslinjalla
 - b. Taistelu päävastarinta-aseman sisällä
 - c. Vastaiskut ja – hyökkäykset

C. Puolustustaistelu liikuntasodan olosuhteissa

1. Yleistä
2. Etuvartioasemat ja taisteluetuvartioiden toiminta
3. Päävastarinta-aseman järjestely ja taistelun suoritus

D. Hyökkäystaistelu asemasodan olosuhteissa

1. Lähestyminen
2. Hyökkäyksen valmistelu ja ryhmittyminen hyökkäykseen
3. Hyökkäyksen suoritus

E. Hyökkäystaistelu liikuntasodan olosuhteissa

1. Lähestyminen
2. Hyökkäyksen valmistelu ja ryhmittyminen hyökkäykseen
3. Hyökkäyksen suoritus

VIHOLLISEN TAKTIIKASTA JA OMISTA VASTATOIMENPITEISTÄ.

I. Hyökkäystaistelu

A. Panssarijoukot

1. Lähestyminen

Metsämaastossa panssarivoimat eivät suorittaneet lähestymistään ryhmittyneinä, vaan ne ajoivat yleensä jonossa valta- ja metsäteitä, metsäpolkuja, aukeamia, puronuomia sekä notkelmia myöten. Puolustaja erehtyi katkerasti, jos hän luuli niiden tulevan yksinomaan teitä pitkin ja valmistautui torjuntaan vain teiden varsilla.

Jäällä ja suuremmilla aukeamilla hyökkäysvaunut ovat suorittaneet lähestymisensä leivittäytyneinäkin. Varsinaista lähestymisryhmitystä ei kuitenkaan liene missään todettu.

Vaikeus ajaa metsässä, miinapelko sekä osaksi myös lumipeite lienevät pääasiallisia syitä jonomuotojen käyttöön. Lumi ei yleensä ollut esteenä raskaiden hv:jen etenemiselle. Kevyiden vaunujen liikkeet vaikeutuivat syvässä lumessa ja ne välttivät yleensä umpihankea. Venäläisessä väliaikaisessa ohjesäännössä joukkojen toimintaa varten metsämaastossa, joka ilmestyi 4.2.1940 ja perustuu Suomessa saatuihin kokemuksiin, sanotaan, että paksu, yli 50 sm:n lumi huomattavasti vaikeuttaa tankkien toimintaa.

Jo ennen kosketuksen ottoa vaunut usein ovat tulittaneet metsää kummallakin puolen tietä ilmeisesti ehkäistäkseen partioiden tunkeutumisen niiden läheisyyteen.

Omat vastatoimenpiteet: Johtuen panssarivoimien tavasta suorittaa lähestymisensä vain helppokulkuista ja avointa maastoa hyväksikäyttäen, oli niiden tuhoaminen jo lähestymisvaiheessa monesti mahdollista. Tuhoaminen suoritettiin miinoittamalla lähestymistiet sekä käyttämällä kasapanoksilla ja polttopulloilla aseistettuja partioita tätä tarkoitusta varten.

Jäällä ja aukeamilla tuhottiin hv:t pääasiallisesti pst.tykkien, joskus kenttätykkienkin tulella. Etukäteen valmisteltujen raijien ja avantojen käyttö oli ankaran talven johdosta rajoitettua, mutta toisinaan käytettiin tätäkin torjuntakeinoa menestyksellisesti. Jonkun vaunun upottua kääntyivät muut takaisin luopuen hyökkäyksestään.

Panssarivoimien lähestymisvaiheessa suorittama umpimähkäinen tulitus ei aiheuttanut toimenpiteitä.

2. Hyökkäyksen valmistelu ja ryhmittäminen hyökkäykseen

Sodan alussa panssarivoimat eivät valmistaneet hyökkäystään poistamalla esteitä jne., vaan ne ryhmittäivät hyvissä ajoin ennen hyökkäystä suurina massoina määrättyihin maastonkohtiin, joista ne lähtivät hyökkäykseen vielä vahingoittumattomia hv.esteitä vastaan. Myöhemmässä vaiheessa, panssarijoukkojen kärsittyä suuria tappioita, muutui menettely varovaisemmaksi. Vaunut esiintyivät yleensä pienempinä muodostelmina. Venäläisessä väliaikaisessa ohjesäännössä sanotaankin: ”Suurien tankkimuodostelmien käyttö metsäisessä ja soisessa maastossa, jossa lisäksi on vähän teitä, ei kannata” ja lisäksi, että tankkeja käytetään joukkomuodostelmina ja jopa erillisinä vaunuinakin.

Ryhmittäminen hyökkäysvalmiusasemiin tapahtui välittömästi ennen hyökkäystä tykistövalmistelun aikana, jolloin moottorien ääni hukkuu tykkien jyskeeseen, lentokoneiden surinaan jne. Jo sitä ennen, tavallisesti useiden vuorokausien aikana ja viimeistään hyökkäyspäivän vastaisena yönä, vihollinen pyrki hv:jen ja pioneerien avulla poistamaan tai hävittämään hv.esteet räjäyttämällä estekivet, vetämällä ne pois estekivirivistä teräsvaijerien ja ketjujen avulla tai ampumalla ne tykeillään rikki. Aukkojen avaamiseen vihollinen myös käytti runsaasti suoralla suuntauksella ampuvia hv.torjunta- ja rykm.tykkejä, joskus kenttäkanuunoitakin. Estehaudat pyrittiin täyttämään vitsakimpuilla. Estehautojen ja rinneleikkauksien yli hv:t joskus ovat päässeet hyökkäysvaunusiltaa käyttämällä. Silta on tehty siten, että T-26 hv:sta on poistettu torni ja runkoon on asennettu rautatiesillanmuotoinen kannatin. Hv.silta menee kaivantoon, pysähtyy sinne ja päästää ylitseen hv:t.

Omat vastatoimenpiteet: Sodan alussa monet hv.hyökkäykset pysäytettiin tykistön tuli-iskuilla alkuunsa sen johdosta, että vaunujen ryhmittäminen voitiin ajoissa todeta ja lisäksi sen vuoksi, että hv.massat, ahdettuina pienelle alalle, tarjosivat edullisen maalin tykistöllemme. Myöhemmin tällainen torjunta vaikeutui vihollisen tykistövalmistelun ja varovaisemman ryhmittämisen johdosta. Toisaalta parani asetilanne, joten torjunta voitiin suorittaa myöhemmässäkin vaiheessa. Torjunta vaikeutui kuitenkin huomattavasti sen vuoksi, että hv.esteet kärsivät paljon tykistötulesta ja vihollisen määrätietoisista esteiden hävittämisyrityksistä. Esteiden tarkka valvonta öisin tuli erittäin tärkeäksi.

3. Hyökkäyksen suoritus

Hyökkäysvalmiusasemistaan hv:t ovat lähteneet joko jonomuodossa, jolloin ne ovat levittäytyneet n. 150 m päässä asemistamme tai suoraan levittäytyneinä joko parvena tai ketjuntapaisessa muodossa.

Hv.esteisiin tehdyistä aukoista hv:t ovat ajaneet peräkkäin levittäytyen sen jälkeen ja ajaen pitkin etulinjaa joko ensimmäisen ampumahaudan edestä tai sitä myöten sen päällä.

Sodan alkuaikoina vaunut kulkiessaan eteenpäin tulittivat asemiamme. Tuli oli kuitenkin epätarkkaa. Vähitellen muuttuivat etenemis- ja tulittamistavat hyökkääjän kanalta katsoen tehokkaammiksi. Vaunut etenivät pienempinä ryhminä, pysähtyivät kuoleisiin kulmiin niin, että usein vain torni oli näkyvissä ja tulittivat linjojamme auttaen täten eteenpäin naapuriryhmiään. Hv:jen välinen yhteistoiminta parani siis sodan kokemusten perusteella huomattavasti.

Myös hv:jen ja jalkaväen yhteistoiminta teki sodan aikana huomattavia edistysaskelia. Niinpä jalkaväki tulellaan ja toiminnallaan pyrki auttamaan hv:ja eteenpäin ja nämä vuorostaan pitämällä tulellaan alhaalla puolustajaa auttoivat sitä. Päivällä olivat hv:t aina liikkeellä, mutta ainakin muutamissa paikoin ne yöksi muodostivat piirin jalkaväen ympärille täten turvaten sen saavuttamaa menestystä.

Kun vihollinen oli kerran hyökkäysvaunuilleen valinnut jonkun sisäänmurtokohdan, voitiin varmuudella odottaa niiden – useista epäonnistumisista huolimatta – esiintyvän yhä uudelleen ja uudelleen samaa asemanosaa vastaan.

Tästä menettelystä kehittyi vähitellen määrätietoinen ”poraus- ja uuvutustaktiikka”, jolla tarkoitetaan sitä, että vihollisen tähän tehtävään nimenomaan määrätty panssarivoimat ja jalkaväki vuorokausi toisensa jälkeen yhä vain uusivat hyökkäyksensä varsin rajoitettua rintamanosaa vastaan. Joukot vuorottelivat tällöin – osan joukkoja levätessä loput hyökkäsivät. Toiminta jatkui yötä päivää ja kulutti luonnollisesti puolustajan voimia.

Vihollinen käytti usein hv:ja betonikorsujen valtaamisyrityksiinsä, jolloin hv:t joko vetivät perässään miehistöä teräsreissä tai toivat miehistön kannellaan korsun taakse. Miehistön tehtävänä oli hv:jen tulen suojaamana räjäyttää korsu.

Toisinaan hv:t pyrkivät estämään kk.korsujen toimintaa joko siten, että yksinäinen hv. sulki korsun tuliaukon ajamalla sen eteen, johon se pysähtyi tai sitten että kaksi hv:a ajoi korsua vastaan ja asettui yksi kummallekin puolelle tuliaukkoa siten supistaen kk:n ampuasektoria sivuilta.

Tietoja yhteistoiminnasta hv:jen ja jalkaväen välillä esitetään lisäksi kohdan ”Jalkaväki” alla. Tässä mainittakoon vain, että hv:t aina muodostivat hyökkäyksen ”selkärangan” ja vetivät jalkaväen mukanaan tavalla tai toisella.

Liekinheitinhyökkäysvaunuja esiintyi vain harvoin. Ne pyrkivät joko ajamaan pitkin ensimmäistä ampuhautaa heittäen liekkiä puolustajia vastaan tai heittämällä liekkiä korsun ympäristössä olevien puiden huurteisiin oksiin merkitsemään korsujen paikan. Eräässä tapauksessa liekinheitinhv. suuntasi liekin korsun aukosta sisään ja poltti korsun sisutuksen, jolloin 20 miestä tuhoutui. Suojattomissa asemissa olevia pst.tykkejä ja konekiväärejä vastaan hv:t usein kääntyivät ja pyrkivät ajamaan niiden yli. Joskus tällainen menettely saattoi onnistua. On myös todettu tapauksia, jolloin hv:t ovat ryhtyneet vyöryttämään asemia ajaen aseiden ja asemissa olevien miesten yli. Erittäin vaarallista

oli, jos omat joukot vetäytyessään käyttivät jätää tai muuta hv.kelpoista maastoa eivätkä suorittaneet liikettään esim. sivullepäin kivikkoiseen maastoon, kuoppiin, metsään jne.

Jos jokin hv. onnistui murtautumaan estelinjan läpi, seurasi sitä heti useampia muita-kin. Alkuaikoina sisäänmurron suorittaneet vaunut ajoivat tietä pitkin puolustusaseman syvyyteen ilman jalkaväkeäkin. Sodan loppuvaiheilla vihollisen panssarivoimat usein pureutuivat saavutettuun maastoon siten, että ensimmäinen sisäänmurtautunut tai läpimurron suorittanut hyökkäysvaunu ajoi hallitsevaan maastonkohtaan, johon se, tulittaen ympäristöä, jäi odottamaan perässään seuraavia panssarivaunuja. Vähitellen muodostui täten hv.rengas, joka tulitti joka suuntaan. Hv:jen avuksi lähetettiin konetuliaseita ja jalkaväkeä. Tällä tavoin vihollinen pyrki laajentamaan sisäänmurtokohtiaan. Suojatakseen itsensä yöllisiltä yllätyksiltä hv:t valonheittimillään valaisivat lähiympäristön.

Estääkseen polttopullojen särkymisen ja suojatakseen itsensä kasapanoksilta hv:t sodan loppuvaiheilla alkoivat käyttää vaunun ympärille asennettua verkkoa sekä vaunun arimpiin kohtiin kiinnitettyjä risukimppuja. Jo joulukuun loppupuolella yksinäiset hv:t olivat asettuneet keskelle aukeita ja ampuneet ympärilleen suojatakseen itsensä pst.-miehistön hyökkäyksiltä.

Omat vastatoimenpiteet: Vihollisen hv:jen tapa edetä syöksyttäin suojasta toiseen teki torjunnan hankalammaksi etenkin kun paikallaan olevien hv:jen tuli häittäsi puolustajaa. Hv:ja oli alussa, omien asemien laadun mukaan, jopa voitu tuhota estelinoillaakin kasapanoksilla ja polttopulloilla, mutta vihollisen käyttäessä ylläluvattua taktiikkaa, voitiin torjunta suorittaa vain pst.-tuliasein.

Tässä yhteydessä mainittakoon, että rinneleikkaukset ja kaivantosteet yleensä osoittautuivat epäonnistuneiksi sen takia, että vihollisen hv:t jalkaväkensä avustamia usein pesiytyivät niihin ja niissä valmistivat hyökkäyksen jatkamista tulittaen lisäksi lyhyeltä matkalta omia etulinjojamme. Omilta joukoilta taas tavallisesti puuttuivat keinot kaivantosteisiin pureutuneiden hv:jen karkottamiseksi, sillä kaarituliaseistus (hp:t ja krh:t) oli vähälukuinen. Rinneleikkauksia ja kaivantosteitä oli myös vaikea omalta puolelta lähestyä kasapanosten heittämiseksi, koska kaivannot monesti olivat liian matalat ja vihollinen keskiraskaan ja raskaan hv:n tornista (vaunun korkeus n. 2,5-2,75m) saattoi tulla täydellisesti hallita etumaaston.

Kiviesteet olivat yleensä tehokkaampia sen vuoksi, etteivät vihollisen hv:t eikä jalkaväkikään saaneet niistä suojaa tultamme vastaan. Kummastakin estelajista on mainittava, että tällaisen esteen arvio, kuten kaikkien muidenkin, on täydellisesti riippuvainen siitä, voidaanko sitä tehokkaasti tulittaa. Hv.esteeseen suunnattava sivustatuli on tässä suhteessa ensiluokaisen tärkeä. Yleensä kaikki hv.estheet oli sijoitettu liian kauaksi omasta etulinjasta. Vihollinen avasi niihin rauhassa aukot ja kun aukko sijaitsi niin kaukana omasta linjasta, ettei sitä voitu tehokkaasti tulittaa, ei rintama – eikä liioin sivustatulella, hv:t pääsivät siitä läpi.

Hv.esteet olisi sen vuoksi rakennettava vain niin kauaksi omasta etulinjasta, että niiden ja ampumahautojen väliin mahtuu normaalietäisyydelle asemista sijoitettu piikkinlankaeste. Eräiden mielipiteiden mukaan olisi hv. este, silmälläpitäen myöskin tykistön sirpalerajaa, rakennettava 50-200 m:n etäisyydelle etulinjasta. Hv.esteeseen ja hiukan (1-2 m) sen etureunasta uloskin olisi rakennettava piikkinlankaeste vihollisen räjäyttämispartioiden hävitystöiden estämiseksi.

Tulitusmahdollisuudet määräävät kokonaan hv.esteen yksityiskohtaisen kulun. Mikäli mahdollista, otetaan lisäksi maaston tarjoamat edut (jyrkänteet, suot ym.) huomioon. Tässä yhteydessä on syytä mainita, että sodassa vain varmistui käsitys, että puolustusasemat, jos mahdollista, on valittava hv:ille vaikeakulkuisesta maastosta.

Runsaslukuisella pst.aseistuksella on saatujen kokemusten perusteella ratkaiseva merkitys panssarivoimia vastaan puolustauduttaessa. Etulinjan kevyet pst.aseet yhdessä pst. tykkien kanssa tulevat tässä suhteessa näyttelemään tärkeätä osaa. Asemien oikea sijoitus ja hv.esteet tulevat taas tekemään mahdolliseksi aseiden keskitykset uhatuimpiin maastonkohtiin.

Pst. aseiden ja konekiväärien asemat on valittava, paitsi tulitustarvetta, myös hv:jen etenemismahdollisuuksia silmälläpitäen. Aseet on, mikäli mahdollista, sijoitettava sellaiseen maastoon, johon hv:t eivät vaikeuksitta pääse ajamaan. Tämä on tärkeätä myös siinä tapauksissa, että asemat on suojattu hv.estein, sillä kokemus on osoittanut, etteivät nämä kauaakaan kestä voimakasta tykistötulta, joten niiden merkitystä ei ole syytä yliarvioida.

Jollei aseille sopivaa maastoa ole käytettävissä, on ne suojattava hv.esteillä. Tykistötulta vastaan pst. aseet suojataan korsuilla.

Korsujen valtaaminen hv:jen avulla ei yleensä onnistunut, jos tuli kohdistettiin niitä seuranneeseen jalkaväkeen. Liekinheitinhyökkäysvaunuja tuhottiin samalla tavalla kuin muitakin hv:ja. Liekinheitinhv:n moraalinen vaikutus joukkoihin voinee olla huomattava, mutta tiedot siitä puuttuvat toistaiseksi. Luukut korsujen aukkojen sulkemiseksi tai puhalluslaitteet olisivat välttämättömiä korsujen suojaamiseksi.

Sisäänmurron suorittaneiden ja puolustusasemien syvyys-suuntaan teitä pitkin ja maastoitsekin ajavien hv:jen tuhoamiseksi perustettiin, kun sopivia aseita ei tähän tarkoitukseen ollut, erikoisia pst.komppanoita. Näiden toiminta perustuu siihen, että tähytysmahdollisuudet hyökkäysvaunusta ovat vähäiset ja että vaunun ympärillä 3-4 m:n säteellä on alue, johon vaunun aseilla ei voida ampua. Tien varrella tai shakkilaudan tapaan hv.maastossa yllättäviin kohtiin on etukäteen tehty kuopat pst.miehille. Näissä hyvin naamioiduissa kuopissa miehet parittain piileskelevät, kunnes hv:t saapuvat heidän kohdalleen. Tiellä jono lasketaan niin pitkälle, että karkivaunu on viimeisen parin kohdalla. Siinä se tuhotaan juoksumiinalla tai kasapanoksella ja polttopulloilla. Tämä on samalla merkki muille pst.pareille, jotka hetken hämmennystä hyväksi käyttäen syöksyvät muiden panssarivaunujen kimppuun ja tuhoavat ne polttopulloilla ja kasapanoksilla.

Toimintakohdiksi valitaan sellaiset maastokohdat, joissa vaunujen poikkeaminen tieltä on vaikea, esim. tiheä metsä tai kivikkoinen maasto.

Venäläisen kenttäohjesäännön (kohta 164) edellyttämää puolustajan sitomista puolustusaseman koko syvyydeltä vihollinen ei kertaakaan voinut toteuttaa. Kaukotoiminta-hyökkäysvaunujen (TDD) toiminta ei koskaan onnistunut.

Sisään- tai läpimurron jälkeen takamaastoon pureutuneita hv:ja vastaan ryhdyttiin samanlaisiin toimenpiteisiin kuin puolustautuvaa (puolustuspiirin sulkeutunutta) vihollista vastaan.

B. Jalkaväki.

1. Lähestyminen.

Lähestymisensä vihollinen sodan alkuaikoina yleensä suoritti teitä ja aukeamia pitkin. Teiden ei useinkaan tarvinnut olla valtateitä - niitähän ei sitä paitsi olisi riittänytään - eikä aukeamain kyliä ja peltöjä. Useimmiten suuntautui toiminta suorinta (lyhyintä) kylä- tai metsäteitä, jokiuomaa ja syviä tai perättäisiä niittynotkelmia tai suoaukeamia pitkin keskeiseen ja vaikuttavaan maastokohtaan. Myöhemmin muuttui toiminta varsinkin Laatokan koillispuolella, jossa lähestyminen usein tapahtui metsien läpi. Lähestymisryhmityksensä vihollinen yleensä käytti rivistömuotoa, jota panssarivoimat ja lähivarmistus suojasivat. Sivustojen varmistus ei yleensä ollut tehokasta johtuen ilmeisesti vihollisen rajoitetusta liikkuvuudesta. Yllä olevat havainnot koskevat myös suksilla liikkuvia osastoja, muutamia sodan loppuvaiheilla esiintyneitä hiihtopataljoonia lukuun ottamatta. Nämä suorittivat eräissä tapauksissa lähestymisen taitavammin ja paremmin varmistettuina kuin vihollisen muut joukot. Lähemmät tiedot siitä, käyttivätkö nämä pataljoonat varsinaista lähestymisryhmitystä, puuttuvat toistaiseksi.

Erikoisuutena on mainittava, että lähestyvä vihollinen, saamiensa ohjeiden mukaan, metsämaastossa tulitti etenemistietä ympäröivää metsää yllätysten varalta.

Omat vastatoimenpiteet: Vihollisen tapa käyttää rivistömuotoja lähestymisvaiheessa teki omat yllättävät hyökkäykset sen rivistöjä vastaan mahdolliseksi, milloin eri rivistöt eivät toimineet ahtaasti toistensa välissä. Erämaataisteluissa voitiin tiedustelun ja varmistustoimenpiteiden avulla jo hyvissä ajoin todeta vihollisen lähestyvän ja ryhtyä vastatoimenpiteisiin sen lyömiseksi, esim. ryhmittämällä omia voimia lähestyvän vihollisen sivustaan. Usein yllätettiin myös tietä pitkin lähestyvä vihollinen sivustahyökkäyksellä. Tämä oli mahdollista vihollisen sivustavarmistuksen tehottomuuden takia.

2. Kosketuksenotto ja ryhmittäminen hyökkäykseen.

Asemien tiedusteluun vihollinen on koko sodan ajan, ohjesääntönsä määräysten mukaisesti käyttänyt tiedustelupataljooniaan samoin kuin tätä tarkoitusta varten määrättyjä pataljoonia, joita pienehköt hv.määrät ja tykistö ovat tukeneet. Tiedustelu ja samalla kosketuksenotto on tavallisesti suoritettu hyökkäyksen muodossa. Muutaman tunnin kulluttua tällaisen väkivaltaisen tiedustelun luontoisen hyökkäyksen jälkeen seurasi sodan alussa sitten päähyökkäys. Sodan loppupuoliskolla ryhtyi vihollinen pitkäaikaiseen ja jatkuvaan tiedusteluun usein pitkin koko rintamaa niin, että tiedusteluluontoisia hyökkäyksiä suoritettiin perättäin vieri vieressä usein saman joukon siirtyessä välillä rintaman suuntaisesti paikasta toiseen. Toisin paikoin suoritettiin aika ajoin useampia hyökkäyksiä samalla kohtaa ikään kuin entisen olotilan selvittämiseksi tai aikaisempien tietojen täydentämiseksi. Päävoimat pysyttelivät tällöin muutamia kilometrejä (1-2km) varmistuskosketuksessa rintamaamme.

Tiedusteluluontoisten hyökkäysten aikana vihollinen pyrki huolellisesti järjestämälään tähystysverkolla selvittämään, miten puolustaja ja sen aseet toimivat ja missä sen heikot kohdat olivat.

Hyökkäyksen tässä vaiheessa vihollinen kiinnitti paljon huomiota esteiden ja miinoituksien poistamiseen tai tuhoamiseen. Se muodosti sodan aikana tätä tarkoitusta varten erikoisia jv. ja pion.ryhmiä käsittäviä ”esteiden hävittämisosastoja”.

Murrosesteiden poistamiseksi teiltä muodostettiin lisäksi ”raivausosastoja”, joihin kuului jv.joukkue ja kaksi pion.ryhmää, varustettuina miinanetsimillä, tarpeellisilla työkaluilla, traktoreilla ym.

Ryhmittymisalueina vihollinen on käyttänyt erillisiä metsikköjä, mikäli se ei ole toiminut kokonaan metsässä, ja myöskin avomaastoa. Kummassakin tapauksessa vihollinen varsinkin sodan alkuaikoina käytti hyvin tiheitä ryhmittymuotoja, jopa rivistömuotojakin. Joukot sulloutuivat yleensä ahtaalle alalle ryhmittäessään.

Sodan alussa suoritettiin ryhmittäminen osaksi jo ennen tykistövalmistelun aikana ja sen suojaamana.

”Keinot vihollisen linnoitetun puolustuslinjan läpimurtamiseksi” nimisessä venäläisessä ohjeessa, annetaan seuraava, hyökkäyslählinjaa koskeva määräys: ”Jalkaväki valmistaa hyökkäyslählinjansa vähintään 400 m:n päähän vihollisen etumaisesta linjasta”.

Omat vastatoimenpiteet: Tiedustelutarkoituksessa suoritetuilta erillisiltä hyökkäyksiltä on usein puuttunut määrätietoinen pyrkimys tavoitteeseen. Nämä hyökkäykset onkin yleensä aina melko pienellä vaivalla ja viholliselle huomattavinkin tappiopin torjuttu, joskin niihin osaa ottaneet hv:t ovat vaikeuttaneet torjuntaa.

Hyökkäysvalmiassemiin ahdetut joukot ovat tarjonneet tykistöllemme erinomaisia maaleja. Monet hyökkäykset onkin tämän johdosta tyrehdytetty jo ryhmittymisvaihees-

sa. Ampumatarvikkeiden niukkuus esti kuitenkin tykistön täyden tehon hyväksikäytön, sillä aina ei edes ”lihaviakaan” maaleja voitu ampua, vastatykistötoiminnasta puhumatakaan.

Torjunta ryhmitysvaiheessa kävi sodan loppupuolella vaikeammaksi sen johdosta, että ryhmittäminen hyökkäysvalmiusasemiin tällöin suoritettiin voimakkaan tykistövalmistelun aikana ja usein vielä samanaikaisesti kuin omaa tykistöämme pommitettiin ilmasta. Tykistöllämme ei näin ollen enää aina ollut tilaisuutta vastavalmistelullaan hajottaa vihollisen ryhmittyvää jalkaväkeä. Vihollisen jalkaväen, samoin kuin sen panssarivoimien torjunta voi näissä oloissa jäädä kokonaan voimakkaan tykistötulen ja ilmapommitusten alaisten oman jalkaväen hyväksi, joka näin ollen joutui ”maksamaan puutuvan materiaalin verellään”.

3. Hyökkäyksen suoritus.

Yhteistoiminnassa hv:jen ja jalkaväen välillä tapahtui sodan loppuvaiheilla periaatteellinen muutos. Aikaisemmissa taisteluissa jalkaväki tiheänä massana seurasi edellä kulkevia hyökkäysvaunuja, mutta niin pian kuin se joutui puolustajan tuleen, jäi se jälkeen, tuhoutui tai perääntyi. Seurauksena oli, että hyökkäysvaunujen hyökkäyskin voitiin torjua, koska hv:lta ratkaisevalla hetkellä puuttui jalkaväen välittämätön tuki. Jalkaväkikään ei hyötynyt siitä, että sen edessä kulki hv:ja, sillä se sai kuitenkin puolustajan konetuliaseiden ja kivääritulen vastaansa.

Vaikkakin vihollinen omassa väliaikaisessa kenttäohjesäännössään (kohta 225) on kiinnittänyt huomiota nimenomaan tähän ilmiöön lausuen todella kaukonäköisesti siinä, että ”puolustus on järjestettävä siten, että puolustaja, tuhotessaan vihollisen jalkaväen pääpuolustuslinjansa edessä, samalla tuhoaa sisäänmurtautuneet hyökkäysvaunut panssaritorjuntavälineillään, yrittämällä samanaikaisesti eristää jalkaväen hyökkäysvaunuista ja pysäyttämällä sen etenemisen suojassa olevien konekiväärien ja kiväärimiesten tulella”, se ei sodan alussa kyennyt järjestämään yhteistoimintaa jalkaväen ja hyökkäysvaunujen välillä hyökkäystaistelussa. Mahdollisesti tämä johtui panssariaseensa yliarvioinnista tai vastustajan aliarvioinnista.

Sodan lopussa oli vihollinen kuitenkin todennut tämän epäkohdan ja ryhtyi tarmokkaihin toimenpiteisiin sen korjaamiseksi. Estääkseen puolustajaa eristämästä jalkaväen hyökkäysvaunuista, teroitettiin propagandamaisesti miehistön mieliin, että jalkaväen ja hv:jen yhteistoiminnan tulee olla kiinteä. Mentiin vieläkin pitemmälle, konstruointiin hyökkävää jalkaväkeä varten panssarireet, jotka kytkettiin hyökkäysvaunuihin joko niiden eteen (työnnettävät) tai taakse (vedettävät). Tällä tavoin jalkaväki pakotettiin seuraamaan hyökkäysvaunuja. Lisäksi sijoitettiin eräissä tapauksissa jalkaväkeä jopa hv:jen kannellekin. Täten oli yhteistoiminta saatu mahdollisimman kiinteäksi.

Kuten panssarijoukkojen käsittelyn yhteydessä jo on mainittu, oli myöskin olemassa betonikorsujen valtaamista tarkoittavaa yhteistoimintaa hv:jen ja jv:n välillä. Vihollinen pyrki määrätietoisesti, ilmeisesti saksalaisten esikuvien mukaan, kehittämään betonikorsujen tuhoamistaktiikkaa. Se muodosti tätä varten erikoisia ”saartoryhmiä”, joita, kaatuneelta otetun käskyn mukaan, todettavasti on harjoitettu samanaikaisesti kuin uusia keinoja yhteistoiminnan parantamiseksi on koetettu keksiä. Saartoryhmään kuului jv.joukkue, kk.joukkue á 2kk:ä, pioneeriryhmä, pst.joukkue á 2 tykkiä ja hv.joukkue á yksi T-26 ja yksi liekinheitinhyökkäysvaunu. Täyttä selvyyttä saartoryhmän taktillisesta menettelytavasta ei liene saatu, eikä liioin siitä, onnistuiko vihollinen saartoyrityksissään, mutta tarkoitus lienee ollut tulittaa korsun ampuma-aukkoja pst.tykeillä ja hv:jen, kk:ien sekä savuverhon (kaasupilven?) suojassa edetä korsun viereen tai sen taakse ja räjäyttää se.

Koska jalkaväkimassojen tiheät hyökkäysmuodot olivat aiheuttaneet viholliselle raskaita tappioita, sanotaan sodan aikana (4.2.1940) ilmestyneessä väliaikaisessa ohjesäännössä seuraavasti: ”Jalkaväki ei saa hyökätä tiheissä muodostelmissa, vaan leveässä rintamassa, jolla saavutetaan vihollisen tulen hajaantuminen sekä säästytään turhilta tappioilta.”

Tämä määräys koskee hyökkäyksiä metsämaastossa. Toisaalta käytettiin Kannaksella vielä kapeampia hyökkäyskaistoja kuin väliaikainen kenttäohjesääntö vuodelta 1936 edellytti. Ryhmitysmuodoista ja hyökkäyskaistoista määrättiin nimittäin 7. Armeijan antamissa ohjeissa, että jalkaväki pääiskun suuntaan tehtävää hyökkäystä, ja rynnäkköä varten järjestyy syvyyksiryhmitykseen, jolloin divisioonassa on kaksi porrasta ja rykmenteissä tehtävän mukaan 2 tai 3 porrasta. Tämän ohjeen mukaan 1. portaan rykmentit hyökkäävät 400-800 m:n leveillä kaistoilla. – Edelleen määrätään, että vihollisen tukipisteet on vallattava 1. portaan rykmenteillä ja että divisioonien toisia portaita on käytettävä läpimurtojen tekoon sivustojen suuntaan ja eteenpäin. Lisäksi annetaan ohjeita siitä, että taistelussa linnoitetussa asemassa olevaa vihollista vastaan, joukkojen on voitettava kolme pääestettä, nimittäin vihollisen säilyneet tulipisteet, tuhoutumattomat jv.torjunta- ja hv.esteet sekä sulutukset teillä ja eri hyökkäyssuunnissa. Nämä eivät saa vetää jalkaväen huomiota siinä määrin puoleensa, että se unohtaa päätehtävänsä, tunkeutumisen eteenpäin. Mainittujen esteiden tuhoamiseen on käytettävä erikoiskoulutuksen saaneita saartoryhmiä sekä esteiden tuhoamis- ja raivausosastoja, joista yllä jo on ollut puhe.

Panssarivoimien yhteistoiminnasta jalkaväen kanssa sanotaan väliaikaisessa ohjesäännössä (1940): ”Hyökkäyksen aikana tankkien on liikuttava jalkaväen taistelujärjestyksessä irtautumatta siitä. Tankkien tulee jatkuvasti ylläpitää yhteistoimintaa niihin jalkaväkimuodostelmiin, joihin ne kuuluvat.”

Yllämainitut ohjeet on annettu Kannaksen olosuhteita silmälläpitäen. Ne eivät tietenkään soveltuneet liikuntasodan vaatimuksiin. Vihollinen antoi ohjeita hiihto-osasto-

jen toimintaa varten (v.1940), joissa erityisesti korostettiin joukon liikkuvuuden, saarto-
liikkeiden ja puolustajan perääntymistien katkaisemisen merkitystä. Samoissa ohjeissa
määrätään, että rynnäkkö vihollisen sijoituspaikkaa vastaan on aloitettava samanaikai-
sesti kaikilta tahoilta konekiväärien ja kranaatinheittimien tulen tukemana.

Sodan alkuaikoina vihollisen jalkaväkihyökkäys seurasi suhteellisen lyhyen tykistö-
valmistelun jälkeen. Ilmavoimat eivät yleensä suuremmassa määrin ottaneet osaa puo-
lustajan ”pehmittämiseen”. Sodan loppuvaiheilla oli kuva täysin muuttunut. Hyökkäys-
tä edeltävä tykistövalmistelu oli valtavan voimakas. Ilmavoimien osanotto oli niin ikään
mitä voimakkain. Tämä helpotti jo huomattavasti hyökkäävän jalkaväen toimintaa.

Vihollinen on aina käyttänyt jalkaväkimassojaan hyvin häikäilemättömästi. Tappiot
eivät ole estäneet sitä lähettämästä yhä uusia voimia tuleen.

Hyökkäysmaastoksi vihollinen on valinnut avomaaston, mikäli sellaista on ollut tar-
jolla. Laajojen jääkenttien yli se niin ikään on hyökännyt ja täten voinut käyttää hyväk-
seen lukumääristä ylivoimaisuuttaan.

Milloin vihollinen on päässyt sisäänmurtoon, on se yleensä ollut arka vastaiskulle, mi-
käli se ei heti ole päässyt kaivautumaan.

Vihollisen jalkaväelle on nimittäin ollut ominaista sen erityisen suuri kyky nopeas-
ti kaivautumalla pureutua saavuttamaansa maastoon. Niin pian kuin se on saanut jalan-
sijaa vastustajan asemista on pienikin osasto kaivautunut. Samoin on kaivettu kuoppia
aseille ja jopa hyökkäysvaunuillekin, jotka kaivautumisen jälkeen ovat toimineet kiintei-
nä tulipisteinä.

Tässä yhteydessä mainittakoon, että vihollisen jalkaväki monella rintamaosalla käytti
jonkinlaista ”myyrätaktiikkaa” hyökätessään. Se pääsi tykistön ja ilmavoimien tukemana
lähelle asemiamme sellaiseen maastonkohtaan, josta se jotakin asemiemme sisään johta-
vaa purouomaa, viemäriojaa, rotkoa jne. hyväksikäyttämällä ryömien ja kaivautuen jat-
koi hidasta etenemistään. Kun joukko onnistui päästä asemien sisään, se tavallisesti kai-
vautui ja jäi odottamaan vahvistuksia, usein se taas saavuttamistaan asemista tykistön ja
hvj:n tulen tukemana ryhtyi levittämään sisäänmurtokohtaansa.

Eräässä tapauksessa vihollinen ryömien eteni purouomaa myöten, josta se sitten mii-
nakäytävää kaivamalla pääsi räjäyttämään korsun.

Vihollisen jalkaväen koulutustaso oli yleensä hyvin alhainen ja sen moraali heikko.
Usein todettiin, että massa saatiin hyökkäämään vain ampumisen uhalla. Alhaisesta
koulutustasosta johtuen oli konetuliaseiden ja kiväärien tuli yleensä epätarkkaa. Kivää-
rimiehet ampuivat usein vain ampuakseen, piippu suunnattuna ylöspäin. Kranaatinhei-
tin- ja kiväärikiranatinmiehistön koulutus lienee ollut parempi, sillä näiden aseiden tuli
oli yleensä tarkempi kuin laakatuliaseiden.

Jalkaväki oli yleensä ilman suksia ja suoritti hyökkäyksensä syvässäkin lumessa jalan
kahlaten tai ryömien. Ilmeinen pyrkimys sodan aikana oli varustaa joukot suksilla, mut-

ta siinä onnistuttiin vain osaksi alhaisen hiihtotaidon johdosta. Moni joukko eteni aluksi hiihtäen, mutta heitti pian suksensa ja jatkoi jalan. Tämä oli hyvin yleinen ilmiö taistelun lähestyessä. Hiihtoharjoituksia pidettiin todetusti sodan aikana ahkerasti, mutta heikoin tuloksin. Rintamalla esiintyi kuitenkin hiihtotaitoisiakin joukkoja, ns. hiihtopataljoonia, jotka olivat sangen tulivoimaisia.

Nämäkään pataljoonat eivät kuitenkaan kyenneet taistelemaan menestyksellisesti ilmeisesti johtuen tottumattomuudesta liikkua ja taistella metsämaastossa.

Omat vastatoimenpiteet: Vihollisen jalkaväkihyökkäyksen torjuminen oli sodan alkuaikoina suhteellisen helppoa. Usein massa päästettiin 40–50 metrin päähän ennen kuin tuli avattiin. Vain jalkaväen edellä kulkevat hv:t tuottivat vaikeuksia. Jalkaväen epätarkka, tavallisesti liian korkealle suunnattu tuli ei aiheuttanut paljon tappioita hyökkäyksen aikana. Yleensä voidaan sanoa, että vihollisen heikosti koulutettu jalkaväki ei koskaan muodostanut vakavaa uhkaa puolustajalle; taistelu oli kamppailua hv:ja vastaan ja vihollisen jalkaväen tuhoamista tämän ohella.

Myöhemmin, kun yhteistoiminta jalkaväen ja hv:jen välillä tuli kiinteämmäksi, oli tehtävä vaikeampi, sillä panssarin suojaaman jalkaväen hyökkäystä ei niin helposti pystytty torjumaan. Kasapanoksilla ja polttopulloilla tuhottiin kuitenkin panssarirekien miehistö ja teräskilpien suojassa etenevä jalkaväki ei tässäkään vaiheessa aselajina kyennyt vaikuttamaan ratkaisevalla tavalla. Sen suuri lukumääräinen ylivoima teki kuitenkin puolustajalle haittaa, kun voimat eivät tahtoneet riittää kaikkien kohteiden puolustamiseen.

Hyökkäyksen torjunnassa on valmistauduttava vihollisen erikoisosastojen, kuten saartoryhmien ja esteiden murtamisosastojen esiintymiseen. Ne on mahdollisimman aikaisessa vaiheessa tuhottava, sillä ne ovat tietenkin vaarallisempia kuin jalkaväen massa.

Vihollisen jalkaväen käyttämät kaarituliaseet, runsaslukuiset kranaatinheittimet ja kiväärikranaatit olivat puolustajalle suureksi haitaksi, joskin vaikutus korsuissa olevaa vastustajaa vastaan oli enemmän moraalista laatua, johtuen näiden aseiden suhteellisen pienestä kaliiperista.

Sisään- tai läpimurron suorittanutta ja kaivautunutta vihollista vastaan oli taistelu yleensä vaikeaa. Kun omien joukkojen kaarituliaseistus oli vähälukuinen, ei nimittäin yleensä tällaiseen ”pesiytyneeseen” viholliseen päästy käsiksi muilla aseilla kuin käsikranaatilla. Vastatoiminta muodostui näin ollen usein syöksyjoukkoluonteiseksi.

Puolustusasemia valittaessa tämä vihollisen ”myyrätaktiikka” on pidettävä mielessä. Torjuntakeinona käytettiin päättyneessä sodassa usein hevosekengän muotoisia, aseman syvyyteen ulottuvia linjoja. Näitä ei itse asiassa olisi tarvinnut tilapäisesti hätäkeinona muodostaa, jos asemilla alun perin olisi ollut ohjesäännön määräysten mukainen syvyys sulkulinjoinen. Tietenkään ei aina ollut tilaisuutta rakentaa asemia täydellisiksi, koska usein ei edes etulinja - pääpuolustuslinja - ollut valmiina, mutta vastaisuuden varalta on kiinnitettävä tarpeellista huomiota kaikkiin vihollisen puolelta asemien sisään johta-

viin ”uomiin” ja ainakin niiden kohdalle jo aikaisemmassa vaiheessa luotava sulkulinjat tai rajoitettava mahdollinen sisäänmurto perättäisten tukikohtien tai pesäkkeiden tuel-
la. Sulkulinjat ja äsken mainitut tukikohdat tarjoavat myös lähtökohdan sisäänmurtautu-
neen vihollisen sivustoja vastaan kohdistetuille vastaiskuille ja – hyökkäyksille.

Kevyiden joukkojen toiminnasta ovat tähän mennessä saadut tiedot niin niukat, ettei vielä voida vetää johtopäätöksiä niistä. Yleensä voitaneen kuitenkin sanoa, että vihollisen tiedustelupataljoonat ja ratsuväkikin vuodenajasta ja sodan luonteesta riippuen toimivat samantapaisesti kuin sen jalkaväki.

Ratsuväen muutamat yritykset hyökätä ratsain puolustusasemiamme vastaan, pääasi-
allisesti jätse, eivät johtaneet tulokseen.

Tässä mainittakoon lisäksi, että vihollinen, siirtäessään joukkojaan, yleensä käytti moottoriajoneuvokuljetuksia. Moottoroitujen joukkojen käyttöä ei sen sijaan esiintynyt, vaikkakin vihollinen erinäisissä tapauksissa, odottaen läpimurtoyritysten onnistumista, todetusti on valmistautunut niitä käyttämään.

Omat vastatoimenpiteet: olivat samat kuin vihollisen jalkaväkeä vastaan suoritettut.

Ilmamaihinlaskuja vihollinen sodan keskivaiheilta alkaen suoritti niin sotänäyttämöl-
le kuin kotiseudullekin. Tavallisesti desantit suoritettiin laskuvarjoja käyttämällä, mutta erinäisissä tapauksissa lienevät vihollisen lentokoneet laskeutuneet ja tuoneet mukanaan yksinäisiä miehiä tai pieniä partioita. Desanttien tarkoitus on ilmeisesti ollut joko vakoi-
lijan (tiedustelupartioiden) tuominen maahamme tai tulivoimaisten ja räjähdysaineilla
varustettujen hävitysryhmien pudottaminen joukkojen selustaan. Kaikki ilmamaihinlas-
kujoukot lienevät olleet puettu suomalaisiin sotilaspukuihin. Muutamilla oli sukset mu-
kaan. Suurimpien ryhmien vahvuus oli n. 10 miestä.

Omat vastatoimenpiteet: Ilmamaihinlaskujoukkojen tuhoaminen suoritettiin sekä rintamajoukkojen että tätä tarkoitusta varten kotiseudulla muodostettujen osastojen toi-
mesta. Vain harvat viholliset lienevät vältäneet tuhoa. Aseiden puute kotiseudulla tuotti
kuitenkin torjunnalle hyvin suuria vaikeuksia. Koska vihollinen on perustanut ja koulut-
tanut erikoisia ilmadesanttiprikaateja, voitaneen kuitenkin vastaisuudessa, ja varsinkin
talviaikaan, jolloin järvet tarjoavat hyviä maihinlaskumahdollisuuksia, odottaa suurem-
pia määriä desantteja, jotka voivat olla haitallisia mm. liikenneyhteyksien, esikuntien ja
huoltolaitosten toiminnalle sekä mahdollisesti vaikuttaa epäedullisesti operaatioihinkin.
Desanttien torjuntakeinot on tarkemmin selostettu PM:n julkaisemassa ”Ilmamaihinlas-

kujen torjuntaoppaassa”. Mikäli siinä olevat määräykset ovat osoittautuneet epäkäytännöllisiksi, on siitä ilmoitettava.

C. Tykistö.

1. Lähestyminen

Vihollisen tykistö, kuten sen jalkaväkikin, suoritti sodan alkuaikoina yleensä lähestymisensä rivistöryhmytyksessä. Tulitukivalmiutta silmälläpitäen viholliselle oli suurta apua rykmenttiin elimellisesti kuuluvasta rykmenttitykistöstä. Sodan loppuaikoina tykistön tulitukivalmius kasvoi. Silloin vihollinen huomattavan nopeasti sai divisioonatykistön-säkin kulkemaan jalkaväen mukana niin, että se jalkaväen hyökätessä aina oli valmiina tukemaan sitä tulellaan. Siirtonsa tykistö yleensä suoritti vain teitä pitkin ja valitsi tavallisesti tuliasemansa metsänreunoista tai aukeamilta teiden välittömästä läheisyydestä. Vihollisen tykistö ei kuitenkaan ollut paljoakaan riippuvainen olemassa olevista teistä, sillä hv:jen ja traktorien avulla vihollinen nopeasti avasi tarvittavat tiet. Koska vihollisen ylivoima ilmassa oli suuri, sen tykistö saattoi rauhassa toimia suojaamattomista asemista. Tässä suhteessa se meni niinkin pitkälle, että se, jalkaväen suorittaessa lähestymisensä jätse, asettui tuliasemiin jälle jalkaväen lähestymistä tukemaan. Välimatkat tykistä tykkiin olivat tällöin tavallista pitemmät (80-100m) ja tuliasemat sijaitsivat jalkaväen aseiden kantomatkan ulkopuolella.

Omat vastatoimenpiteet: Rivistöryhmytyksessä lähestyvää vihollista vastaan suoritettiin toisinaan hyvällä menestyksellä ilmahyökkäyksiä ja tykistömme onnistui usein tuhoamaan liian kauas eteen pyrkiviä vihollisen pattereita ja yksinäisiä tykkejä. Tykistömme häiritsevää vaikutusta lähestymisvaiheessa ja maastovaikeuksia kuvaavat seuraavat venäläisten väliaikaisen ohjesäännön (ilmestynyt 4.2.40) lauseet: ”Suuret metsä-, suoja järvalueet ja myös maastonpirstoutuneisuus sitovat tykistön käytön teille. Vihollinen on tavallisesti suorittanut haku-ammuntoja aukeille paikoille, josta syystä tähystyspaikkojen ja tuliasemien valinta on vaikeaa. Tuliasemat sijoitetaan metsään, jonka vuoksi on suoritettava hakkauksia ja rakennettava teitä”.

2. Hyökkäyksen valmistelu.

Vihollisen tykistön toiminnassa on sodan aikana havaittavissa kehitystä, joskaan ei tällä alalla tapahtunut varsin suuria muutoksia. Alussa todettiin vihollisen tykistön pyrkivän mahdollisimman läheltä ja sivustatulta käyttämällä tukemaan omaa jalkaväkeään, mutta pian kalusto- ja miehistötappiot tekivät vihollisen varovaisemmaksi. Tuliasemat siirrettiin usein edestä taaksepäin, aukeamilta ja selvästi tähystettävistä metsänreunoista vai-

keammin havaittaviin ja myöhemmässä vaiheessa metsään, jolloin vihollinen avasi tarvittavat tiet ja suoritti tarpeelliset hakkaukset asema-alueella.

Hyökkäyksen tässä vaiheessa, kuten lähestymisen aikanakin, vihollinen valitsi tykistönsä asemat välittämättä ilmavaarasta, joka tosin oli pieni vihollisen lukumääräisesti ylivoimaisen ilma-aseen vuoksi. Usein muodostui näin ollen pitkiä ”tykkirintamia” metsänreunoihin ja taemmille aukeille. Ilmakuvauksemme totesi Kannaksella muutamissa kohdissa mm. 12 tykkiä asetettuna asemiin rintamaan. Tykkien välit olivat tällöin vain 10-20m ja kaikki tykit olivat näkyvissä. On myös esimerkkejä naamioidusta tuliasemista, mutta naamioimiseen vihollinen kuitenkin yleensä näyttää kiinnittäneen vain vähäistä huomiota. Siihen, että vihollinen kiinnitti niin vähän huomiota tuliasemiensa suojaamiseen, myötävaikutti myös huomattavissa määrin sen voimakas ilmatorjunta. Ilmatorjunta-aseiden tuli oli sitä paitsi yleensä tarkkaa.

Tulen tarkkuus, joka alkuaikoina oli ollut alhaisella tasolla, parani vähitellen, vaikkakaan sitä ei koko sodan aikana voitu pitää tyydyttävänä. Tulen voimakkuus kasvoi sitä mukaan kuin yhä uusia tykistömuodostelmia tuotiin rintamalle. Tässä yhteydessä mainittakoon, että divisioonan kuului, paitsi sitä kenttätykistörykmenttiä, josta meillä aikaisemmin oli ollut tietoja, vielä toinen, nimittäin haupitsirykmentti. Tiedossa ei ole, onko mahdollisesti venäläinen armeijakuntatykistö tämän hp.rykmentin divisioonaan liittämisen vuoksi heikontunut, mutta tämä mahdollisuus on olemassa.

Hp.rykmentin liittäminen divisioonatykistöön aikaansai tämän tykistön kaliiperin keskiarvon nousuun, mikä seikka tietenkin asemasotatilanteissa merkitsi divisioonatykistön hävitysvoiman kasvua. Valtavan suurella tykistö- ja ammusmäärällään vihollinen pyrki korvaamaan ampumateknilliset heikkoutensa. Jäykkää, maasta tapahtuvaa tulenjohtoa, joka tavallisesti vain huolehti tulen suuntaamisesta etukäteen valmisteltuihin maaleihin, vihollinen sodan keskivaiheilla oli täydentänyt lentokoneista ja kiintopalloista suoritettulla tulenjohdolla. Sitä paitsi ainakin käskettiin tykistön tähystäjiä (tulenjohtajia?) seuraamaan jalkaväen ensimmäisen portaan mukana ja käyttämään hyökkäysvaujakin tähän tarkoitukseen. Muutamissa tapauksissa on todettu näin tapahtuneenkin. Tällöin on tulenjohtaja yhteysvälineenä käyttänyt puhelinta tai puheradiota. Myös valopistoolia käytettiin maalin osoitukseen ja korjausten antamiseen. Täten tuli, jonka suuntautuminen eri maastonkohtiin oli aikaisemmin ollut melko suurella varmuudella edellisten ammuntojen perusteella määriteltävissä, nyt osui ennakolta arvaamattomiin paikkoihin ja kävi yhä tarkemmaksi. Viholliselta otetuista asiakirjoista kävi ilmi, että tykistön toiminta Kannaksella käydyissä asemasotataisteluissa oli säännöstelty pattereita myöten käyttämällä taulukoita, joissa oli määritelty maalit, ampuma-aika ja ammuskulut laskettuna maalia ja tykkiä kohti.

Vihollisen käyttämät kiintopallot laskettiin ilmaan n.3-6 km:n päässä etulinjasta. Ne nousivat 350-500 m:n korkeuteen ja toimivat kirkkaalla säällä myös pimeän aikana.

Lentotähysteinen ammunta suoritettiin matalalla, usein vain 100–300 m:n korkeudessa hitaasti lentävien tiedustelukoneiden avulla. Vihollinen lienee tulenjohtoon käyttänyt myös hitaita tulenjohtokoneita (malli Storch?). Alussa koneet lensivät yksin, myöhemmin usein hävittäjien saattamina. Vihollinen käytti myös sodan keskivaiheilta alkaen usein hävittäjiä maalin osoitukseen. Koneet suorittavat sen ampumalla valo- tai savuraketteja maalin suuntaan tulosten jäädessä varsinaista lentotähysteistä ammuntaa huomattavasti heikommiksi.

Tykistökalustonsa paljoudella vihollinen taas saavutti sen edun, että määritetty alue joutui tiheän tulen alaiseksi, vaikkei varsinaisia tulikeskityksiä suoritettu. Tällöin vihollisen patterit ampuivat yhdensuuntaisella tuliviuhkalla suuntaa muuttamatta, mutta ampumamatkaa jatkuvasti lyhentämällä tai päinvastoin korostusta lisäämällä. Tällä tavoin muodostui maastoon n. 1 km:n pituisia, yhden tykin tulen peittämiä ”raiteita”, joiden keskinäiset välimatkat olivat samat kuin patterien tykkien etäisyydet toisistaan.

Vihollinen käytti runsaasti tykistöä pikkutehtävissäkin. Niinpä pienehköjen osastojen (kompp:n) tiedustelua tuki vähintään 1-2 patteria ja pataljoonaa usein vastaava määrä patteristoja. Huomiota herätti lisäksi tykistön äärimmäinen herkkyyys tulen avaukseen. Usein muutamat kiväärinlaukaukset jo aiheuttivat tulen avauksen laajalla rintamalla.

Vihollinen kehitti myös tavallisesti käyttämäänsä ampumamenetelmää järjestämällä tulen siirtoja etulinjoilta takamaastoon. Tuli oli aikaisemmin lakannut jalkaväen ja hv:jen ryhtyessä hyökkäämään, nyt se usein siirrettiin taemmaksi ja suunnattiin siis reservejä ym. vastaan. Tästä mainitaan tarkemmin hyökkäyksen suorituksen yhteydessä. Tykistötulen edestakaisia valesiirtoja suoritettiin myöskin tarkoituksella saada korsuisia suojautuvat joukot uskomaan, että vihollisen jv.hyökkäys oli tulossa, kun tuli siirtyi kauemmas taakse. Kun sen sijaan hetken kuluttua se jälleen siirtyi eteen, joutuivat avoasemissa olevat joukot tulesta pahasti kärsimään.

Tiedot vihollisen käyttämistä sytytinlajeista ovat vielä epätäydellisiä. Sodan alkuaikoina vihollinen, ilmeisesti liikuntasodan vuoksi, lienee käyttänyt pääasiallisesti herkkiä ja herkkähidasteisia, mutta raskaammilla kaliipereilla alkoi jo tällöin esiintyä myös jäykkäsytyttimiä. Yleensä voitaneen sanoa, että vihollinen koko sodan aikana kevyillä tykeillä ampui pääasiallisesti herkkäsytyttimillä, raskailla taas jäykkäsytyttimillä varustettuja kranaatteja.

Ammuntaa korkeilla räjähdyspisteillä ei vihollinen liene suorittanut.

Tiedot siitä, olisiko vihollinen suorittanut valo- ja äänimittausammuntoja, puuttuvat tai ovat hyvin epävarmoja.

Erikoisuutena vihollisen tykistötaktiikassa on mainittava suorasuuntaustykkiä runsas käyttö. Suoralla suuntauksella ampuvilla tykeillä vihollinen nimittäin pyrki tuhoamaan havaitsemansa betonikorsut ja muut kiinteät tulipisteet, sekä mikäli mahdollista, sivustatulla tulittamaan ampumahautoja. Usein suorasuuntaustykkiä tuli myös kohdistui näky-

vissä oleviin tienosiin selustassa. Myös tulipisteiden etsimiseen tykistö lienee ottanut osaa ampumalla paloammuksia epäilyttäviin kohtiin tulipisteiden naamioinnin tuhoamiseksi.

Suorasuuntaustykkeinä vihollinen käytti jv. ja pst.tykkejä sekä 3":n ja 6":n kenttäkaunuonoita. Suorasuuntaustykkiensä lisäksi vihollinen pian alkoi käyttää järeätä tykistöäkin. Niinpä betonikorsuja vastaan ammuttiin 8":n, 10":n ja jopa 12":n tykeilläkin. Yleensä ei järeätä tykistöä käytetty suoralla suuntauksella, vaan vihollinen suoritti hakuammunnan epäsuorasti yhdellä tykillä, jonka jälkeen seurasi vaikutusammunta. Venäläisissä "ohjeissa linnoitetun puolustusaseman murtamiseen" annetaan seuraavanlaiset ohjeet vihollisen kiinteiden ja kenttälinnoitettujen tulipisteiden hävittämiseksi: "Tähystyksen ja tiedustelun avulla löydetty kiinteät tulipisteet ja konekivääripesäkkeet hävitetään tykistötulella; tämän jälkeen tykistö ampuu jatkuvasti, päivällä ja yöllä, estetulta kunnostamisen ja käytön ehkäisemiseksi". Edelleen sanotaan ohjeissa "joukkojen johtajan on otettava huomioon, että kiinteän tulipisteen löytämiseen, hakuammuntaan ja hävittämiseen vaaditaan yhdestä kolmeen päivään. Suoralla suuntauksella tai ampuma-aukkoon ampumalla saadaan vihollisen taisteluvälineet lyhyemmän ajan kuluessa käyttökelvottomiksi."

Suorasuuntaustykkeille rakennettiin nopeasti usein erittäin vahvatkin asemat välittömästi pääpuolustuslinjan edestä vallattuihin maastonkohtiin. Rakennustöihin käytettiin toisinaan työkoneitakin ja asemat naamioitiin yleensä huolellisesti.

Vihollinen käytti tykistöään, paitsi ylläkuvattujen tulipisteiden ampumiseen, myös aukkojen ampumiseen hv.-ja piikkilankaesteisiin sekä ampumahautojen suunnitelman mukaiseen hävittämiseen.

Tykistövalmistelu oli yleensä sodan alussa lyhytaikaisempi kuin sen loppuvaiheilla. Alkuaikoina se saattoi kestää puolesta tunnista pariin kolmeen tuntiin, mutta Summan taistelujen aikana voitaneen melkein puhua kaksiviikkoisesta, yhtämittaisesta tykistövalmistelusta, joka oli niin kiivasta, että kului tunteja, jolloin jyllinästä ei voinut eroittaa yksinäisiä laukauksia.

Hyökkäystensä valmisteluissa vihollinen ahkerasti käytti myös häiritsemisammuntaa hajottaen tällöin tulensa laajemmalle alueelle kuin lamauttamisammuntaa ampuesaan. Ammunnan kohteena olivat yleensä taemmat yhteydet, tienristeykset jne. Häiritsemisammuntaakin usein johdettiin kiintopalloista ja maaleiksi valittiin jopa yksinäisiä miehiäkin. Ammunta jatkui kautta vuorokauden ja sitä täydennettiin tavallisesti krh. tulella. Häiritsemisammuntaan vihollinen käytti myös järeitä tykkeitä, joilla se harvahkolla tulella ampui kaukomaaleja.

Omat vastatoimenpiteet: Se seikka, ettei vihollinen yleensä välittänyt tuliasemiensa salaamisesta, antoi tykistöllemme monta edullista tilaisuutta sen tuhoamiseen. Ilmakuivat olivat tässä suhteessa suureksi avuksi, sillä naamioimattomat vihollisen tuliasemat olivat selvästi näkyvissä valkoista lumitaustaa vastaan. Vertailemalla ilmakuvia tykistön ilmakuvakarttoihin vihollisen tuliasemien koordinaatit voitiin tarkoin määritellä.

Oman tykistön tuliasemat suojattiin asemasotavaiheen aikana Kannaksella vihollisen suurta tuliylivoimaa vastaan ennen kaikkea taitavalla naamioinnilla ja usein suoritettulla asemien vaihdolla. Lisäksi suojasivat korsut ja kuopat sirpaleilta. Yllättävän tärkeätä osaa näyttelivät tässä sodassa tykistön valeasemat, jotka yleensä kaikkialla vetivät runsaasti tykistötulta puoleensa ja siten tavallaan suojasivat varsinaisia tuliasemia. Valeasemat olivat myös alituisen ilmapommituksen ja hävittäjähyökkäysten kohteina.

Liikuntavaiheen aikana pyrittiin tappioiden välttämiseksi etukäteen valmistamaan tykistöasemat, mutta jääntyneen maan kaivaminen oli työlästä ja aikaa vievää hidastuttaen ampumavalmiutta. Sodan loppuvaihe osoitti selvästi, että tykistönkin, eikä vain jalkaväen, kaivautuminen on ensiluokkaisena tärkeä tekijä, kun vastustajalla on sellaiset tykistö- ja ammusmäärät kuin vihollisella tässä sodassa oli. Varsinkin tulenjohtajia kaatui paljon rintamaosilla, joilla ei ollut tulenjohtokorsuja tai muita suojapaikkoja tulenjohtoeleimille. Tulenjohto- ja tähystyspaikkojen sijoituksen määräävät ennen kaikkea tähystysmahdollisuudet, mutta hyvin tärkeänä on pidettävä myös niiden salassa pysymistä. Koska jalkaväkimiehitys ja konetuliaseet helposti paljastuvat, joutuen vihollisen tulen alaiseksi on syytä sijoittaa tulenjohtopaikat niistä erilleen. Eräissä tapauksissa, jolloin etäisyys oman ja vihollisen etulinjojen välillä on ollut tähän tarkoitukseen riittävän suuri, on tulenjohtopaikat voitu sijoittaa oman etulinjan eteen. Näissä eteentyönnytyissä tulenjohtopaikoissa tulenjohtajat ovat voineet työskennellä rauhassa vihollisen kohdistuessa tulensa etulinjoihimme ja takamaastoon.

Käytäntö on niin ikään osoittanut valmiiden varatulenjohtopaikkojen välttämättömyyden.

Taempana on monesti hyvällä menestyksellä, varsinkin taistelutaukojen aikana, käytetty puihin rakennettuja tähystyslavoja, joskin vihollinen pian totesi tämän menettelyn ja jopa antoi ohjeitakin puiden latvojen tulittamiseen meikäläisten tähystäjien tuhoamiseksi. Taistelujen aikana ei sen vuoksi useinkaan voinut miehittää tähystyslavoja.

Toisinaan on tulenjohto suoritettu jalkaväen yhdys- ja ampumahautoista. Tämän tapa on kylläkin sikäli joustava, että tulenjohtaja aina on voinut siirtyä paikkaan, jossa on ollut hyvät tähystysmahdollisuudet, mutta kiivaan tulen alaisena ei tulenjohto avohautoissa ole ollut mahdollista.

Kuten valetuliasemienkin, on valetulenjohtopaikkojen rakentaminen ja valetulenjohtajan (nuken) esiintyminen vetänyt puoleensa voimakasta tyk. (myös suorasuuntaustykien) tulta.

Vesistölinjoilla taistellut tykistö on havainnut, että nämä usein tarjoavat edullisia tähystysmahdollisuuksia vinottain syvälle vihollisasemiin.

Tulenjohtoon suoritusta käsitellään puolustustaistelun yhteydessä, samoin tykistön yhteistoimintaa jalkaväen kanssa.

Vaikkakin ylempänä on mainittu, että vihollisen tykistön ”tykkirintamat” usein tarjosivat sangen edullisia maaleja tykistöllemme, ei niitä useinkaan voinut ampua am-

muspuutteen vuoksi. Ammukset oli säästettävä hyökkäyksen torjumiseen. Myös kauaskantavan kaluston puute rajoitti suuresti vastatykistötoimintaa. Varsinaista vastatykistötoimintaa esiintyi sen takia ja lisäksi tykistömme vähälukuisuuden vuoksi melko harvoin. Milloin ammuksia oli käytettävissä vastatykistötoimintaan, se yleensä oli sangen tehokasta.

Lentotähysteistä ammuntaa lentokoneiden puutteen takia ei liene suoritettu.

Vihollisen lentotähysteinen ammunta ja tulenjohtoon käyttämät kiintopallot haittasivat suuresti oman tykistömme toimintaa. Usein ammunta oli lopetettava ennenaikaisesti ja joskus taas, jos oli pakko jatkaa ammuntaa esim. hyökkäyksen torjumiseksi, kärsi oma tykistö paljon vihollisen tulesta. Usein sattui, että vihollisen hävittäjät ja tulenjohtolentokoneet kauan kiertelivät patteriasemien yläpuolella ja tekivät toiminnan tykkien ääressä mahdottomaksi. Lisäksi tulivat lukuisat ilmapommitukset. Vaikkakaan aineelliset tappiot eivät olleet varsin suuret, muodostui, kuten sanottu, toiminta tykistöllemme näissä olosuhteissa erittäin kiusalliseksi. Tehokkaalla ilmatorjunta-aseistuksella olisi vihollisen lentäjät ainakin pakotettu pysyttelemään ylempänä, mikä olisi vaikeuttanut niiden tulenjohtoa ja tehnyt toiminnan turvallisemmaksi.

Seurauksena vihollisen ylivoimasta ilmassa oli myös, että tykistön siirrot voitiin suorittaa yksinomaan yöllä. Tämä on vastaisuudenkin varalta otettava huomioon.

Vihollisen käyttämien suorasuuntaustykkiä tuhoaminen oli vaikea tehtävä, sillä ne sijaitsivat usein niin lähellä omaa etulinjaa ja niin hyvin naamioituissa asemissa, että niitä oli vaikea ampua tykistöllä. Tehokkain keino lienee tulevaisuudessa puolustusasemia rakennettaessa jo alun perin ottaa huomioon vihollisen tapa käyttää näitä tykkeitä ja näin ollen suunnitella kaikkien suorasuuntaustykeille sopivien maastokohtien, myös sellaisten, jotka myöhemmin voivat joutua vihollisen haltuun, tehokasta tähytystä ja tulitusta. Usein lienee pakko kokonaan poistaa metsä ja muu suojaava kasvillisuus tällaisista paikoista.

Omien suorasuuntaustykkiä (kal. 37-45 m/m) käyttö tulevaisuudessa tähän tehtävään olisi myös suunniteltava, mikäli aseiden lukumäärä tuhoutumisvaaran vuoksi sen sallii.

Koska vihollinen suorasuuntaustykeillään, samoin kuin liekinheitin- ja muilla hv:illaan, pyrki suuntaamaan tulensa tulikorsujen ampuma-aukoista sisään, olisi aukkoihin vastedes hankittava esim. lujat panssariluukut, jotka yksinkertaisella liikkeellä nopeasti voitaisiin sulkea.

Vihollisen ankarassa tykistö- ja khr.tulessa, jota ilmapommitukset täydensivät, eivät langalliset viestiyhteydet yleensä kauankaan kestäneet. Ne kestivät kuitenkin paremmin rakennettuina ”tikapuujärjestelmän” mukaisesti. Täyttä varmuutta ei tälläkään menettelyllä saavutettu, ei edes siellä, missä oli varaa rakentaa yhteydet tähän tapaan. Asemaolosuhteissa lienee varmin keino kaivaa yhteydet avonaisiin hautoihin, jotka tehdään niin syviksi ja leveiksi, että vikapartio voi niissä rauhassa toimia. Lisäksi on vikojen löytämi-

nen nopeata, sillä vain täysosuma hautaan katkaisee yhteydet. Tätä menetelmää on ainakin yksi psto käyttänyt. Ko. pston yhteydet olivat sodan alussa kroonillisesti poikki, mutta kun n. kuukauden kuluttua hyvässä yhteisymmärryksessä jalkaväen kanssa kaivettiin johdinhaudat, joihin sijoitettiin koko pston ja tärkeimmät etumaiset jv.yhteydet, joutui vikapartio lähtemään kullekin yhteysosastolle keskimäärin vain kerran päivässä kiivaimmankin tulitoiminnan aikana ja vika korjattiin hyvin nopeasti suojaosan liikkumisen ja korjausmahdollisuuksien ansiosta. Johtimen puute oli kaikkialla suuri. Puhelinyhteyksi-en varmentamiseksi osoittautui edulliseksi yhdistää tykistön ja jalkaväen yhteydet keskenään niin edessä kuin takanakin. Liikennekurin takia suoritetaan yhdistäminen mieluummin as. ja tj.keskuksessa.

Radio on osoittautunut luotettavaksi viestivälineeksi. Jotta se olisi täysin tarkoitustaan vastaava, tulisi sen kuitenkin olla nykyistä huomattavasti kevyempi sekä toimia niin puheradiona kuin sähkötyksellä. Jokainen tulenjohtoryhmä olisi varustettava radiolla.

Valomerkkien käytöstä ovat kokemukset hyvin erilaisia. Toiset väittävät sotakokemuksensa perusteella, että niiden käyttö on epävarmaa ja jopa vaarallistakin kun vihollinen käyttää niitä runsaasti, toiset taas puoltavat niiden käyttöä viestiverkon varmentamiseksi tulenjohtopaikan ja etulinjan jalkaväen välillä. Valomerkkien käyttö lieenee siis kuskakin tapauksessa paikallisten olosuhteiden mukaan erikseen ratkaistavissa oleva asia. Tässä yhteydessä on mainittava, että valomerkkejä samoin kuin valopistoolejakin, olisi syytä kehittää. Vihollisen välineet osoittautuivat nimittäin meikäläisiä ylivoimaisesti paremmiksi (kevyt ja pienikokoinen valopistooli, erilaiset valomerkkien yhdistelmät jne.)

Lähettien käytön välttämättömyydestä tuntuu vallitsevan yksimielisyyys. Lähettien toiminta etulinjoilla on kuitenkin varma vain siinä tapauksessa, että he liikkuvat ampumaja yhdyshautoja pitkin ja että muualla kulkutiet viitoitetaan ja niiden varsille kaivetaan valmiit suojaakuopat.

3. Hyökkäyksen suoritus.

Vihollisen väliaikaisessa ohjesäännössä sanotaan tykistön käytöstä hyökkäyksessä mm. seuraavaa: ”hyökkäyksen alkaessa tykistö tukee jalkaväkeä ja hyökkäysvaunuja liikkuvalla sulkutulella sekä lakaisee srappelli- ja kranaattitulella sulkulinjojen välisiä aloja. Tulensiirrot linjalta toiselle sovinnaismerkeillä suorittaa erikoisesti tähän tarkoitukseen nimittetyt upseerit, jotka ovat jalkaväen ja hyökkäysvaunujen etumaisissa osastoissa.

Jalkaväkipataljoonan (komppanian), tykistöpatteriston (patterin) ja hv.komppanian päälliköt järjestävät yhteistoiminnan vasta maastossa. Jotta jono tulisi paremmin turvatuksi, ovat patteriston ja pataljoonan komentajat (patterin ja komppanian päälliköt) samassa komentopaikassa. Ennen hyökkäystä on osa patteria sijoitettava mahdollisimman lähelle jalkaväkeä edeltä käsin määrättyihin aseisiin hyökkäyslähtöaseman alueella.

Nämä patterit eivät ota osaa tykistövalmisteluun, vaan tukevat pataljoonia ja komppanioita etumaisen linjan murrossa ja lähisyydydessä yllättävällä tulella. Osa pattereita ja patteristoja, jotka on siirretty viimeiseen vuoroon, on valmiina antamaan kiinteää sulkutulta hyökkääjän sivustoille ja taisteluryhmytykseen, jos vihollinen tekee vastahyökkäyksiä.

Patterien ja jalkavälikomppanioiden kiinteä yhteistoiminta saadaan aikaan siten, että patterien ja komppanioiden päälliköt ovat henkilökohtaisessa yhteydessä toisiinsa ja etumaisten tykistötähystäjien aktiiviseen toimintaan”.

Varmuudella ei liene todettu, käyttikö vihollinen todellakin yllä kuvattua liikkuvaa sulkutulta (tulivyöryä?), mutta eräältä vangilta otetut asiakirjat viittaavat siihen, että vihollinen todennäköisesti oli järjestänyt tykistötulensa päähyökkäyssuunnassa tämän periaatteen mukaisesti. Tulitettava alue oli jaettu perättäisiin poikittaissuuntaisiin kaistaleisiin ja kaistaleet eri rykmenttien ja patteristojen kesken niin, että esim. kaksi etukäteen määrättyä pstoä käskyllä ”Tiikeri” tarkalleen tiesivät mille kaistaleelle niiden yhteisesti tuli ampua sekä lisäksi mitä ampumanopeutta ja minkä suuruista ammusmäärää tehtävään oli käytettävä. Tällä tavoin tuli ikään kuin liikkui eteenpäin, vaikkei itse asiassa tulen siirtoja suoritettukaan.

Jossakin ilmoituksessa on kylläkin meinattu vihollisen käyttämästä tulivyörystä, että kyseessä on ilmeisesti ollut joko äsken kuvattu menetelmä tai tulensiirto, josta aikaisemmin on ollut puhe. Varsinaista, hyökkäävän jalkaväen edessä aikataulun mukaan kulkevaa tulivyöryä ei liene missään todettu. Vihollisen tapa tulittaa määrättyjä alueita määrätyillä tykistön osilla (liikkuva sulkutuli) tuntuu varmemmalta ja on ilmeisesti joustavampi kuin varsinainen, maailmansodassa käytetty tulivyöry. Vihollisen nyt käyttämä menetelmä ei nimittäin ole riippuvainen etukäteen annetuista, enemmän tai vähemmän teoreettisista aikalaskelmista, vaan tuli saadaan kullakin hetkellä haluttuun maastonkohaan. Menetelmän edellytyksenä on tietenkin valtavan suuri tykistömäärä, koska tulen keskitystä tulivyöryyn ei suoriteta.

Omat vastatoimenpiteet: Hyökkäyksen aikana oma tykistö tulitti jalkaväkeä ja hyökkäysvaunuja. Tykistömme tuli oli yleensä niin tarkkaa, että se hyökkäysten torjuntaan tavallisesti käytti ennakolta arvioituja huomattavasti pienempiä ammusmääriä. Lukuisat hyökkäykset torjuttiin yksinomaan tykistötulella, jalkaväen tarvitsematta ampua lainkaan. Srapnellitulikin osoittautui aukeamia ja jätse hyökkääviä vihollisen tiheitä muodostelmia vastaan arvaamattoman tehokkaaksi.

Omaa erittäin tärkeätä osuutta maarintamalla tapahtuvien hyökkäysten torjumisessa näyttelivät rannikopatterimme. Niiden tuli oli siinä määrin tarkkaa ja tehokasta, että vastaisuudessa puolustusasemiemme lujittamiseksi ehdottomasti olisi sijoitettava tämänkaltaisia pattereita, ei vain meririntaman suojaksi ja maarintamaa tukemaan, vaan suoranaisesti käytettäväksi maavoimien raskaana tykistönä.

Ilmatorjuntatykistö käsitellään erikseen.

II Puolustustaistelu.

A. Panssarijoukot.

Panssarivoimien osuudesta puolustuksessa ovat tähän mennessä saadut tiedot niukat. Venäläisen väliaikaisen kenttäohjesäännön (1936) kohdassa 233 ne kylläkin määrätään kuulumaan iskuryhmään puolustuksessa, mutta kun kaikesta päättäen iskuryhmäkäsityksessä tässä yhteydessä oli vain teoreettista laatua, eikä juuri milloinkaan sodassa esiintynyt aktiivisena tekijänä puolustustaistelussa, ei liioin panssarivoimien hyökkäyksellistä toimintaa liene havaittu. Mahdollisesti metsäinen maasto ja lumipeite jossakin määrin rajoittivat panssarivoimien aktiivista käyttöä, mutta luultavaa on, että niidenkin esiintymistapaan vaikutti vihollisen yleinen passiivisuus puolustustaistelussa. Hyökkäysvaunut ja panssariautot olivat yleensä sijoitettu vihollisen puolustuspiirien sisälle keskeisiin paikkoihin joko erillisinä osastoina teille tai teiden läheisyyteen tai muodostivat ne jonkinlaisia linnakkeita asettumalla puolustuspiirien uloimpiin osiin ympyrään. Tästä ryhmityksestä ne tulellaan tukivat jalkaväkeä ja täydensivät asemillaan sen tuliverkkoa. Usein oli tällaiset hv:t kaivettu maahan ja toimivat kiinteinä tulipisteinä. Milloin aktiivisuutta havaittiin, se ilmeni teitä pitkin suoritettuina läpimurtoyrityksinä. Huoltoteiden varmistukseen hyökkäysvaunut sen sijaan hyvin aktiivisesti ottivat osaa ajaen edestakaisin varmistettavaa tietä ja suojaten sitä tulellaan.

Omat vastatoimenpiteet: Hyökätessä vihollisen puolustuspiirejä vastaan sulutettiin tiet tavallisesti miinoilla ja murroksilla vihollisen puolustusasemien edestä ja takaa sekä, mikäli tunkeutuminen vihollisten erillisten puolustuspiirien, tukikohtien tai pesäkkeiden väliin onnistui, myös niiden väliset ja niitä yhdistävät tiet. Täten vihollisen panssarivoimat pakotettiin pysymään paikoillaan ja luopumaan mahdollisista yhteydenpito- ja läpimurtoyrityksistään. Puolustuspiirien sisällä panssarivoimat tuhottiin pääasiassa tykistö- ja krh:n tulella, mikäli ne eivät pitkäaikaisen piirityksen johdosta antautuneet kun miehistö suuremmaksi osaksi tuhoutui tai nääntyi. Teitä varmistavat panssarivoimat tuhottiin tavallisesti miinoja käyttämällä, joskus räjäyttämällä itse tie ja sillä liikkuvat hv:t. Miinat ja panokset oli tällöin sijoitettava paikoilleen pimeän turvin.

B. Jalkaväki.

Vihollinen noudatti yleensä puolustustaan järjestettäessä väliaikaisen kenttäohjesääntönsä (1936) määräyksiä. Se jakoi, mikäli on voitu todeta, ainakin jalkaväkidivisioonien ja puolustuslohkot rykmenttialueisiin ja nämä taas vuorostaan pataljoonapiireihin. Ryhmityksen leveys oli yleensä ohjesäännön määräämää pienempi, jota vastoin syvyys oli

suurempi. Etenemisteiden vaikutus ryhmitykseen oli tässä suhteessa ilmeinen. Vihollinen ei yleensä mielellään poistunut kauas tieltä. Tämä ilmiö oli havaittavissa lähinnä Laatokan pohjoispuolella, mutta myös Kannaksella todettiin vihollisen vastarinnan olevan lujimman teiden välittömässä läheisyydessä, joskin vihollinen usein tällä rintamaosalla oli miehittänyt välimaastonkin.

Puolustuspiirien etumaasto oli, puolustusryhmityksistä saatujen piirrosten mukaan, jaettu tulialueisiin. Sivustatulivaikutukseen ei liene erikoisesti pyritty, vaan konetuliasheet lienevät yleensä ampuneet suoraa rintamatulta. Kun aseita yleensä aina oli runsaasti käytettävissä, muodostui tästä huolimatta melko yhtenäinen tuliverkko puolustuspiirin ympärille. Vihollinen ei kuitenkaan aina kiinnittänyt tarpeellista huomiota kuolleisiin kulmiin, vaan tehokas tulikehä ulottui sen vuoksi usein vain 50–100 m:n päähän pääpuolustuslinjasta.

Kuten PM:n julkaiseman Taktillisen oppaan IX piirroksesta 1 selvästi ilmenee, on vihollinen ainakin yhdessä tapauksessa ohjesääntönsä määräysten (kohta 230) mukaisesti puolustusaseman sisään järjestänyt tykistön tuliasemia suojaavan panssaritorjuntapiirin. Voinee olettaa, että vihollinen muualla yleensä on käyttänyt pst.tykkejään jalkaväkikanuunoina torjuntaan, koska omat hv:t eivät ottaneet osaa hyökkäyksiin puolustautuvaa vihollista vastaan.

Vihollisen pataljoonien puolustuspiirit olivat yleensä torjuntavalmiina kaikkiin suuntiin. Myös suuremmissa puiteissa oli sama ilmiö havaittavissa, joskaan rengasmainen puolustusryhmitys ei ollut yhtä aukoton kuin nimenomaan pataljoonassa. Kannaksella, painopistesuunnassa, oli vihollisen puolustusryhmitys yleensä paljon yhtenäisempi kuin muilla rintamilla. Tämä johtui ilmeisesti kuitenkin vain joukkojen paljoudesta, sillä puolustuksen järjestely oli täälläkin samanlainen kuin muualla. Erikoisuutena mainittakoon tässä yhteydessä vihollisen tapa jättää asemansa yöksi ja vetäytyä jopa muutaman kilometrinkin päähän majoituspaikkoihinsa, jotka nekin usein oli järjestetty rengasmuotoisiksi. Majoituspiirin ympärille oli asennettu konekiväärejä tai hv:ja kiinteiksi tulipisteiksi. Erinäisissä tapauksissa hv:t varmistivat piirin liikkuen sen ulkopuolella.

Vihollisen iskuryhmän toiminnasta puolustuksessa ovat tiedot puutteellisia. Todenäköistä on, ettei se useinkaan joutunut esiintymään aktiivisesti vaan puolustautui samalla tavoin kuin sitova ryhmäkin. Erään vangitun upseerin lausunnon mukaan oli iskuryhmän toiminta ainakin sen divisioonan puiteissa, johon hän kuului, vain ”teoreettista” laatua.

Vihollisen puolustuksen suurena heikkoutena oli mainittava sen suuri passiivisuus. Harvoin tapahtui, että puolustautuva vihollisosasto hyökkäyksellä olisi yrittänyt temmata aloitteen käsiinsä. Harvinaista lienee myös ollut, että saarattu osasto olisi koko voimallaan pyrkinyt ulos saartorenkasta. Toisinaan tällainen joukko erotti pienemmän osan (oliko mahdollisesti kysymys iskuryhmästä?), joka koetti murtautua ulos saartavi-

en suomalaisten joukkojen läpi. Koska yritykset tällöin yleensä tehtiin liian heikoin voimin, lienee tulos useimmiten jäänyt varsin heikoksi.

Heikkoutena vihollisen puolustusryhmityksessä voitaneen pitää sitä, että usein suuria voimia ahdettiin liian pienelle alalle. Joukon liikkumis- ja toimintavapaus oli sen vuoksi yleensä varsin rajoitettu. Tähän liittyy kysymys varmistuksesta. Vihollisen joukkojen pienen liikkuvuuden vuoksi (lumi ja heikko hiihtotaito) ei varmistusta yleensä suoritettu kauempana kuin n. 500 m:n päässä puolustusasemista, mikä ei riittänyt yllätyksiltä turvaamiseen. Erikoisuutena varmistuksessa esiintyivät vihollisen erinäiset teknilliset välineet. Niinpä infrapunasäteitä käytettiin hyväksi hälytystarkoitukseen (valo- ja äänimerkit, kk. laukaiseminen).

Positiivisena puolena mainittakoon taas vihollisen puolustuksen ennakolta arvaamaton sitkeys. Niinpä saarroksissa oleva joukko saattoi viikkokausia pitää puoliaan huolto- ym. vaikeuksista huolimatta. Vihollisen puolustustoiminnan erikoisuutena mainittakoon tässä yhteydessä saarrettujen joukkojen lentoteitse tapahtuva huolto, joka vihollisen ilman herruuden takia usein onnistui ainakin elintarvehuollon suhteen.

Vihollisen jalkaväen taito kaivautua ilmeni myös sen puolustuksen järjestelyssä. Puolustuspiirin muodosti nimittäin erityisen runsas määrä ampumahaudan pätkiä, kk.pesäkkeitä, pitempiä yhtenäisiä ampuma- ja yhdysautoja, usein kaksi- ja monikerroksisiakin pesäkkeitä ampuma-aukkoineen, korsujen ja yksinkertaisia maakuoppia, joita viimeksi mainittuja käytettiin asumuksina. Puolustuslaitteet oli ryhmitetty rengasmaisesti maastoon siten, että asumakuopat, joita myös voitiin käyttää puolustukseen ja jotka suojasivat tykistötulelta ja ilmapommituksilta, oli sijoitettu varsinaisten tuliasemien sisälle. Puolustusasemat ympäröitiin, mikäli mahdollista, piikkilankaestein. Siellä, missä vihollinen rakensi pitempiä yhtenäisiä asemia, se käytti laajassa mittakaavassa hyväkseen kaivaus- ym. koneita.

Omat vastatoimenpiteet. Hyökkäyksestä puolustautuvaa vihollista vastaan on saatu hyvin paljon toisistaan eroavia kokemuksia, sillä olosuhteet, joissa hyökkäykset on suoritettu, ovat olleet sängen erilaiset. Niinpä asemasodan luontoiset rintamahyökkäykset Kannaksella eivät olleet samanlaatuiset kuin Laatokan pohjoispuolella suoritettut hyökkäykset ja nämä olivat vuorostaan toisenlaiset kuin Pohjois-Suomessa käydyt hyökkäystaistelut.

Kannaksella saaduista kokemuksista on mainittava ne vaikeudet, jotka hyökkäyksen aikana ilmaantuivat etulinjan pst.aseen puutteen vuoksi. Hyökkäysjoukot joutuivat usein taistelemaan hv:ja vastaan maastossa, joka ei tarjonnut suojaa niitä vastaan, eikä painavia pst.tykkejä, joita sitä paitsi oli liian vähän, ajoissa saatu eteen. Tästä saattoi olla seurauksena hyökkäyksen tyrehtyminen. Koska toisaalta vihollisen panssarivoimat, toisaalta omat pst.aseet ja hv.esteet, antoivat leimansa Kannaksella käydyille taisteluille, oli yleensä vaikeata ryhtyä hyökkäykselliseen toimintaan. Sillä tiedettiinhan jo ennakolta, et-

tei sellaista maastoa, jossa ei ollut valmiita hv.esteitä, voitu pysyväisesti puolustaa panssarivoimia vastaan sillä pienellä tykkimäärällä, joka kulloinkin olisi voitu irrottaa hyökkäykseen. Kannaksella haittasi hyökkäystoimintaa lisäksi vihollisen voimakas tykistö sekä sen runsas konetuliaseistus, jotka aukeamilla pääsivät oikeuksiinsa ja vaikeuttivat yhteistoimintaa eri hyökkäysosastojen välillä. Varsinkin metsämaastossa oli yhteydenpito sivusuunnassa osastojen välillä vaikeata. Hyökkäysryhmitys pyrki taistelun aikana menemään hajalle ja taistelut jakautumaan osataisteluihin. Joukkojen manööverauskyky oli heikonlainen.

Laatokan pohjoispuolella suoritettiin alkuaikoina saartoliikkeitä vihollisen joukkojen eristämiseksi toisistaan. Näitä liikkeitä suoritettaessa ilmeni, että vihollinen ehti ryhtyä vastatoimenpiteisiin, jos niitä suoritettiin hitaasti.

Rintamahyökkäykset puolustautuvaa tulivoimaista vihollista vastaan johtivat vain harvoin hyviin tuloksiin ja silloinkin vain suurin tappioin. Vihollisen nopea saartaminen ja eristäminen onnistuivat sen sijaan hyvin sekä Pohjois-Suomessa että myöhemmin myös Laatokan pohjoispuolella. Mikäli vihollisen rintama oli suurin piirtein eheä, päästiin saarroistukseen murtautumalla vihollisosastojen väliin. Jos taas vihollisen siipeä kaartamalla päästiin sen selustaan, tunkeutuivat päävoimat pysähtymättä yhä syvemmälle vihollisen yhteyksille jättäen pienehköjä voimia saartamaan etenemisen aikana todettuja vihollisen erillisiä puolustusasemia (-alueita, -piirejä). Täten muodostui useampia saartorenkaita, ”motteja”, jotka vallattiin joko piiritysmenetelmää tai nopeata hyökkäysmenetelmää käyttämällä. Paras keino vihollisen tuhoamiseksi oli sen ajaminen ulos varustetuista asemista kentälle, sillä liikkeellä olevaa vihollista vastaan olivat joukkomme yleensä täysin ylivoimaisia. Vihollisen pakottaminen ulos asemistaan oli kuitenkin sen sangen passiivisen puolustuksen vuoksi vaikeata.

Puolustusasemiinsa pesiytynyttä vihollista vastaan käytettiin tehokkaasti suorasuuntaustykkejä (sekä kenttä- että pst.tykkejä), kaarituliaseita sekä käsikranaatteja, kasapanoksia ja polttopulloja. Joukot kehittävät myös omalaatuisia menettelytapoja päästäkseen kaivautumaan vihollisen kimppuun, mm. suojattiin ahkiota ”soutamalla” lähestyvää miestä kk:sta otetulla teräskivellä, pst.tykkejä asetettiin rekeen, joka työnnettiin lähelle vihollisen asemia jne.

Tärkeä osuus hyökkäyksissä oli omalla sissi- ja partiotoininnalla, jonka avulla saatiin arvokkaita tietoja vihollisen ryhmyksestä sekä katkaistiin tai ainakin häirittiin vihollisen selkäyhteydet. Sissitoiminta käsitellään erikseen.

C. Tykistö.

Tiedot vihollisen tykistön käytöstä puolustuksessa ovat niukat. Kannaksellahan omat joukot pääasiallisesti kävivät puolustus- tai viivytystaistelua, minkä vuoksi ne tietenkin

yleensä joutuivat tekemisiin vain hyökkääjän tykistön kanssa. Sen sijaan joukkomme Laatokan pohjoispuolella käydyssä ”mottisodassa” saivat kokemuksia puolustajan tykistön käytöstä. Koska ”motit” olivat eristettyjä puolustuspiirejä, eivät niissä olevat venäläiset tykistöosat kuitenkaan antaneet kuvaa vihollisen tykistön käytöstä sellaisena kuin se järjestelmällisessä puolustuksessa esiintynee. Varsinaista torjuntatulta, sulkuja jne. se ei lyhyiden etäisyyksien vuoksi kyennyt ampumaan. Sen toiminta rajoittui sen vuoksi yleensä vain teiden, joukkojen oletettujen olinpaikkojen, oletettujen huoltokeskusten ym. tulittamisen. Ammuntaa kesti, kunnes ”motin” ampumatarvikevarastot olivat loppussa. Maininnan arvoista on, että vihollinen ilmateitse pyrki huoltamaan piiritettyjä joukkojaan myös tykin ammuksilla.

Omat vastatoimenpiteet. Oman tykistön käyttö ainoassa suuremmassa hyökkäyksessä Kannaksella ei näyttänyt onnistuneen johtuen osaksi siitä, etteivät kaikki tykistön osat olleet ajoissa asemissaan, kun hyökkäys alkoi, osaksi ilmeisesti myös huonosti toimivien viestiyhteyksien vuoksi. Suurimpana syynä heikkoon tykistön tuleen lienee kuitenkin ollut jalkaväen osastojen hajaantumisesta aiheutunut epäselvä tilanne, joka teki tykistön käytön omille joukoille vaaralliseksi.

Laatokan pohjoispuolella käytettiin ”mottien” tykistön vaimentamiseksi sekä epäsuoralla että suoralla suuntauksella ampuvaa tykistöä. Raskaan tykistön ja suorasuuntaus-tykkien vaikutus oli tehokkain.

III Johtopäätöksiä.

A. Yleistä.

Yllä lyhyesti esitettyjen sotakokemusten perusteella on tietenkin vaikeata tehdä johtopäätöksiä. Tähän asti saadut tiedot vihollisen taktiikasta ja omasta toiminnasta kaipaavat vielä täydentämistä. Käsitykset monista taktillisista kysymyksistä eivät vielä ole kiteytyneet ja niitä koskevat mielipiteet eroavat tietenkin suuresti toisistaan. Koska kuitenkin on välttämätöntä mahdollisimman pian saada ainakin olennaiset sotakokemukset kerätyiksi ja kertynyt materiaali muokatuksi sellaiseen muotoon, että sitä voitaisiin käyttää järjestely-, koulutus- ym. kysymyksiä ratkaistaessa, on katsottu asialliseksi jo tässä vaiheessa suppeasti esittää tähänastiset tiedot yhtenäisenä kuvauksena. Tämän kriittinen, mutta rakentavassa mielessä suoritettu tarkastelu on antava täydellisemmän kuvan sodan opetuksista.

Esityksen jäsentelyssä on erikseen otettu huomioon pääasiallisesti pääsotanäyttämön antamat kokemukset asemasodanluonteisista taisteluista kun sen sijaan kokemukset muilta rintamilta luovat pohjan liikuntasodan olosuhteiden ja menettelytapojen tarkastelulle.

Esityksen yksityiskohdissa on pyritty noudattamaan ohjesääntöjemme jäsentelyä. Tarkistustyössä on tämä otettava huomioon tulevien ohjesääntö- ym. töiden helpottamiseksi.

B. Puolustustaistelu asemasodan olosuhteissa.

1. Puolustusasemat.

a. Päävastarinta-asema.

Pääsotanäyttämöllä, Kannaksella, oli sota ennen kaikkea taistelua ”panssaria” vastaan. Toiselle sijalle tuli suojautuminen ja taistelu vihollisen (pääasiallisesti tykistön, mutta myös muiden aseiden mm. ilmavoimien) tuliylivoimaa vastaan ja vasta kolmannelle taistelu sen jalkaväkeä vastaan.

Tässä mielessä on tarkistettava päävastarinta-asemalle asettavat vaatimukset.

Sen tulee siis: a) tarjota puolustajalle mahdollisimman hyvät mahdollisuudet taistelu panssarivoimia vastaan, b) tarjota suojaa tulta vastaan, mutta samalla tehdä taistelu hyökkääjän tykistöä ja muita tuliaseita vastaan mahdolliseksi ja c) siitä tulee voida tehokkaasti torjua vihollisen jalkaväen hyökkäykset.

Tarjotakseen puolustajalle mahdollisimman hyvät mahdollisuudet taistelua panssari-voimia vastaan päävastarinta-asema on sijoitettava maastoon, joka vaikeuttaa vihollisen panssarivoimien käytön ja siten takaa puolustajan erilaisten panssaritorjunta-aseiden tehokkaan käytön. Lisäksi se on rakennettava niin, että sen laitteet ennen kaikkea palvelevat äsken mainittuja tarkoituksia.

Vaikkakin vihollisen panssarivoimat osoittautuvat liikkuvammiksi kuin ennen sotaa oli voitu arvioida, sitoi meikäläinen maasto kuitenkin niiden etenemisen määrätynlaiseen maastoon ja teki niiden menestyksellisen massakäytön mahdolliseksi. Panssarivoimien syvyystaktiikkaa vihollisen maaston vaikutuksen vuoksi ei liioin kyennyt toteuttamaan.

Meikäläinen maasto suosii siis huomattavissa määrin panssarivoimia vastaan taistelevaa puolustajaa. Tätä silmälläpitäen on päävastarinta-aseman valinta suoritettava. Tällöin tulee pyrkimyksenä olla se, että suurin osa asemaa kulkee mahdollisimman panssarisuojaisten maaston kautta, jotta hyökkääjän panssarivoimat saataisiin ”kanalisoitumaan” vain tiettyihin hyökkäyssuuntiin, joihin pst.aseiden painopiste voidaan sijoittaa.

Ehdottomalla varmuudella ei maasto kuitenkaan aina suojaa puolustajaa. Tämä koskee ennen kaikkea metsää, joka kovan ja pitkäaikaisen tykistötulen vaikutuksesta voi menettää estemerkityksensä rajoitetulla alueella. Suot ja vesistöt jäätyvät, viimeainitut eivät estä uivien hv:jen hyökkäyksiä jne. Tehokas ja runsaslukuinen pst.aseistus on sen vuoksi kaikki kaikessa taistelussa panssaria vastaan. Päävastarinta-aseman sijoittaminen panssarisuojaiseen maastoon ja sen varustaminen hv. estein ovat vain keinoja pst.asevaimien vaikutuksen kohottamiseksi. Sotakokemukset osoittivat selvästi, etteivät nämä tekijät korvaa puuttuvaa aseistusta. Mikään asema ei kestä, jollei hyökkääjää panssareineen saada tuhotuksi, mutta hyökkäysvaunujen tuhoaminen helpottuu toisaalta juuri tehokkaan esteen kautta.

Sodassa keksityt torjuntakeinot (pst.osastot polttopulloineen ja kasapainoksineen) olivat, lukuun ottamatta hv.miinoja ja ansoja, joiden arvo on aina oleva suuri, vain hätäkeinoja pst.aseiden korvaamiseksi. Sen vuoksi ei voida rakentaa edelleen tälle pohjalle, vaan tarpeelliset aset on saatava. Polttopullot, kasapanokset ym. tulevat vastaisuudessa täydentämään pst.aseita. Niillä voidaan sitä paitsi, kuten päätyneessä sodassakin, esim. tuhota liikuntakyvyttömäksi tehdyt hv:t. Jos meillä on riittävä määrä aseita, voidaan taktiikka jälleen, ainakin osaksi, vapauttaa siitä painostuksesta, jonka riippuvaisuus kallista aikaa vievistä, valtavan suuren työmäärän vaativista ja siten taloudellisesti vähän kannattavista kivi- ym. hv.esteistä sille asetti.

Jotta keskitetty aseiden käyttö tehtäisiin mahdolliseksi ja jotta maaston suojaavaa ominaisuutta kohotettaisiin, on kuitenkin panssarisuojaiseen maastoon sijoitettu päävastarinta-asema suojattava hv.estein kaikissa niissä maastonkohdissa, jotka eivät ole ehdottoman varmoja, mutta joista voidaan odottaa vihollisen panssarivoimien hyökkä-

vän. Esteiden ym. alempana mainittujen laitteiden rakenteet (pioneeritekniset seikat) selostetaan jäljempänä luvussa ”Pioneerialaa koskevat sotakokemukset”.

Hv.esteitä on ehdottomasti voitava tulittaa, muussa tapauksessa ne ovat arvottomia. Vihollinen tuhoaa ne hyökkäystaistelun yhteydessä esitetyin keinoin. – Kaikki kuolleet kulmat, jotka tekevät esteen hävittämisen mahdolliseksi, on tarkoin otettava huomioon. Esteet on, maaston mukaan, rakennettava lähelle omaa etulinjaa. Vain täten on niiden tehokas tulittaminen ja valvonta myös pimeän aikana mahdollinen.

Päävastarinta-asemaa ja lähinnä pääpuolustuslinjaa sijoitettaessa on kuitenkin muutenkin alussa mainituista vaatimuksista otettava huomioon. Ne ovat jossakin määrin ristiriitaisia. Niinpä esim. kallioinen maasto suojaa panssarivoimia vastaan, mutta ei suinkaan tykistötulelta ja ilmapommituksilta, jollei siihen ennakolta ole louhimalla tehty korsuja ym. suojapaikkoja miehitysjoukoille. Mieshukka oli suojapaikkoja vailla olevassa kallioisessa maastossa päinvastoin rauhallisenakin päivänä suurempi kuin suurtaistelussa hiekamaastossa.

Tällaisissa tapauksissa on molemmat vaatimukset otettava lukuun. Kysymys pst:sta ja suojasta voidaan esim. ratkaista siten, että kallio jätetään välittömästi pääpuolustuslinjan eteen ja sen tulitus järjestetään niin tehokkaaksi, ettei vihollinen voi sitä käyttää hyökkäyksensä tukemiseen. Ei siis aina ole tarkoituksenmukaista sijoittaa päävastarinta-aseman etureunaa - itse pääpuolustuslinjaa - panssarivarmaan maastoon, kunhan vain käytetään kaikkia tarjolla olevia mahdollisuuksia hyväksi. Tämä saavutetaan yleensä luomalla päävastarinta-asemaan tarpeellinen määrä panssarivarmoja sulkulinjoja. Sota osoitti nimittäin selvästi, miten vaaralliset sisäänmurron suorittaneet hv:t voivat olla. Useinhan tosiaankin sattui, että sisäänmurtautuneet hv:t jäivät sisäänmurtokohtaan ja muodostivat jonkinlaisen tulipesäkkeen, mutta välittömästi hv.estelinjan sisäpuolella ne usein pyrkivät laajentamaan menestystään sivusuuntaan ja vyöryttämään puolustajan asemia. Jollei sulkulinjoja panssarivoimia vastaan ole, voi tulevaisuudessa pienikin sisäänmurto muodostua kohtalokkaaksi laajoille päävastarinta-aseman osille.

Päävastarinta-aseman kulkua määriteltäessä on panssariuhan lisäksi ja sen ohella otettava huomioon toinen vaatimus, suojia vihollisen tulta vastaan. Jotta vihollinen ylivoimaisella tykistöllään tehokkaasti voisi tulittaa vastarinta-asemiamme, tulee sen tykistömässälle olla sopivat tähyystys- ja tuliasemansaantimahdollisuudet. Tähyystystä vastaan suojaavat parhaiten metsämme. Tähän puoleen palataan alempana. Ensin kosketellaan asemansaantimahdollisuuksien vaikutusta päävastarinta-aseman sijaintiin.

Päätyneessä sodassa oli vihollisella päähyökkäyssuunnassaan sopivan matkan päässä päävastarinta-asemamme edessä mitä ihanteellisimmat asemansaantimahdollisuudet, jotka suuressa määrin jouduttivat ja helpottivat sen toimintaa.

Vastaisuuden varalta olisi siis muistettava, että päävastarinta-asema, mikäli suinkin on mahdollista, on sijoitettava maastoon, jonka eteen jää vihollisen tykistömässan sijoi-

tukselle mahdollisimman epäedullinen maasto, kuten tiheä ja tietön tai ainakin harvateinen metsä, vaikeakulkuinen, kivikkoinen tai kallioinen maaperä, kesällä suoalueet jne.

Tätä vaatimusta on tietenkin vaikea täyttää, mutta mikäli myös tältä, eikä vain puolustuselimien sijoituksen kannalta sopivaa maastoa ei ole asemien edessä, on vihollisen tykistön tuliasemien saantia kaikin keinoin vaikeutettava. Niinpä tehoaisivat ehkä kaikenlaiset miinoitukset ja ansoitukset, jos ne taitavasti asetettaisiin tuliasemiksi sopiville alueille, sillä sodan alkuvaiheethan osoittivat, miten suuresti esim. vihollisen panssarivoimat pelkäsivät miinoituksia ja miten hitaiksi niiden liikkeet sen johdosta muodostuivat kaukana vihollisen rintaman takanakin. Ainakin voitaisiin tällaisiin toimenpiteisiin (sähköistetyt miinat) ryhtyä pysyväistä laatua olevien linnoitettujen päävastarinta-asemiemme edessä.

Jo ennen sotaa myönnettiin metsäasemalla olevan monia etuja, mutta vasta vihollisen panssari- ja ilma-aseet, kiintopallot sekä voimakas tykistötuli osoittivat sodassa kourautuntuvasti, että metsän sisään sijoitetut puolustusasemat ovat ylivoimaisia aukealle tai metsän reunaan rakennettuihin aseisiin verrattuina.

Metsässä nimittäin vihollisen tähtäsmahdollisuudet sekä maasta että ilmasta ovat rajoitetut. Jos päävastarinta-asema ja eritoten pääpuolustuslinja ovat metsän sisällä, pienenee tykistön tulen tarkkuus huonojen tulenjohtomahdollisuuksien seurauksena. Vihollinen on usein pakotettu käyttämään vain alueammuntaa asemien tulittamiseen. Ilmavoimien toimintakin vaikeutuu, kun puolustajan linjat eivät ole selvästi erotettavissa ympäristöstä.

Tämä koskee umpimetsään sijoitettuja puolustusasemia. Sotakokemukset osoittivat kuitenkin, ettei vihollisen jalkaväkeä voida päästää asemien välittömään läheisyyteen, sillä milloin niin tapahtui, pesiytyi se hyvin nopeasti valtaamaansa maastoon, tuhosi esteet ja pääsi vähitellen murtautumaan asemien sisään. Vihollisen jalkaväen hyökkäysten torjumiseksi vaaditaan siis ehdottomasti ampuma-alaa. Tämä vaatimus on taas ristiriidassa salaamisnäkökohdan kanssa. Niin pian kuin metsään on raivattu ampuma-alaa, paljastuu asema vihollisen ilmatiedustelulle. Metsän harvennus ei auttanut, sillä vihollinen toi suorasuuntaustykkejään koskemattoman metsän suojassa harvennetun alueen reunaan ja tuhosi sieltä esteemme ja tulipesäkkeemme. Vihollinen oli sen vuoksi pakotettava toimimaan aukealla omien joukkojen toimiessa metsän suojassa. Sen vuoksi tulitiin seuraavaan puolustusaseman järjestelyyn. Metsään raivataan (ellei ennestään ole aukeata) ainakin 200 m syvyinen alue asemien edestä. Raivatulla alueella kulkevat hv. ym. esteet. Raivatun alueen ja pääpuolustuslinjan välille jätetään n. 100 metrin syvyinen alue, jolta alakasvillisuus poistetaan ja tarpeellinen metsän harvennus suoritetaan. Harvennetun alueen vihollispuoleiseen reunaan jätetään vain heikko miehitys, jonka tehtävänä on varmistaa pääpuolustuslinja, torjua pienehköt hyökkäykset ja hälyttää pääpuolustuslinjalla olevat joukot. Järjestelyn tarkoituksena on 1) pitää pääpuolustuslinjan kulku sa-

lassa viholliselta, joka ei voi ampua tähystettyä tulta sen tulipesäkkeitä ja muita laitteita vastaan, vaan keskittää tykistötulensa metsän reunaan siinä uskossa (huom. metsän reunassa olevat ampumahaudan pätkät ja konetuliaseiden pesäkkeet), että pääpuolustuslinja kulkee sitä myöten; 2) tehdä puolustajalle, joka itse on metsän suojaamana mahdolliseksi pääpuolustuslinjalta tulittaa raivatun alueen yli hyökkäävän vihollisen hv:ja ja jalkaväkeä.

Tällä järjestelyllä on kuitenkin se varjopuoli, että esteet ja nimenomaan hv.esteet ainakin suurimmaksi osaksi ovat harvennetun alueen edessä ja siten, pitkä etäisyyden ja puitten runkojen näkyvyyttä haittaavan vaikutuksen vuoksi varsinkin pimeässä, vaikeammin tähystettävissä puolustuslinjalta kuin jos ne kulkisivat välittömästi sen edessä. Tykistötulussa kaatuvat puut muuttavat sitä paitsi harvennetun alueen yhä läpinäkymättömämmäksi, joka vain vaikeuttaa esteen tulittamista. Lisäksi raivatulle alueelle sijoitettu hv.este on vihollisen tähystyksen ja suorasuuntaustykkiä sekä muun tykistötulen vaikutuksen alaisena. Jos taas näkyvä osa estettä tuhoutuu, pääsee vihollinen välittömästi pääpuolustuslinjan eteen ja hv.este on menettänyt merkityksensä. Harvennetun alueen etureunassa olevien pesäkkeiden takaisinvaltaaminen vastaiskuin on vaikeata, koska piikkilankaesteitä täytyy olla pääpuolustuslinjan ja niiden välillä.

Sen vuoksi olisi hv.- ja piikkilankaesteet, missä maaston korkeussuhteet, asemien rakentamiseen tarvittava aika ja metsän luonne sen vain sallivat, rakennettava harvennetulle alueelle. Tällöin vihollinen ei liioin voi tähystää pääpuolustuslinjaa raivatun alueen toisesta reunasta eikä suoralla suuntauksella tulittaa sen elimiä, mutta lisäksi hv.estekin on metsän peitossa. Heikko miehitys (pesäkkeet) sijoitettaisiin tällöin esteen polvekkeisiin, jotka ulottuvat harvennetun metsän reunaan tai lähelle sitä. Pesäkkeet toimivat tässäkin tapauksessa samalla tavoin kuin edellä on mainittu. Raivattua aluetta voidaan tämän järjestelyn mukaan tulittaa harvennetun alueen läpi. Tällaisen asemien järjestelyn etuina ovat

- että este on tehokkaan valvonnan ja tulituksen alaisena;
- että este on metsän suojaama ja todennäköisesti siis säilyy kauemmin eheänä ja
- että eteentyönnettyjä pesäkkeitä ei tarvitse vallata takaisin verisin vastaiskuin.

Harhauttaminen on tässä tapauksessa ainakin yhtä tehokas kuin edellisen järjestelmän mukaan, ehkä tehokkaampaa, koska myös esteet ovat metsässä.

Kysymys siitä mikä linja on pidettävä hallussa, joka siis on varsinainen pääpuolustuslinja, on viimeksi mainitun ratkaisun mukaan selvä, mutta edellisessä tapauksessa ei, sillä eihän voida sallia, että vihollinen saa jalansijaa harvennetussa metsässä hv.esteiden sisäpuolella, vaan se olisi heitettävä siitä ulos, jolloin ensimmäinen pesäkelinja jo näyttäisi pääpuolustuslinjan osaa.

Missä vain siihen on mahdollisuuksia, on yllä olevan perusteella puolustus järjestettävä jälkimmäistä vaihtoehtoa silmälläpitäen ja esteet pyrittävä saamaan metsään kokonaisuudessaan, silläkin uhalla, että asemat paikoitellen joutuivat mutkittelemaan esteen mukaan. Aina tämä ei kuitenkaan ole mahdollista jyrkkärinteisten kukkuloiden takia. Tällöin ei nimittäin hv.esteen ja etulinjan väliin jää tarpeellista tilaa piikkilankaesteelle, jonka tulee sijaita jonkin matkan päässä (n. 50 m) hv.esteestä, jottei hv.esteelle edennyt vihollinen pääsisi sitä käsikranaatein tuhoamaan.

Kokemuksia metsäasemista kesällä, jolloin palovaara on suuri, ei meillä ole. Perinpohjaisen tutkimustyön ja kokeilujen avulla on nämä seikat selvitettävä ja kulontorjuntaan valmistauduttava.

Kun päävastarinta-asema sijoitetaan vesistölinjojen taakse tai kun se nojaa vesistöeseen, on muistettava miten häikäilemättömästi vihollinen päätyneessä sodassa hyökkäsi jäätyneiden vesistöjen yli. Vesistön arvo esteenä on rauhan aikana suuresti yliarvioitu. Jään tehokkaita särkemiskeinoja ei ollut keksitty eikä menettelytapoja sodan aikana ehditty kehittää. Sen vuoksi on päävastarinta-aseman myös tässä tapauksessa täytettävä ne vaatimukset, jotka sille yhtenäisellä maarintamalla asetetaan. Voitaneen väittää, että sodassa vallinneet ilmastolliset olosuhteet olivat poikkeuksellisia ja niin olikin asiantaita, mutta poikkeuksellisetkin olosuhteet on otettava huomioon. Koska tiedämme, missä määrin vihollinen jo tässä sodassa oli valmis käyttämään panssaria kaikkiin tarkoituksiin, voimme melko suurella varmuudella päätellä, että se tulevaisuudessakin tulee käyttämään sitä murtaakseen puolustajan vastuksen. On näin ollen varauduttava siltä varalta, että vihollinen kesälläkin, ja nimenomaan vesistöjä ylittäessään, tulee käyttämään panssarin suojaa hyväkseen. Uivia hv:ja se voi kehittää, sodassa käytettyjen panssarirekien asemasta se voi avovedellä käyttää panssaroituja kuljetusaluksia jne. Avoveteen ei siis liioin saa luottaa niin kuin jääkenttiin ennen viime sotaa liiaksi luotettiin. Vakinaiset asemat on kesälläkin rakennettava talviolosuhteita silmälläpitäen.

Yllä on jo mainittu asemien syvyyden merkityksestä panssarivoimien sisäänmurtoyrityksiä silmällä pitäen. Syvä puolustusasema on lisäksi välttämätön myös vihollisen tulivaikutuksen harjoittamiseksi ja puolustuksen kimmoisuuden vuoksi.

Ohjesääntömme määräykset päävastarinta-aseman sisäisestä taktillisesta rakenteesta osoittautuivat asiallisiksi niillä lohkoilla, missä asemia oli ehditty rakentaa syvyyteenkin. Sotakokemusten perusteella on eräitä seikkoja lisäksi korostettava. Ensimmäisen ampumahautalinjan takana, tulitusetäisyydellä oleva toinen yhtenäinen linja oli suurimerkityksellinen vihollinen matalan sisäänmurron torjunnassa. Toiselta linjalta voitiin nimittäin tulella estää sisäänmurron laajentamisyritykset. Siitä voitiin myös suorittaa vastaiskuja. Tämä linja tuki siis välittömästi etulinjaa. – Sulkulinjat osoittautuivat aivan ensiluokkaisen tärkeiksi huomioon ottaen vihollisen ”myyrätaktiikan”. Ne olivat aivan välttämättömät asemien johtavien uomien ”tukkimiseksi”. Nämä seikat huomioon ottaen

pitäisi jokainen asema olla jaettu syvyyssuunnassa suljettuihin piireihin, jotka muodostuvat tukikohdista ja niitä yhdistävistä sulkulinjoista. Täten sisäänmurtautunut vihollinen aina kohtaa uutta vastarintaa eikä voi laajentaa menestystään.

Sotakokemusten perusteella voitaneen sanoa, että pataljoonan puolustusryhmytyksen syvyinen asema meillä on normaaliasema, joskin on suotavaa, että asemat vähitellen kehitetään vielä syvemmiksi, jolloin ne aina kriittisessä tilanteessa voidaan miehittää taemmilla reserveilla. Vaikkakaan ohjesääntöjemme mukaista tukilinjaa ei liene missään rakennettu ja etulinjan pataljoonien taemmat tukikohdat ja pesäkkeet sen sijaan muodostivat varsinaisen tukilinnan, olisi taempi tykistön tuliasemien edessä oleva linja kuitenkin sekin tarpeellinen sisäänmurron varalta. Näin kauas taakse ulottuvan yhtenäisen päävastarinta-aseman rakentamista ja miehittämistä tuskin voimme ajatella puuttuvan ihmismateriaalin takia. Tällainen taempi linja olisi siis erillinen ilmiö eikä tukilinja voimassa olevien ohjesääntöjen mielessä.

Asemien teknillisestä rakenteesta saadut sotakokemukset osoittivat, että vain erityisen pienkokoiset ja lujatekoiset laitteet (sekä ihmisiä että hevosia varten) säilyivät pitkäaikaisessa tykistötulessa ja ilmapommituksissa. Varalaitteet, vaihtoasemat ym. olivat tai olisivat olleet, aina välttämättömät.

b. Etuvartioasemat

Taistelut hv.estelinjan eteen sijoitetuista etuvartioasemista osoittavat, että taisteluvartiot oli pakotettu vetäytymään niin pian kuin hyökkäysvaunut ottivat osaa hyökkäyksiin niitä vastaan.

Koska etuvartioasemien taisteluasemat vain ani harvoin voitaisiin miehittää niin vahvasti, että niiden suojaksi kannattaisi rakentaa erillisiä hv.esteitä ja harvalukuinen tykistömekään tuskin milloinkaan voisi tukea niiden taistelua, täytynee maastossa tai rintamaosilla, joilla vihollinen voi hyökätä divisioonat vierekkäin, kuten Kannaksella, luopua ajatuksesta sijoittaa taisteluvartioiden taisteluasemat kauas eteen, joka vain aiheuttaa turhia tappioita, ja vetää ne päävastarintama-aseman välittömään yhteyteen. Tällöin taisteluasemat ovat sen suojaksi rakennettujen hv.esteiden takana, harvennetun metsän reunassa. Tässä tapauksessa jää estelinjalta eteentyönnettyjen taisteluvartioiden tehtäväksi vain tiedustelu, tähystys, vihollisen pienehköjen tiedusteluyritysten torjuminen lähestymis- ja kosketuksenottovaiheissa sekä hv.estelinjojen takana olevien joukkojen hälyttäminen. Estelinjojen edessä on siis tässä tapauksessa vain etuvartioasemien valvontalinja kauempana edessä, raivatus alueen vihollispuoleisessa metsässä.

Etuvartioasemien taisteluasemien tulisi olla lujarakenteisia, sillä niiden tarkoituksenahan on vetää puoleensa vihollisen tykistötuli. Lisäksi on muistettava, että taisteluasemat (pesäkkeet jne.) aina on suojattava pääpuolustuslinjalta tulevalle tulella. Täten niiden puolustuskyky suuresti kasvaa.

2. Taistelu etuvartioasemissa.

Mikäli kosketus viholliseen ei ole niin, että taisteluetuvartioita on voitu sijoittaa valvontalinjalle puolustusaseman eteen, on erityisesti tärkeätä, että nämä suorittavat jatkuvaa tiedustelua ja tähystystä sekä että ne, vetäytyessään, suorittamallaan miinoituksilla ym.keinoin viivyttävät myös vihollisen hv:jen etenemistä. Jo tässä vaiheessa päävastarinta-asemissa olevat johtajat täten voinevat saada arvokkaita tietoja vihollisen panssarijoukkojen lähestymissuunnitelmista.

Koska vihollisella on ollut tapana jättää etumaiset asemansa yöksi, on luultava, että tämä ilmiö tulevaisuudessakin, ainakin talvella, tulee toistumaan. Tällöin tarjoutuu omille joukoille tilaisuus työntää eteen heikkoja voimia vihollisen jättämiin asemiin ja täten yhä uudelleen aiheuttaa sille tappioita kun se pyrkii ottamaan menettämänsä asemat haltuunsa. Tällaiset yöllä eteentyönnetyt taisteluvartiot voivat lisäksi ansoituksillaan aikaansaada paljon haittaa viholliselle.

Taistelu etuvartioiden taisteluasemissa liittyy hyvin läheisesti taisteluun pääpuolustuslinjalla. Taisteluvartiot pyrkivät mahdollisimman kauan pysyttelemään eteentyönnetyissä pesäkkeissään hv.esteen polvekkeissa. Koska pääpuolustuslinjalta täytyy hallita esteen etumaaston jokainen kohta, voidaan ne taisteluvartiot, joita ilmeisesti uhkaa tuho, vetää puolustuslinjan turviin. Toisaalta voidaan niiden asemat rauhallisempina hetkinä jälleen miehittää esteiden uhatuimpien kohtien tulittamisen tehostamiseksi.

3. Taistelu päävastarinta-asemassa.

a. Taistelu pääpuolustuslinjalla.

Huomioon ottaen mitä edellä on sanottu vihollisen ”myyrätaktiikasta”, puolustajan on erityisen suurella huolella tarkastettava, missä pääpuolustuslinjan edessä on kuolleita kulmia. Vihollinen on nimittäin päättyneessä sodassa mitä taitavimmin käyttänyt hyväkseen kaikkia niitä maastonkohtia, joita aseemme eivät ole kyenneet tulittamaan. On jopa väitetty, että vihollisen päällystön koulutukseen kuuluu kuolleiden kulmien merkitseminen karttaan hyökkäystä suunniteltaessa. Kartan ja jatkuvan tiedustelun kautta todetut kuolleet alueet tarjoavat sitten viholliselle tilaisuuden pesiytymiseen ja eteenpäin työskentelyyn. Erityisen vaarallisia ovat esteiden läheisyydessä sijaitsevat kuolleet kulmat, sillä niitä hyväkseen käyttämällä vihollinen pääsee esteitä tuhoamaan. Pääpuolustuslinjalla taistelevien joukkojen on sen vuoksi kiinnitettävä vakavaa huomiota kaikkien esteiden valvontaan. Tämä koskee erikoisesti pimeän aikaa, jolloin vihollinen päättyneessä sodassa suoritti lukuisia esteiden hävityksiä ja usein sitä paitsi loi itselleen lähtöasemat seuraavan päivän hyökkäykselle.

Esteiden valvonta on pimeässä usein mahdotonta ilman valaistuslaitteita. Esteiden edessä olevat partiot ovat tietenkin valvonnan kannalta tarpeellisia, mutta ne eivät korvaa valoa. Valopistooliemme rakettien valaisuaika on aivan liian lyhyt. Joukoille olisi sen vuoksi saatava etumaastoa kauan valaisevia valoammuksia (esim. tyk:n ja krh:ien), jotka eivät paljasta ampujaa sekä tarpeellinen määrä valonheittämiä. Valopistoolin raketit olisi konstruoitava uudelleen.

Jalkaväen ohjesäännön (J.O.II. kohta 207) määräämä tykistön vastavalmistelu osoitautui sodassa sangen tehokkaaksi. Usein hyökkäykset tyrehdytettiin tykistötulella jo ennen kuin vihollinen pääsi päätulivyöhykkeelle. Usein tykistö- ja kranaatinheitintuli vielä tällöinkin hajotti hyökkääjän joukot. Sen vuoksi on vastaisuudessaakin kiinnitettävä suurta huomiota tykistön tärkeään osuuteen puolustuksessa. Sen tulee ajoissa myös jalkaväeltä eikä vain omilta tulenjohtajiltaan saada tiedot vihollisen ryhmittymisalueista ja hyökkäyssuunnista, mikäli ne ovat todettavissa. Sen tulee myös itse valmistautua ampumaan kaikkea kysymykseen tulevia maastonkohtia ja sen tulivalmiuden tulee hyökkäystä odottaessa olla suuri.

J.O. II:ssa määrätään, että kaikkien päävastarinta-aseman tulielinten tulee avata yllättävä tuli vihollisen edettyä päätulivyöhykkeelle. Tulenavaus on kuitenkin suoritettava harkitusti ja hyökkäyksen voimakkuuden mukaan, sillä sota tarjosi lukuisia esimerkkejä siitä, että pienehkön, hv:jen tukeman vihollisjoukon hyökkäyksen tarkoituksena vain oli houkutella puolustajan aseet avaamaan tulen. Tällaiset hyökkäykset torjuttiin kylläkin helposti, mutta hyökkäyksen jälkeen vihollinen, varsinkin suorasuuntaustykeillään, tuhosi tulensa avanneet tulipisteet. Vasta tämän tiedusteluhyökkäyksen jälkeen seurasi siten vakava hyökkäys.

Toisaalta ei vihollista saa päästää liian lähelle estelinjoja ja asemien esiinpestäviä osia, sillä silloin se voi pesiä saavuttamaansa maastoon ja jatkaa hyökkäystään siitä. Rintamatultakin ampuvia aseita täytyy sen vuoksi olla. Pääosa konetuliaseista sijoitetaan kuitenkin mikäli mahdollista takarinneasemiin ja siten, että ne syvyudessa tukevat toisiaan. Nämä aseet vaikenivat yleensä, kunnes todella suuret hyökkäykset alkavat.

Etulinjan pst.aseet sijoitetaan samoin takarinneasemiin, missä se vain on mahdollista. Kun hv.esteen tulittamista joka tapauksessa on pidettävä ehdottomana vaatimuksena, joutuvat etulinjan pst.aseet kuitenkin meikäläisessä maastossa hyvin usein varsin kauas eteen. Tällöin on näille aseille rakennettava niin kestävät korsut kuin mahdollista. Tällaiset korsut on erityisen suurella huolella naamioitava, sillä niin pian kuin vihollinen on korsun havainnut, keskittää se tulensa siihen. Mikäli korsu tällöin on heikkorakenteinen, voi siitä muodostua ”rotanloukku”. Koska mikään korsu ei ajan pitkään kestä keskittyä tykistöltä ja ilmapommitusta, tulee aseella kaikessa tapauksessa olla valmiit vaihtoasemat, josta se kykenee tulittamaan sille uskottua hv.esteen osaa. Tämä koskee myös konetuliaseita, jotka päättyneen sodan asemasotataisteluissa usein paremmin välttyivät

tuhosta korsun ulkopuolelta kuin sen sisältä ampuessaan. Avoasemissa ovat aseiden menetykset kuitenkin suuret. Sen vuoksi tulee meillä seuraavassa sodassa olla mahdollisuuksia vahvistaa ne joukot, jotka on pakotettu käymään asemasodan luonteista puolustustaistelua, runsaalla sekä pst. että konetuliasemäärällä.

Taistelua pääpuolustuslinjalla luonnehtii tykistötuli ja ilma-aseen vaikutus. Usein tuntimääriä kestävä tykistötuli ja toistuvat ilmapommitukset sekä hävittäjien konekiväärituli pakottavat puolustajan pysymään puolustuslinjan välittömässä läheisyydessä olevissa korsuissa siksi kunnes vihollisen jalkaväen hyökkäys on päässyt niin pitkälle, että vihollinen siirtää tykistötulensa eteenpäin ja pommitukset lakkaavat. Tällöin oman jalkaväen on riennettävä etulinjaan torjumaan hyökkäys. Sitä ennen on etulinja miehitetty vain tähytäjillä. Välttämätöntä lienee kuitenkin pitää osa etulinjan pst.aseitakin tulivalmiina edessä, sillä muuten vihollisen hv:t, jotka ovat sirpaleenkestäviä, tykistövalmistelun aikana pääsevät niin lähelle estelinjaa, tai, jos tämä jo aikaisemmin on ammuttu rikki, niin lähelle pääpuolustuslinjaa, että ne lähietäisyyksiltä voivat tehokkaasti tulittaa tätä, ennen kuin oma jalkaväki ehtii sen miehittää. Tällöin muutamat hv:t voivat pitää puolustajaa ”alhaalla” ja siten auttaa jalkaväkeään eteenpäin.

Puolustajan toimintaa pääpuolustuslinjalla vaikeuttivat suuresti vihollisen suorasuuntaustykit, jotka vähitellen, mutta järjestelmällisesti tuhosivat pääpuolustuslinjan tulikorut ym. laitteet. Tykistön vähälukuisuus ja usein myös se seikka, että vihollisen tykit sijaitsivat liian lähellä omaa etulinjaa, tekivät niiden tuhoamisen hyvin hankalaksi. Ainoa keino lienee tulevaisuudessa vaikeuttaa niiden käyttöä raivaamalla kaikki sellaiset maastonkohdat, joihin vihollinen voi niitä sijoittaa ja toisaalta käyttää pst.tykkejä niiden tuhoamiseen. Myös keskiraskaat tai raskaat kranaatinheittimet olisivat tarpeen tällaisten tehtävien suorittamiseen. Useinhan vihollinen nimittäin rakennutti suorasuuntaustykeilleen vahvat asemat, joiden tuhoamiseen pst.tykit tuskin soveltuisivat.

Vaikeuksia torjunnalle tuottivat päättyneessä sodassa myös panssarireet ja -kilvet. Näitä vastaan voitaisiin taas käyttää etulinjan kevyitä pst.aseita edellyttäen, että niitä saadaan runsaasti.

Aikaisemmin on jo mainittu, että puolustustaistelu pääasiallisesti oli taistelua panssaria vastaan. Huippunsa torjunta saavutti pääpuolustuslinjalla. On sen vuoksi luonnollista, että tällä linjalla seuraavassa sodassa täytyy olla tarpeellinen määrä pst.aseita.

Päättynyt sota osoitti, miten suurta hyötyä hyökkääjällä on pääpuolustuslinjan tehokkaasta ilmapommituksesta. Tappiot puolustajan puolella eivät suinkaan olleet suuret, mutta ilmapommitusten moraalinen vaikutus sitä suurempi, semminkin kuin pääpuolustuslinjalla, samoin kuin päävastarinta-asemassa yleensä, ei ollut ilmatorjunta-aseita.

Myös vihollisen lentotähysteinen tykistöammunta olisi vaikeutunut, jos it.aseita olisi ollut. Nyt koneet saivat rauhassa lentää asemiemme yli aivan matalallakin. Ilmatorjunta-

aseita olisi sen vuoksi hankittava ja ne olisi käytettävä myöskin etulinjan suojaamiseksi, välttämättömistä kalustotappioista huolimatta.

Tykistö teki puolustuksellemme arvaamatonta hyötyä. Siitä ovat kaikki yksimielisiä. Toisaalta vallitsee myös täysi yksimielisyys siitä, että tykistöä samoin kuin ammuksia oli aivan liian vähän. Tykistöä olisi sotakokemuksen perusteella lisättävä ja tulevaa sotaa varten varattava riittävät ammusmäärät. Rannikkopatterimme osoittivat kyllin selvästi, mitä järeällä tykistöllä voidaan saada aikaan. Sen käyttöä ei tästä lähtien tulisi rajoittaa vain rannikopuolustukseen. Pääpuolustuslinjan (ainakin vakinaisen) tukena tulisi meillä olla tällaista tykistöä.

b. Taistelu päävastarinta-aseman sisällä.

Taistelu päävastarinta-aseman sisällä kohdistuu toisaalta sisäänmurtojen rajoittamiseen, toisaalta sisäänmurtautuneen vihollisen tuhoamiseen tai karkottamiseen puolustusasemasta.

Jäykkä yksilinjasysteemi ei sodassa osoittautunut tehokkaaksi. Tämän seikan olivat ohjesääntömmekin jo ennen sotaa todenneet, mutta johtunut siitä, ettei ollut aikaa varustaa kuin yhtä linjaa. Toisaalta lieenee syy myös rauhanajan olosuhteissa ja koulutuksessa. Sopivia harjoitusalueita ja pioneerityömaita oli vain muutamia, joten joukot vain ani harvoin saivat suorittaa varustustöitä syvän aseman vaatimassa laajuudessa. Koulutuksessa ei myöskään kiinnitetty tarpeellista huomiota tähän puoleen vaan useimmiten tyydyttiin sekä teoreettisessa että käytännöllisessä opetuksessa vain tukilinjan hahmotteluun. Seurauksena oli, että meillä sodan syttyessä yleensä oli yksilinjasysteemi. Seuraava askel oli melkein kaikkialla toisen taemman ns. tukilinjan rakentaminen. Pääpuolustuslinjan ja tukilinjan välillä ei kuitenkaan ollut tukikohtia, pesäkkeitä ym. Tästä johtui, että vihollinen murtauduttuaan pääpuolustuslinjan läpi, pääsi periytymään asemaan tai vapaasti eteneään kunnes taemmat reservit vastaiskuillaan joko tuhosivat tai karkottivat sen. Kun ei ollut sulkulinjoja eikä taempia tukikohtia, sisäänmurrot olivat vaarallisia. Epäkohta huomattiin ja sen poistamiseksi ruvettiin monella taholla joko rajoittamaan sisäänmurtoja hevosekengänmuotoisilla linjoilla tai ehkäisevänä toimenpiteenä rakentamaan toista linjaa välittömästi pääpuolustuslinjan taakse. Vain poikkeustapauksissa rakennettiin asema noudattaen ohjesäännön määräyksiä syvästä asemasta sulkulinjoinaan ym. laitteineen.

Sota osoitti, että päävastarinta-asemassa täytyy olla syvyyttä. Vain syvässä asemassa voidaan puolustus saada niin kimmoisaksi, ettei se murru, joskin pääpuolustuslinja osaltaan menetetään. Lisäksi syvä asema hajottaa vihollisen tykistötulen säästäten siten voimia ja sulkulinjat esteineen estävät vihollisen yritykset laajentaa sisäänmurtokohtaansa olkoonpa kysymys hv:ista tai jalkaväestä. Tällainen joustava puolustussysteemi antaa siten aikaa vastatoimenpiteille. Valeasemien ja –laitteiden merkitystä olisi syytä ohjesäännöissämme korostaa. Ne säästivät sodassa kalustoa ja elävää voimaa harhauttamalla vi-

hollisen tykistöä ja sen ilmavoimiakin. Naamioidin merkitystä ei sitäkään voida liiaksi korostaa. – Nämä ovat vanhoja, maailmansodan aikuisia totuuksia, jotka nyt uudelleen tulivat esille.

Jos päävastarinta-asema on syvä, voi käydä niin, etteivät edessä olevat joukot riitä sen miehittämiseen. Tällöin täytyy tyytyä sisäänmurtokohtaa lähellä olevien pesäkkeiden, sulkulinjojen jne. miehittämiseen ja vihollisen tulittamiseen kunnes seuraavan portaan reservi voi yhtyä vastaiskuun tai – hyökkäykseen. Jos sisäänmurren suorittanut vihollinen on hyvin voimakas voi tämäkin reservi kenties vielä miehittää osia asemista ja vasta seuraava hyökätä. Pääasia on, että valmiita varustettuja asemia on syvyysuunnassakin. Nykyajan sota hv:ineen ja ilmavoimineen vaatii, että puolustajalla on suojaa taistellesaan. Tämä koskee erityisesti avomaastoa, sen osoitti päättynyt sota usein hyvinkin selvästi raskaiden tappioiden muodossa.

Päävastarinta-aseman sisäisestä rakenteesta saadut kokemukset on jo esitetty kohdassa a. Päävastarinta-asema, joten tähän puoleen ei tässä yhteydessä enää kajota.

Ei kuitenkaan riitä, että asemat ovat syvät. Syvyydessä täytyy myös olla aseita vihollisen sisäänmurtautuneiden panssarivoimien tuhoamiseksi. Näitä aseita ei sisäänmurren tapahduttua enää saada ajoissa avuksi, vaan ne myöhästyvät säännöllisesti. Sen osoittivat monet viime sodan tapaukset. Pst.aseet sijoitetaan sellaisiin kohtiin, joista ne ennen kaikkea hallitsevat päävastarinta-asemaan johtavat tiet ja väylät, ”uomat”, joita myöten vihollisen hv:ja on odotettavissa. Koska niin suuret ja painavat aseet kuin pst.tykit etulinjassa helposti tuhoutuvat ja niitä siellä on vaikea käsitellä, soveltuvat ne parhaiten edellä mainittuun tarkoitukseen. Ne ovat aseman syvyydessä aivan välttämättömiä siitähän syystä, että vihollisen raskaimmat hv:t, joita on vaikea tuhota etulinjan kevyillä pst.aseilla, helpommin pääsevät pääpuolustuslinjan läpi. Syvyydessä tykkien kantomatkakin pääsee oikeuksiinsa, pääpuolustuslinjalla sitä vastoin harvoin.

Taistelu päävastarinta-aseman sisällä on reservien taistelua. Niin pian kuin vihollinen on suorittanut sisäänmurren, on sisäänmurtokohta suljettava miehittämällä sulkulinjat paikallisilla reserveilla. Taemmat pst.aseet estävät hv:jen liikkeet. Sisäänmurtanut vihollinen tuhotaan tulella, jolleivat reservit ole niin nopeasti käytettävissä ja niin voimakkaita, että ne pystyvät heittämään vihollisen ulos asemistaan.

c. Vastaiskut ja – hyökkäykset.

Vihollisen suuren kaivautumis- ja nopean pesiytymistaidon vuoksi on vastaisku suoritettava vihollisen vielä ollessa liikkeellä. Muussa tapauksessa sen karkottaminen vaikeutuu. Useinhan kylläkin sisäänmurrot olivat hitaasti tapahtuvan eteenpäin kaivautumisen tuloksena eikä tällöin tietenkään voida puhua liikkeestä sanan varsinaisessa merkityksessä, mutta tällöinkin kannatti suorittaa vastaiskut ja –hyökkäykset niin aikaisessa vaiheessa kuin suinkin.

Vihollinen oli yleensä arka vastaiskuille. Pienehköt vastaiskutkin onnistuivat, mikäli ne suoritettiin voimakkaasti ja nopeasti. Suurtaistelujen aikana tuottivat tykistötulessa ja ilmapommituksissa alituisesti katkeavat langalliset yhteydet paljon haittaa. Reserveille ei ajoissa voitu välittää käskyä vastaiskun suorittamisesta ja suunnasta. Vastedes on sen vuoksi reservit pataljoonan reservistä ylöspäin varustettava radiolla ja radioyhteys lisäksi varmistettava muilla keinoin. Vastaiskua suoritettaessa on vanha sääntö voimien ryhmityksestä voimassa - mahdollisimman paljon voimaa etulinjaan.

Vastaiskut vaikeutuivat sodan loppuvaiheilla vihollisen hv:jen käytön johdosta. Nämä suojasivat etenevää jalkaväkeä muodostaen rengasmaisia ”linnakkeita”, joiden sisäpuolella jalkaväki pääsi pesiytymään. Reserveillämmekin täytyy sen vuoksi olla etulinjan pst. aseita, joilla hv:t voidaan tuhota. Muuten ei jalkaväki, ei edes pst.osastot, pääse viholliseen käsiksi ja vastaiskut epäonnistuvat.

Vastahyökkäyksissä tullaan jo tarvitsemaan raskaampiakin pst.aseita, tykkejä, sillä vastahyökkäys tapahtuu tavallisesti niin myöhässä vaiheessa, että vihollinen, taktiikkansa mukaan, on ehtinyt asettua puolustukseen valtaamaansa maastoon, muodostaa ”mot-teja”, joiden valtaamiseen eivät kevyet pst.aseet enää yksin riitä.

Vastaiskuihin ja –hyökkäyksiin käytettiin päättyneessä sodassa pari kertaa hyökkäysvaunujakin. Yhteistoiminta hv:jen ja jalkaväen välillä ei kuitenkaan onnistunut ja yritykset epäonnistuivat. Kaikesta päättäen hyökkäysvaunuihin tottumaton jalkaväki ei ole ymmärtänyt seurata niitä. Tulevaisuudessa voi kuitenkin hv:jemme käyttö nimenomaan tähän tarkoitukseen tulla kysymykseen. Yhteistoimintaharjoituksiin tulisi näin ollen kiinnittää huomiota nyt, kun kalustomme on runsaslukuisempi kuin ennen sotaa.

Ohjesääntömme määräykset vastaiskuista ja –hyökkäyksistä ovat sodan jälkeenkin muissa suhteissa ajanmukaisia.

C. Puolustustaistelu liikuntasotaolosuhteissa.

1. Yleistä.

Myös liikuntasotaolosuhteissa käytyyn puolustustaisteluun löi leimansa aseiden, ennen kaikkea pst.- ja it.aseiden puute, mutta ei läheskään siinä määrin kuin asemasodassa. Varsinkaan erämaataistelussa ei puute esiintynyt räikeänä syystä, että vihollinenkaan ei näissä olosuhteissa voinut käyttää teknillistä ylivoimaisuuttaan hyväkseen. Liikkuvan sodankäynnin johdosta vihollinen mm. ei yleensä ehtinyt avata tarpeellisia teitä eikä valmistaa asemia aseilleen, vaan ne olivat pääasiallisesti sidottu olemassa olevien teiden lähiympäristöön. Joukkojen liikkuvuus tuli näin ollen näyttelemään ratkaisevaa osaa myös puolustustaistelussa. Tämä ei tietenkään koske niitä pitkäaikaisia puolustustaisteluja, jotka käytiin Laatokan Karjalassa. Niistä saadut kokemukset ovat verrattavissa Kannaksen

asemasotataisteluista saatuihin. Alempana käsitellään sen vuoksi vain liikuntasodan antamia kokemuksia.

2. Etuvartioasemat ja taisteluvartioiden toiminta.

Mikäli kosketus viholliseen ei ole kiinteä, voidaan taisteluetuvartiot, ohjesäännön määrämällä tavalla, sijoittaa pääpuolustuslinjan eteen. Niitä sijoittaessa otetaan huomioon, että vihollisen panssarijoukot yleensä lähestyvät vain teitä ja määrätynlaista maastoa hyväksikäyttämällä. Tiedustelu ulotetaan tässä vaiheessa kauas teitä pitkin. Valvontalinjalla olevat etuvartiot pitävät silmällä panssarivoimien mahdollisia lähestymisteitä sekä partioidivat, saartoliikkeiden toteamiseksi, teiden välissä olevaa maastoa. Taisteluasemien mm. pst.aseilla aseistetut tukikohdat ja pesäkkeet sijoitetaan ennen kaikkea panssarijoukkojen kulkuväylien läheisyyteen siten, etteivät hv:t voi ajaa taisteluasemien ohi joutumatta pst.aseiden tuleen. Näin sijoitetut taisteluvartiot voivat kauan viivyttää vihollista, joka yleensä osoitti haluttomuutta edetä ilman panssarijoukkojen suojaa.

Taisteluasemat suojataan miinakentillä ja murreksilla, jotka samalla hidastavat vihollisen liikkeitä

3. Päävastarinta-aseman järjestely ja taistelun suoritus.

Taistelut keskittyvät teiden varsille, kun harva tieverkko ja suuret välimatkat estävät yhtenäisen rintaman syntymisen. Tällöin puolustustaistelu perustuu aktiiviseen toimintaan ja on luonteeltaan samanlaista kuin ohjesäännön (J.O.II) määritelmä hyökkäävä puolustus, vaikkakin hyökkäys rajoittuu vain vihollisen saarrostavien tai sivustahyökkäysten torjuntaan. Toisin sanoen, puolustus on ennen kaikkea vastaiskutaktiikkaa.

Pääpuolustuslinjaa ei tässä tapauksessa kannata ulottaa kauas tien sivulle. Vihollisella on kuitenkin aina tilaisuus saartoliikkeisiin. Leveä puolustusryhmitys kysyy sitä paitsi voimia. Sen vuoksi on syytä tyytyä vahvoin aseisiin tien läheisyydessä. Koska vihollisen panssarijoukot eivät tietämässä metsämaastossa voi nopeasti suorittaa laajahkoja saartoliikkeitä, voidaan pst.aseiden pääosa pitää tien varrella.

Sivustaan ja selustaan kohdistuvien hyökkäysten varalta ryhmitetään joukot syvyyteen. Kaikkien syvyudessa olevien osien on luotava itselleen tukikohtia ja pesäkkeitä, jotta ne siinä tapauksessa, että vihollisen saartavat joukot yllättäen pääsevät tien varrelle, tehokkaasti voisivat ottaa osaa torjuntaan, kunnes taempien reservien iskut rupeavat vaikuttamaan. Koska saarrostusuhka pienenee sitä mukaa kuin etäisyys pääpuolustuslinjalta taaksepäin kasvaa, voidaan asemien leveyttä supistaa syvyyden kasvaessa siten, että päävastarinta-asemasta havainnollisesti katsoen muodostuu kolmio, jonka kärki on suunnattu pois päin vihollisesta. Viholliseen päin johtavat tiet on lisäksi varmistettava.

Järjestely on siis suurin piirtein sama kuin vihollisen käyttämä, mutta vihollisen puolustaktiikasta puuttui olennaisin tekijä - aktiivisuus.

Aktiivisena tekijänä esiintyivät nimittäin meidän puolellemme vastaiskut. Jos vihollisen saarrostopuolustuksen uuvuttamat joukot pääsevät niin pitkälle, että ne törmäävät taempia tulipesäkkeitä vastaan, riittää tavallisesti pienilläkin voimilla suoritettu häikäilemättömän vastaisku vihollisen lyömiseksi.

Usein vihollinen voidaan lyödä jo saarrostopuolustuksen aikana. Saarrostopuolustuksen toteutukseksi lähetetään tällöin vinosti ulospäin pääpuolustuslinjan kummankin siiven eteen n. 5-6 km:n päähän varmistuspartioita, jotka hiihtävät varmistusladun kohtisuoraan vihollisen käyttämää tietä kohti aina 300-400m:n päähän siitä. Jos vihollisjoukko lähtee saartamaan, se leikkaa tämän ladun. Täten partiot jo hyvissä ajoin voivat todeta milloin ja mihin suuntaan vihollinen on lähtenyt liikkeelle. Ne ilmoittavat tästä ja viivyttävät tarpeen vaatiessa saarrostopuolustavaa vihollista, kunnes oma reservi vihollisen tulosuunnassa on ehtinyt ryhmittyä vastaiskua varten. Liikkeellä olevaan, puolustajan selustaan pyrkivään viholliseen yllättävä vastaisku tehoi sodassa aina.

Ohjesääntöjämme olisi täydennettävä määräyksin, jotka koskevat puolustustaistelua yllä kuvatuissa olosuhteissa.

D. Hyökkäystaistelu asemasodan olosuhteissa.

1. Lähestyminen.

Lähestyminen suoritetaan, mikäli mahdollista, pimeässä vihollisen ilmatiedustelun ja –pommitusten sekä tykistötulen välttämiseksi. Jollei pimeän aika tähän riitä, joukot suorittavat lähestymisensä pienin erin ja hajaryhmittymyksessä. Joukkojen puutteellinen ryhmitystaito ja taito liikkua ryhmittyneenä pataljoonan ja rykmentin puitteissa, aiheutti sodassa sekaantumisia ja viivytyksiä. Varsinkin lähellä ryhmittymisalueita, metsämaastossa on teiden viitoitukseen, joukkojen opastamiseen ja järjestyksen ylläpitämiseen kiinnitettävä erityisen paljon huomiota.

Aikalaskelmia suoritettaessa, varsinkin tykistön osalta, otetaan huomioon vallitsevat olosuhteet, tiet ja niiden kunto jne. Täten vältetään myöhästymisiltä, jotka hyökkäyksen tukemisen kannalta voivat olla kohtalokkaita.

2. Hyökkäyksen valmistelu ja ryhmittyminen hyökkäykseen.

Sota opetti, kuten sodat aina ovat tehneet, että vain voimakkaasti johdetut, yksinkertaisesti ja selväpiirteisesti suunnitellut hyökkäykset onnistuvat. On vältettävä monimutkaisia muotoja ja vaikeita liikkeitä.

Hyökkäys asemasodan tilanteissa ja tulivoimaista vihollista vastaan onnistuu vain, jos se on tunnontarkasti valmistettu ja jos sitä tuetaan keskitetyllä tulella. Tällaisen hyökkäyksen valmistelu vaatii yksityiskohtaista maastoon syventymistä ja sen muotoihin soveltautumista.

Vaikkakin ohjesäännöissämme on korostettu hyökkäystä edeltävän tiedustelun tärkeyttä, tapahtui sodassa kuitenkin tässä suhteessa laiminlyöntejä. Joukot lähtivät hyökkäykseen ilman välttämättömiä tietoja vihollisen etulinjan kulusta, sen tulipisteistä jne. Nämä seikat on ennen hyökkäyksen alkua selvitettävä pääpuolustuslinjalla (etulinjalla) olevien ja hyökkäysjoukkojen toimesta. Tiedustelun suorittavat kaikki hyökkäykseen osaaottavat aselajit kukin omalla alallaan. Pst.aseiden käyttöä on erikoisesti valmistettava (hyökkääjän sivustat suojattava jne.). Sivustojen nopeat solutusmahdollisuudet on todettava jne. Tiedustelua varten varataan riittävä aika, hätiköinti on vaarallista.

Jalkaväen tukemista valmistellaan huolellisesti. Tykistölle varataan aseisiinmenoa varten riittävästi aikaa. Tykistön tulee toisaalta tehdä kaikki voitavansa ollakseen ajoissa valmiina. Sama koskee kranaatinheittämiä ja muita jalkaväen raskaita aseita. Kaikkien näiden aseiden toiminta on niin järjestettävä, että jalkaväkeä voidaan jatkuvasti tukea niiden tulella välittömästi taistelun alkamishetkestä alkaen.

Ryhmitysalueet ja niihin johtavat tiet viitoitetaan niin, että ristiinmenoja ja muita sekaannuksia ei tapahdu.

Joukkojen massoittaminen hyökkäysvalmiusasemiin voi aiheuttaa turhia tappioita. Kokemus osoitti, että on edullisempi ryhmittää joukot syvyyteen. Tällaisesta ryhmityksestä ne kapealla rintamalla pääsevät tunkeutumaan syvälle vihollisen aseisiin.

Vihollisen sitomisen valmisteluihin muilla rintamaosilla on ryhdyttävä. Tällöin suoritetaan sitominen sekä tulella että hyökkäyksenä rajoitetuin tavoittein. On syytä määrätä, millä minimivoimalla sitova hyökkäys on suoritettava, sillä muuten voi käydä niin, että laaja sitomistehtävä lopuksi suoritetaan vain tulituksella ja heikoin partioin.

3. Hyökkäyksen suoritus

Sota antoi arvokkaita opetuksia myös hyökkäyksen suoritukseen nähden. – Asemasodassa on erityisen tärkeätä, että hyökkäystä edeltää kunnollinen tulivalmistelu. Joukot eivät saa törmätä tulivoimaista vihollista vastaan ilman, että sitä ensin on ”pehmitetty” tulella. Tämäkin on vanha totuus aikaisemmista sodista, joka rauhan aikana ilmeisesti oli unohtunut.

Tykistötuli on kohdistettava voimakkaimpana nimenomaan sisäänmurtokohtia vastaan. Siihen meillä on varaa, mutta harvalukuisen tykistömme tulta ei voida hajottaa pitkän vihollisen rintamaa. Se ei kannata. Tulen (myös krh:ien) keskitetty käyttö on siis sisään- ja läpimurron onnistumisen perusedellytyksenä.

Painopistesuunnaksi valitaan maasto, jossa vihollisen runsaan tykistön, konetuliaseis-
tuksen, panssarivoimien ja tähytyksen vaikutus on mahdollisimman pieni.

Kun painopisteessä olevat joukot kiilana ovat tunkeutuneet vihollisen aseisiin, nii-
den on jatkettava hyökkäystä tavoitteisiinsa pysyen koossa. Tätä sääntöä rikottiin sodas-
sa karkeasti. Sisäänmurren tapahduttua pataljoonat ryhtyivät taistelemaan ikään kuin
”omaan laskuunsa” hajaantuen leveälle rintamalle. Koossapitävää voimaa ei ollut muu-
tamia poikkeustapauksia lukuun ottamatta. Prikaateja ja rykmenttejä ei enää ollut kuin
nimeksi vain, pataljoonat vasta pysyivät jotakuinkin koossa. Tämä ilmiö sekä yhteistoi-
minnan puute eri hyökkäysosastojen välillä opettaa, että harjoituksia rykmentin puit-
teissa, jollaisia ennen sotaa ani harvoin järjestettiin lähinnä varojen puutteen takia, nyt
täytyy järjestää, jos mieli saada joukot hyökkäyskelpoisiksi. Korkeampikin päällystö on
koulutettava eikä pääasiallisesti vain alempi, kuten ennen sotaa. Muutamat sotaharjoi-
tukset vuodessa eivät riitä, ”taisteluäkseerauksen” kautta prikaatit tai rykmentit on saata-
va manööverikelpoisiksi. Johtajat on totutettava hallitsemaan näin suuria joukkoja ja itse
sijoittumaan oikein taistelua johtaessaan.

Erityisen tärkeätä on, että joukot, pienimpiä yksiköjä myöten, tarkoin pitävät saa-
miaan tehtäviä ja tavoitteita silmällä. Muussa tapauksessa on seurauksena yllä kosketel-
tu hajaantuminen.

Saumojen varmistuksen ja yhteydenpidon heikkous tuli hyökkäyksissä esille, ilmei-
sesti johtuen äsken mainitusta hajaantumisilmiöstä. Koska yhteydenpito vierusjoukkoi-
hin ja saumojen varmistus peitetyssä maastossa aina on oleva vaikea tehtävä, on tässä
syytä korostaa tämän seikan tärkeyttä.

Tappioita aiheuttivat sodassa väärin määrätyt kaistan rajat. Kapeita kaistoja ei ole
suunnattava niin, että alayksiköt joutuvat hyökkäämään vinosti aukeiden yli, jolloin ne
voivat joutua vihollisen sivustavaikutukselle alttiiksi tai, mikäli ne pyrkivät suoraan au-
keiden yli, taisteluun vierusjoukkojen kanssa.

Kevyiden pst.aseiden puute ilmeni myös hyökkäyksissä. Varsinkin nojaamattomat si-
vustat on niillä suojattava yllättäviä panssarijoukkojen hyökkäyksiä vastaan. Pst.tykit ei-
vät painonsa vuoksi sovellu näihin tehtäviin.

E. Hyökkäystaistelu liikuntasodan olosuhteissa.

1. Lähestyminen.

Vain yksinkertaiset ryhmitysmuodot osoittautuivat sodassa lähestymisvaiheessa käyttö-
kelpoisiksi. Jos vihollinen pääasiallisesti on sidottu teihin eikä ole odotettavissa taisteluja
niiden välisessä maastossa, on syytä käyttää rivistömuotoa niin kauan kuin suinkin. Ri-
vistöt suojataan partioilla. Nopeudella oli yleensä erämaataisteluissa ratkaiseva merkitys.

Vain nopealla lähestymisellä päästiin yllätykseen. Sen sijaan vihollinen totesi hitaasti ja varovasti suoritettut lähestymiset ja ehti ajoissa ryhtyä vastatoimenpiteisiin.

Nopean etenemisen edellytyksenä on, että joukot ovat liikkuvia. Suurimpana liikkuvuutta estävänä seikkana on painava kantamus. Nykyinen selkäreppu on liian painava. Se sisältää liiaksi turhaa tavaraa. Kantamuksia olisi supistettava ja selkäreput kuljetettava autoilla. Vasta siten joukot todella saataisiin liikkuviksi (vertaa saksalaisiin joukkoihin). Seikka, että kuormasto täten kasvaa, ei sotakokemusten perusteella merkitse, että joukko tulee raskaammaksi, päinvastoin.

2. Hyökkäyksen valmistelu ja ryhmittäminen hyökkäykseen.

Liikkuvien sotatoimien yhtenä kokemuksena oli puutteellinen yhteistoiminta jalkaväen ja tykistön välillä hyökkäyksiä valmisteltaessa. Vastaisuuden varalta on muistettava, että tykistölle riittävän ajoissa on tiedotettava oma päätös tai suunnitelma, jotta myöhästymisiä ei syntyisi. Tykistöltä ei saa vaatia liikaa, kuten silmänräpäyksellistä tulenavausta asemien vaihdon jälkeen, vihollisasemien tuhoamista kädenkäänteessä jne. Toisaalta tykistö- ja khr.upseerien tulee olla valmiina tarjoamaan apuaan, jos esim. hyökkäävä jalkaväki saa sivustatulta eikä pääse eteenpäin. Toiminta saattoa varten on lisäksi suunniteltava, että komppanian päälliköllä on mahdollisuus saada tykistö- tai khr.tulta hyökkäyksen aikana viivytyksittä. Hyökkäyksen valmisteluun varataan liikuntasodassa, kuten asemasodassakin, niin paljon aikaa, että pienissä puitteissa jv:n ja tyk:n johtajat yhdessä ehtivät suorittaa tarpeelliset tiedustelut. Alijohtajien tulee myös, mikäli mahdollista, tarkkaan perehtyä suunnitelmaan maastossa.

Tiedustelu on liikuntasodankin hyökkäystaisteluissa osoittautunut erityisen tärkeäksi. Usein on ensin pienehköin, esim. vahv. komppanian vahvuisin osastoin suoritettu taistelutiedustelu selvittänyt vihollisen puolustusryhmytyksen pääpiirteet. Nämä osastot hankkivat tietoja vihollisen puolustuspiirien ("mottien") ja pesäkkeiden sijoituksesta ja avaavat samalla ladut hyökkäysosastoille. Lisäksi ne sopivin kohdin voivat katkaista vihollisen eri osastojen väliset tie- ym. yhteydet ja siten eristää vihollisjoukot toisistaan valmistautunutta hyökkäystä. Näihin valmisteluihin liittyy jatkuva sissitoiminta vihollisen taempia yhteyksiä vastaan.

Varsinaisesta ryhmytyksestä ja järjestelmällisestä hyökkäysvalmiusasemiin menosta ei tässä yhteydessä voitane puhua. Tavallisinta on ollut, että joukot välittömästi lähestymisen jälkeen levittäytyivät ja ryhtyivät saarrostaamaan hyökkäykseen. Usein taistelutiedusteluvaihekin jäi pois. Kun oli todettu vihollisvoimia erämaassa, ryhdyttiin voimakkaasti saarrostustoimenpiteisiin. Tavallisesti vihollinen, huomattuaan olevansa eristettynä omista joukoistaan, sulkeutui "mottiin" ja jäi passiivisena puolustustaistelua käymään.

3. Hyökkäyksen suoritus.

Vihollisen puolustusta murretaessa voidaan käyttää erilaisia menettelytapoja. Suora rintamahyökkäys vihollisen tulivoimaisia puolustusasemia vastaan aiheutti tavallisesti paljon tappioita, mutta johti toisinaan, ja varsinkin, jos siihen oli yhdistetty matalahko saarrostus, hyviin tuloksiin. Puhtaan rintamahyökkäyksen edellytyksenä lieene kuitenkin, että vihollisella on ollut vain vähän aikaa käytettävissä asemiansa varustamiseen.

Toinen menettely on vihollisen puolustuspiirien saarrostaminen, yhdistettynä harhauttavaan hyökkäystoimintaan rintamassa. Vihollinen pysyi yleensä passiivisena ja antoi saartaa itsensä. Saartoliikkeet onnistuivat sen takia hyvin, jos ne suoritettiin ripeästi. Vasta saarrostuksen jälkeen vaikeudet alkoivat. Kuten jo aikaisemmin on mainittu, pystyivät vihollisen puolustuspiirit tulittamaan joka suuntaan. Sen vuoksi saarrostusliikkeellä ei voitu murtaa puolustajan vastusta. Puolustajallahan ei ollut nojaamattomia sivustoja eikä liioin selustaa tavallisessa merkityksessä. Toisinaan puolustusasemat todellakaan selustassa eivät olleet yhtä lujia kuin rintamassa, mutta yleensä hyökkääjä kohtasi yhtä lujaa vastarintaa joka taholla.

Kun saarrostusliike on suoritettu loppuun, on hyökkääjällä kaksi mahdollisuutta valata ”motti”. Hän voi joko keskittää tulensa siihen tai hyökätä sitä vastaan joka suunnalta tai jäädä mottia piirittämään. Edellinen tapa onnistui muutamissa kohden. Se vaatii kuitenkin paljon sekä tuli- että elävää voimaa. Tappiot ovat myös tavallisesti suuret, mutta vain hetkellistä laatua. Piiritys pitkäaikaisine tulituksineen ja alituisine pienine hyökkäyksineen ei aiheuta tuntuvia tappioita samalla kertaa, mutta kuluttanee aikaa myöten sitenkin hyökkääjän voimia enemmän kuin rynnäköntapainen hyökkäys.

Menettelytavan valinta on tietenkin suoritettava paikallisten olosuhteiden mukaan. Jos mottia helposti päästään tulittamaan (suorasuuntaustykkiä käyttäessä oli tehokas keino) ja a.tarvikkeita on runsaasti, mutta elävää voimaa sen sijaan vähän, voitaneen yleensä piiritysmenetelmää suositella. Jos taas elävää voimaa on käytettävissä, mutta tulittamismahdollisuudet syystä tai toisesta ovat vähäiset ja maasto sallii äkkirynnäkön, voinee nopea hyökkäys johtaa parempaan tulokseen.

Molempia tapoja on sodassa käytetty. Kumpaakin käyttäessä esiintyi aseiden ja ammusten puute jälleen suurena epäkohtana. Lähitaisteluissa käytettiin käsikranaatteja (2 kg:n olivat tehokkaat korsuja vastaan heitettyinä), kasapanoksia ja polttopulloja sekä konepistooleja. Kranaatinheittimien ja haupitsien pieni lukumäärä sekä pienoiskranaatinheittimien ja kivääriskraattien puute haittaisivat kuitenkin suuresti toimintaa. Myös konepistooleja kaivattiin yleisesti hyökkäystaisteluissa (samoin kuin puolustuksessa) metsä- ja erämaaseuduilla.

Erityisen sitkeästi puolustautuivat vihollisen hv:t moteissa. Niiden tuhoamiseen käytettiin yleensä suorasuuntaustykkejä, mutta pst.tykkien lukumäärä oli sekin liian pieni.

Hyökkäystaistelut liikuntasodassa osoittivat nekin, että jalkaväki ei tule toimeen ilman tehokkaita aseita. Sen vuoksi olisivat varusteet, joita ei aivan välttämättömästi tarvita itse taistelussa joko jätettävä kuormastoon tai kokonaan pois (minimivarusteissa tullaan toimeen), mutta aseita sen sijaan lisätä. Jos joukolla on todellista hyötyä aseista, ne kuljettavat ne mukanaan, mutta heittävät kaikki turhat tien sivuun, sen sota osoitti kouraantuntuvasti.

Maanpuolustuskorkeakoulu

Sotataidon laitos
PL 7, 00861 HELSINKI

Puh. +358 299 800

www.mpkk.fi

ISBN 978-951-25-3055-7 (sid.)
ISBN 978-951-25-3056-4 (PDF)

Puolustusvoimat
mpkk.fi